

**SPRAWOZDANIE
Z DZIAŁALNOŚCI IHN PAN
W 2022 ROKU**

Iwona Arabas

Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN
ORCID 0000-0002-1194-984X

Działalność Pracowni Historii Nauk Przyrodniczych i Medycznych Instytutu Historii Nauki PAN w 2022 r.

Research Activity of the History of Natural and Medical Sciences Research Unit at the Institute for the History of Science PAS in 2022

In 2022, the History of Natural and Medical Sciences Research Unit comprised nine employees who engaged in various collaborative activities. They embarked on a series of projects, including the creation of a virtual museum called 'The Lost Collection: Cabinet of Natural History of Duchess Anna Jabłonowska (1728–1800) in Podlasie', organizing the International Conference on Medicinal Plants in Science and Culture (supported by a grant from the Ministry of Education and Science – Perfect Science), conducting monthly seminars on the History of Natural and Medical Sciences, and holding doctoral seminars within the series 'Polish Medical Press and Official Archives as Historical Sources in Research on Health and Disease in the 19th and 20th Centuries'. Individually, team members had significant achievements, which have been documented in numerous publications. Additionally, their valuable contribution extended to active involvement in the editorial offices of the Institute's journals published by the Institute.

Keywords: natural collections, history of medical science, history of science, medicinal plants in science and culture

Słowa kluczowe: kolekcje przyrodnicze, historia nauk medycznych, historia nauki, rośliny lecznicze w nauce i kulturze

Wprowadzenie

Różnorodność tematyczna prac badawczych podejmowanych przez pracowników Pracowni Historii Nauk Przyrodniczych i Medycznych Instytutu Historii Nauki im. L. i A. Bir-

kenmajerów PAN wynika z różnej perspektywy patrzenia na przedmiot badań, którego wspólnym mianownikiem jest wiedza z pogranicza nauk przyrodniczych i medycznych. Humanistyczna refleksja nad naturą i stosunkiem do niej człowieka oraz rozwojem nauk o leku i terapii zdecydowało o tematyce przygotowanych publikacji. Obszarem zainteresowań badawczych zespołu była następująca problematyka:

- ochrona polskiego dziedzictwa przyrodniczego z uwzględnieniem międzynarodowej współpracy polskich przyrodników, historia kolekcji oraz muzealnictwa przyrodniczego i techniki na ziemiach polskich,
- rozwój nauk medycznych na ziemiach polskich, historia epidemii chorób zakaźnych oraz historia bromatologii,
- polsko-francuskie związki naukowe w XVIII i XIX w.
- filozofia grecka i filozofia uczuć.

W 2022 r. zespół, złożony obecnie z dziewięciu osób, ulegał zmianie. Odeszła na emeryturę prof. dr hab. Bożena Urbanek, a do innej pracowni przeszła mgr Katarzyna Borkowska. Na ich miejsce zostali zatrudnieni lek. Robert Książopolski i dr Michał Jasiński.

Wspólne przedsięwzięcia

Zespół dysponujący interdyscyplinarną wiedzą z pogranicza nauk przyrodniczych i humanistycznych podjął się realizacji dwóch wspólnych projektów, mianowicie konferencji „Rośliny lecznicze w nauce i kulturze” oraz stworzenia „wirtualnego muzeum” pod nazwą Zaginiona kolekcja: podlaski Gabinet Historii Naturalnej księżnej Anny Jabłonowskiej (1728–1800).

Pierwsze z wymienionych działań nawiązuje do prac zapoczątkowanych jeszcze w latach osiemdziesiątych XX w. przez prof. Barbarę Kuźnicką w Pracowni Historii Farmacji Instytutu Historii Nauki i Techniki PAN, której nasza Pracownia jest bezpośrednim kontynuatorem. Już wówczas widziano konieczność współpracy przedstawicieli różnych dyscyplin: historyków nauki, etnografów, socjologów, folklorystów, językoznawców i historyków sztuki. Postanowiliśmy rozszerzyć formułę tych działań i dołączyliśmy jeszcze grupę badaczy reprezentujących nauki eksperymentalne. Celem było stworzenie platformy wymiany myśli w zakresie ziołoznawstwa i ziołolecznictwa oraz zbliżenie osiągnięć fitochemicznych i farmakologicznych do badań historycznych i społecznych.

W maju 2022 r. zorganizowaliśmy pierwszą edycję Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Rośliny lecznicze w nauce i kulturze”, która była współfinansowana z grantu DNK/SP/548108/2022 „Doskonała nauka” – moduł: wsparcie konferencji naukowych MNiSW. Kierowniczką grantu i przewodniczącą komitetu naukowego była Iwona Arabas, a redaktorem grantu i sekretarzem konferencji Robert Książopolski. W tym przedsięwzięciu referaty wygłosiło czworo pracowników naszego Zespołu: dr hab. Iwona Arabas, prof. PAN, lek. Robert Książopolski, dr hab. Anna Trojanowska, prof. PAN i dr hab. Piotr Daszkiewicz, prof. PAN.

Drugi realizowany wspólny projekt: „Zaginiona kolekcja: podlaski Gabinet Historii Naturalnej księżnej Anny Jabłonowskiej (1728–1800)” dotyczy stworzenia wirtualnego gabinetu księżnej. Oryginalne zbiory siemiatyckiego Gabinetu nie przetrwały, ale na podstawie odnalezionego wykazu będzie można, posiłkując się gatunkami z europejskich osiemnastowiecznych kolekcji, pokazać okazy wówczas prezentowane. Przygotowany został projekt strony

internetowej, na której zostaną udostępnione publikacje Jabłonowskiej i rozproszone w licznych archiwach jej rękopisy oraz rezultaty dotychczasowych badań. Jest to pierwszy tego rodzaju polski projekt, którego celem jest odtworzenie osiemnastowiecznego gabinetu historii naturalnej. W realizację wirtualnego muzeum zaangażowani są dr hab. Iwona Arabas, prof. PAN, dr hab. Piotr Daszkiewicz, prof. PAN, lek. Robert Książkowski i dr Michał Jasiński.

Wspólnym działaniem Pracowni są również comiesięczne seminaria z Historii Nauk Przyrodniczych i Medycznych¹ oraz doktorskie z cyklu „Polska prasa medyczna i archiwalia urzędowe jako źródła historyczne w badaniach nad problematyką zdrowia i choroby XIX i XX wieku”. Dużym przedsięwzięciem była również Międzynarodowa Konferencja „Medycyna polska i krajów demokracji ludowej po II wojnie światowej” pt. „Medycyna w społeczeństwie w latach 1944–1989” zorganizowana w grudniu 2022 r., której współorganizatorem była dr hab. Magdalena Paciorek, prof. PAN.

Ważnym w życiu Pracowni jest udział w pracach redakcyjnych czasopisma „Medycyna Nowożytna”. Prof. dr hab. Bożena Urbanek i dr hab. Magdalena Paciorek, prof. PAN były zaangażowane w pozyskanie grantu, zakończonego sukcesem, Ministerstwa Edukacji i Nauki w sprawie dofinansowania pisma. Pod koniec 2022 r. do zespołu redakcyjnego dołączyła dr hab. Iwona Arabas, prof. PAN jako zastępca redaktora naczelnego.

Od wielu lat prof. dr hab. Robert Zaborowski jest redaktorem naczelnym rocznika „Organon”, a dr hab. Anna Trojanowska, prof. PAN zastępcą redaktora naczelnego „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”.

Wszyscy członkowie zespołu w ramach swoich obowiązków biorą udział w konferencjach naukowych, przygotowują recenzje prac naukowych, publikują biogramy i recenzje, sprawozdania, prowadzą zajęcia dydaktyczne, popularyzują naukę i pełnią ważne funkcje w towarzystwach naukowych krajowych i zagranicznych, pozainstytutowych redakcjach czasopism naukowych oraz komitetach redakcyjnych.

Głównym działaniem pracowników poza już omówionymi wspólnymi przedsięwzięciami są indywidualne badania naukowe.

Dokonania indywidualne

Dr hab. Iwona Arabas, prof. PAN kontynuowała prace związane z tematem „Gabinety osobliwości jako protomuzea nauki”, które dotyczyły tłumaczenia z rosyjskiego i francuskiego odnalezionych rękopisów (w Archiwum Rosyjskiej Akademii Nauk w Sankt Petersburgu) – wykazów zawartości kolekcji mineralogicznej Anny z Sapiehów Jabłonowskiej oraz ich analizy². Szczegółowe badania odnalezionych rękopisów pozwoliły na wycią-

- 1 Prelegentami byli: dr hab. Anna Trojanowska, prof. PAN, prof. dr hab. Jakub Dolatowski, prof. dr hab. Robert Zaborowski, dr hab. Magdalena Paciorek, prof. PAN, Przemysław Ziętkowski i prof. dr hab. Dariusz J. Gwiazdowicz.
- 2 I. Arabas, L. Bondar, A. Kurguzowa, *Mineralogičeskaâ kollekcijâ Natural'nogo kabineta knâgini Anny Âblonovskoj (1728–1800) v otrazhenii dvuh katalogov 1801 g. i 1802 g. i zapisok akademika V.M. Severgina*, „Istoriâ” 2022, t. 13, nr 4 (114), s. 1–55; I. Arabas, L. Bondar, L. Czechowicz, *Botaničeskaâ kollekcijâ Natural'nogo kabineta knâgini Anny Âblonovskoj XVIII v.: svidetel'stva sovremennikov, arhivnye rukopisi i zametki akademika V.M. Severgina*, [w:] *Series ad Fontes Materials and Studies on the History of Science Issue 20, Müller's Conference 2020, Continuity and Traditions in Preserving and Studying Documentary Academic Heritage Materials of the III International Scientific Conference October 21–24, 2020, St. Petersburg*, red. L.D. Bondar, E.N. Gruzdeva, St. Petersburg 2021, s. 171–192.

gnięcie wniosku, że Anna Jabłonowska podczas swoich podróży również sama zbierała w terenie okazy mineralogiczne. Świetnie wpisuje się w te spostrzeżenia, ze względu na bogatą kolekcję wulkaniczną, odnaleziona w Paryżu w Narodowym Muzeum Historii Naturalnej dedykowana jej mapa Wezuwiusza³.

Dr hab. Piotr Daszkiewicz, prof. PAN prowadził badania dotyczące następujących zagadnień: polsko-francuskie związki naukowe w osiemnastym i dziewiętnastym wieku; poszukiwanie pamiątek polskiego dziedzictwa naukowego we Francji; historia badań Puszczy Białowieskiej i ochrony przyrody⁴ w zespole skupiającym naukowców z Polski, Litwy i Francji w ramach międzynarodowego grantu⁵; historia osiemnastowiecznego przyrodoznawstwa, historia dziewiętnastowiecznych i osiemnastowiecznych kolekcji przyrodniczych; historia Warszawskiego Gabinetu Zoologicznego ze szczególnym uwzględnieniem międzynarodowej współpracy w XIX w. oraz okupacyjnych strat. Badania historii warszawskich zbiorów zoologicznych prowadzone były częściowo w ramach grantu⁶ i uwzględniały również okupacyjne losy warszawskich zbiorów⁷. Przedmiotem badań prof. Daszkiewicza były działania dotyczące nauk przyrodniczych Anny Jabłonowskiej, Włodzimierza Dzieduszyckiego, Daniela Titiusa Charlesem Bonnetem⁸.

Dr Michał Jasiński do Pracowni Historii Nauk Przyrodniczych i Medycznych dołączył w październiku 2022 r. i przez ostatni kwartał pracował nad zgromadzeniem dokumentacji dotyczącej działalności magistra farmacji dr. Teodora Kikty, założyciela Muzeum Farmacji PZF „CEFARM” w Warszawie. Dołączył również do zespołu zajmującego się stroną internetową wirtualnego muzeum historii naturalnej księżnej Anny Jabłonowskiej.

Dr Marcin Krasnodębski kontynuował w 2022 r. badania w ramach grantu NCN (2019/35/D/HS3/00614) na temat historii zielonej chemii. Jego prace skoncentrowały się na dwóch dużych zagadnieniach: historii francuskiej chemii żywicowej w jej kontekście ekonomiczno-społecznym⁹ oraz historii niemieckiej tradycji badawczej dotyczącej chemii

- 3 I. Arabas, P. Daszkiewicz, *Mapa erupcji Wezuwiusza: niezwykły polonik w zbiorach Narodowego Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu*, „Przegląd Geologiczny” 2022, t. 70, s. 231–235.
- 4 T. Samojlik, P. Daszkiewicz, A. Ričkienė, *Primeval Beast, Primeval Forest: Perception of European Bison and Białowiesza Primeval Forest in the 18th–early 20th Century*, Warszawa 2022; iidem, A. Fedotova, *Puszcza Białowieska w początkach II Rzeczypospolitej*, „Parki Narodowe i Rezerwy Przyrody” 2022, t. 41, nr 3, 89–95; iidem, *Żubr i Puszcza Białowieska na paryskich grafikach Janusza Tłomakowskiego*, „Parki Narodowe i Rezerwy Przyrody” 2022, t. 41, nr 2, s. 93–97; P. Daszkiewicz, P. Edel, *Herbiers et collections botaniques: les récentes recherches sur l'oeuvre du naturaliste lituanien Stanisław Batys Górski*, „Cahiers Lituanien” 2022, t. 21, s. 28–31.
- 5 *Percepcja żubra i pierwotnego lasu w XVIII i XIX wieku: wspólne kulturowe i przyrodnicze dziedzictwo Polski i Litwy*, grant UMO-2017/27/L/HS3/031870 finansowany przez NCN.
- 6 *Rekonstrukcja i opracowanie zbiorów naukowych Gabinetu Zoologicznego Uniwersytetu Warszawskiego. Od XVIII wiecznego Musaeum Polonicum do Narodowego Muzeum Przyrodniczego* finansowanego w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki MNIŚW, nr 0038/NPRH8/H11/87/2020.
- 7 P. Daszkiewicz, D. Iwan., *List Antoniego Wagi (1799–1890) do Konstantego Branickiego (1824–1884) – interesujący przyczynek do historii Gabinetu Zoologicznego*, „Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu” 2022, t. 28, 1–8; P. Daszkiewicz, D. Mierzwa, *Henri Marmottan (1832–1914), przyjaciel i korespondent Władysława Taczanowskiego (1819–1890) i Antoniego Wagi (1799–1890) – przyczynek do historii Warszawskiego Gabinetu Zoologicznego*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2022, t. 67, nr 4, s. 97–102; P. Daszkiewicz, *Wolfdietrich Eichler (1912–1994) i jego wizyta w Państwowym Muzeum Zoologicznym w Warszawie w 1940 roku*, „Echa Przeszłości” 2022, r. 23, nr 2, s. 212–230.
- 8 Idem, *Korespondencja Daniela Titiusa (1729–1796) z Charlesem Bonnetem w zbiorach Biblioteki Miejskiej w Genewie*, „Zeszyty Chojnickie” 2022, t. 38, s. 59–68; I. Arabas, P. Daszkiewicz, *Mapa erupcji*; P. Daszkiewicz, *Muzeum im. Dzieduszyckich a idea narodowego muzeum historii naturalnej*, [w:] *Wokół przyrodniczych pasji Dzieduszyckich Związków Rodowy Dzieduszyckich herbu Sas*, red. M. Dzieduszycka, I. Ziętkiewicz, Warszawa 2022, s. 65–77.
- 9 M. Krasnodębski, *The Social Construction of Pine Forest Wastes in Southwestern France During the Nineteenth and Twentieth Centuries*, „Environment and History” 2022, t. 28, nr 1, s. 155–183; idem, *Krótką historia*

przyjaznej środowisku (tzw. „mięka chemia” – *Sanfte Chemie*). Zwieńczeniem pracy dr. Krasnodębskiego było opublikowanie kompleksowej monografii pod tytułem *Green Chemistry: A Brief Historical Critique*, nakładem wydawnictwa Peter Lang, stanowiącej pierwsze tego typu przekrojowe opracowanie historii pojęcia „zielona chemia” na świecie¹⁰.

Lek. Robert Księżopolski podjął temat badawczy: „Tradycyjne ziołolecznictwo jako inspiracja i źródło współczesnych leków”, który ściśle łączy się z tematyką doktoratu prowadzonego pod kierunkiem prof. Arabas.

Dr hab. Magdalena Paciorek, prof. PAN, podobnie jak w latach poprzednich, zajmowała się zagadnieniem rozwoju opieki zdrowotnej na terenach wiejskich w Polsce po zakończeniu drugiej wojny światowej. Badania oparła m.in. na kwerendzie archiwalnej zbiorów Ministerstwa Zdrowia z 1944–1960, Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej z lat 1960–1990 oraz powojennej prasie medycznej¹¹.

Pozostając w nurcie tej tematyki, prof. Paciorek zajęła się kwestią higienizacji polskiej wsi, a właściwie rozwojem ruchu higienizacyjnego, na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX w. oraz organizacją i funkcjonowaniem wiejskich ośrodków zdrowia.

Prof. dr hab. Robert Zaborowski kontynuował prace dotyczące psychologii i filozofia osobowości Achillesa.

Dr hab. Anna Trojanowska, prof. PAN kontynuowała badania nad historią epidemii chorób zakaźnych. Zebrała materiały dotyczące surowców roślinnych charakteryzujących się intensywnym zapachem, opisywanych w dawnych polskich pracach medycznych i stosowanych jako środki zapobiegające zarażeniu „morowym powietrzem” oraz hamujące rozwój choroby. Poszukiwała również materiałów dotyczących złożonego specyfiku *electuarium ovum aureum* uważanego za skuteczny środek przeciwko morowemu powietrzu, o którym wspomnieli Syreniusz w swoim *Zielniku* z 1613. Różne wersje recept tego leku odnalazła w pracach publikowanych od XVI do XVIII w., głównie przez autorów niemieckich, włoskich i francuskich. Teksty zostały przetłumaczone, a recepturę wspomnianego specyfiku i jej modyfikacje potraktowała jako tekst kultury, niosący w sobie informacje o czasach, w których powstał – ówczesnej kulturze medycznej, wiedzy medycznej i przyrodniczej¹².

Dr hab. Andrzej Wójcik, prof. PAN opublikował artykuł poświęcony geologowi Stanisławowi Kontkiewiczowi¹³.

kodyfikacji na rzecz chemii przyjaznej środowisku naturalnemu, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2022, t. 67, nr 2, s. 33–64; idem, *Rethinking Research in the Chemical Industry: Organizational History of Centre de Recherches d’Aubervilliers (1953–2020)*, „Studia Historiae Scientiarum” 2022, t. 21, s. 703–737; idem, *Lost Green Chemistries: History of Forgotten Environmental Trajectories*, „Centaurus” 2022, t. 64, nr 2, s. 509–536; idem, *Reinventing the Wheel: A Critical Look at One-World and Circular Chemistries*, „Studies in History and Philosophy of Science” 2022, t. 96, s. 112–120.

10 Idem, *Green Chemistry: A Brief Historical Critique*, Berlin 2022.

11 M. Paciorek, *Opieka zdrowotna na wsi na przełomie lat 60. i 70. XX w. w świetle doniesień prasowych – problem zgłaszalności pacjentów*, [w:] *Lecznictwo na prowincji w świetle tekstów kultury i źródeł historycznych (XIX–XX w.)*, red. W. Ślusarczyk, G. Frische, Lublin 2023, s. 143–163; eadem, *Organizacja i działalność wiejskiej służby zdrowia połowy lat 60. XX w. w świetle sprawozdań Najwyższej Izby Kontroli*, „Medycyna Nowożytna” 2022, t. 28, z. 2, s. 183–204.

12 A. Trojanowska, *Rośliny lecznicze stosowane w czasie morowego powietrza opisane w Zielniku Szymona Syreniusza (1613)*, „Medycyna Nowożytna” 2022, t. 28, nr 1, s. 75–108.

13 A.J. Wójcik, *Stanisław Kontkiewicz. Polish Geologist and the Author of the First Geological Map of the Kryvorizki Iron Ore Basin in Ukraine*, „International Commission on the History of Geological Sciences INHIGEO. Annual Record” 2022, nr 54, s. 23–26.

Bibliografia

- Arabas I., Bondar L, Kurguzowa A., I. Arabas, L. Bondar, A. Kurguzowa, *Mineralogičeskâ kollekcijâ Natural'nogo kabineta knâgini Anny Âblonovskoj (1728–1800) v otrâženii dnuh katalogov 1801 g. i 1802 g. i zapisok akademika V.M. Severgina*, „Istoriâ” 2022, t. 13, nr 4 (114), s. 1–55, DOI 10.18254/S207987840021194-2.
- Arabas I., Bondar L., Czechowicz L., *Botaničeskâ kollekcijâ Natural'nogo kabineta knâgini Anny Âblonovskoj XVIII v.: svidetel'stva sovremennikov, arhivnye rukopisi i zametki akademika V.M. Severgina*, [w:] *Series ad Fontes Materials and Studies on the History of Science Issue 20, Müller's Conference 2020, Continuity and Traditions in Preserving and Studying Documentary Academic Heritage Materials of the III International Scientific Conference October 21–24, 2020, St. Petersburg*, red. L.D. Bondar, E.N. Gruzdeva, St. Petersburg 2021, s. 171–192.
- Arabas I., Daszkiewicz P., *Mapa erupcji Wezuwiusza: niezwykły polonik w zbiorach Narodowego Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu*, „Przegląd Geologiczny” 2022, t. 70, s. 231–235.
- Daszkiewicz P., *Muzeum im. Dzieduszyckich a idea narodowego muzeum historii naturalnej*, [w:] *Wokół przyrodniczych pasji Dzieduszyckich Związek Rodowy Dzieduszyckich herbu Sas*, red. M. Dzieduszycka, I. Ziętkiewicz, Warszawa 2022, s. 65–77.
- Daszkiewicz P., *Korespondencja Daniela Titiusa (1729–1796) z Charlesem Bonnetem w zbiorach Biblioteki Miejskiej w Genewie*, „Zeszyty Chojnickie” 2022, t. 38, s. 59–68.
- Daszkiewicz P., *Wolfdietrich Eichler (1912–1994) i jego wizyta w Państwowym Muzeum Zoologicznym w Warszawie w 1940 roku*, „Echa Przeszości” 2022, r. 23, nr 2, s. 212–230, DOI 10.31648/ep.8392.
- Daszkiewicz P. Edel P., *Herbiers et collections botaniques: les récentes recherches sur l'oeuvre du naturaliste lituanien Stanisław Batys Górski*, „Cahiers Lituanien” 2022, t. 21, s. 28–31.
- Daszkiewicz P., Iwan D., *List Antoniego Wagi (1799–1890) do Konstantego Branickiego (1824–1884) – interesujący przyczynek do historii Gabinetu Zoologicznego*, „Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu” 2022, t. 28, 1–8.
- Daszkiewicz P., Mierzwa D., *Henri Marmottan (1832–1914), przyjaciel i korespondent Władysława Taczanowskiego (1819–1890) i Antoniego Wagi (1799–1890) – przyczynek do historii Warszawskiego Gabinetu Zoologicznego*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2022, t. 67, nr 4, s. 97–102, DOI 10.4467/0023589xkhnt.22.037.16968.
- Daszkiewicz P., Samojlik T., Ričkienė A., Fedotova. *Puszcza Białowieska w początkach II Rzeczypospolitej*, „Parki Narodowe i Rezerваты Przyrody” 2022, t. 41, nr 3, 89–95.
- Daszkiewicz P., Samojlik T., Ričkienė A., Fedotova A., *Żubr i Puszcza Białowieska na paryskich grafikach Janusza Tłomakowskiego*, „Parki Narodowe i Rezerваты Przyrody” 2022, t. 41, nr 2, s. 93–97.
- Krasnodębski M., *Green Chemistry: A Brief Historical Critique*, Berlin 2022.
- Krasnodębski M., *Krótką historia kodyfikacji na rzecz chemii przyjaznej środowisku naturalnemu*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2022, t. 67, nr 2, s. 33–64, DOI 10.4467/0023589xkhnt.22.011.15825.
- Krasnodębski M., *Lost Green Chemistries: History of Forgotten Environmental Trajectories*, „Centaurus” 2022, t. 64, nr 2, s. 509–536, DOI 10.1484/j.cnt.5.131246.

- Krasnodębski M., *Reinventing the Wheel: A Critical Look at One-World and Circular Chemistries*, „Studies in History and Philosophy of Science” 2022, t. 96, s. 112–120, DOI 10.1016/j.shpsa.2022.09.004.
- Krasnodębski M., *Rethinking Research in the Chemical Industry: Organizational History of Centre de Recherches d’Aubervilliers (1953–2020)*, „Studia Historiae Scientiarum” 2022, t. 21, s. 703–737, DOI 10.4467/2543702xshs.22.020.15986.
- Krasnodębski M., *The Social Construction of Pine Forest Wastes in Southwestern France During the Nineteenth and Twentieth Centuries*, „Environment and History” 2022, t. 28, nr 1, s. 155–183, DOI 10.3197/096734019x15740974883843.
- Paciorek M., *Opieka zdrowotna na wsi na przełomie lat 60. i 70. XX w. w świetle doniesień prasowych – problem zgłaszalności pacjentów*, [w:] *Lecznictwo na prowincji w świetle tekstów kultury i źródeł historycznych (XIX–XX w.)*, red. W. Ślusarczyk, G. Frische, Lublin 2023, s. 143–163.
- Paciorek M., *Organizacja i działalność wiejskiej służby zdrowia połowy lat 60. XX w. w świetle sprawozdań Najwyższej Izby Kontroli*, „Medycyna Nowożytna” 2022, t. 28, z. 2, s. 183–204, DOI 10.4467/12311960mn.22.016.17377.
- Samojlik T., Daszkiewicz P, Ričkienė A., *Primeval Beast, Primeval Forest: Perception of European Bison and Białowieża Primeval Forest in the 18th–early 20th Century*, Warszawa 2022.
- Trojanowska A., *Rośliny lecznicze stosowane w czasie morowego powietrza opisane w Zielniku Szymona Syreniusza (1613)*, „Medycyna Nowożytna” 2022, t. 28, nr 1, s. 75–108, DOI 10.4467/12311960mn.22.002.16210.
- Wójcik A.J., *Stanisław Kontkiewicz. Polish Geologist and the Author of the First Geological Map of the Kryvorizkyi Iron Ore Basin in Ukraine*, „International Commission on the History of Geological Sciences INHIGEO. Annual Record” 2022, nr 54, s. 23–26.

dr hab. **Iwona Arabas**, prof. PAN, absolwentka warszawskiego Wydziału Farmaceutycznego Akademii Medycznej i studiów podyplomowych w Instytucie Historii Sztuki Wydziału Historycznego UW. Historyk nauki, kierowniczką Pracowni Historii Nauk Przyrodniczych i Medycznych IHN PAN, wiceprzewodnicząca Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN, prezes Oddziału Warszawskiego Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego oraz członkini Académie International d’Histoire de la Pharmacie i International Society for the History of Pharmacy. Odznaczona Srebrnym Medalem „Zasłużony Kulturze *Gloria Artis*”. Przewodnicząca 43rd International Congress for the History of Pharmacy oraz kierowniczką grantów MKiDN, NIMOZ oraz MNiSW z programu „Doskonała nauka”. Jej ostatnie najważniejsze publikacje dotyczą Gabinetu Historii Naturalnej księżnej Anny Jabłonowskiej.

Data zgłoszenia artykułu: 9 czerwca 2023

Data przyjęcia do druku: 15 czerwca 2023

Jerzy Kaliszuk

Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN

ORCID 0000-0002-2049-5659

Działalność Pracowni Wiedzy o Dawnej Książce Instytutu Historii Nauki PAN w 2022 r.

Research Activity of the Old and Rare Book Studies Research Unit at the Institute for the History of Science PAS in 2022

The article presents the achievements of the Old and Rare Book Studies Research Unit in 2022 in the scope of documentation, scientific, and popularization activities. The research conducted by the Unit members primarily focused on the Manuscripta.pl project, which led to new and significant discoveries concerning medieval manuscripts, the history of book collections and individual codices. In addition to the work related to the implementation of the NPRH project, team members also participated in other scientific projects and carried out individual research activities, resulting in the publication of scientific articles and presentations at academic conferences. Significant efforts were also made in the area of science popularization.

Keywords: scientific research, history of culture, history of science, history of the book, Institute for the History of Science PAS

Słowa kluczowe: badania naukowe, historia kultury, historia nauki, historia książki, Instytut Historii Nauki PAN

W 2022 r. Pracownia Wiedzy o Dawnej Książce liczyła formalnie osiem osób: dr. hab. Jerzego Kaliszuka, prof. PAN (kierownik), dr. hab. Jacka Soszyńskiego, prof. PAN, dr. Mateusza Marszałkowskiego, dr. Paulinę Pludrę-Żuk, mgr. Karolinę Figaszewską oraz mgr. Sławomira Szyllera. Do zespołu dołączyli w tym roku: prof. Mikhail Khorkov – historyk filozofii średniowiecznej, stypendysta w ramach programu PASIFIC oraz dr. Hanna Rajfura – mediewistka i filolog klasyczny, specjalizująca się w źródłoznawstwie i historiografii średniowiecznej. Stałymi współpracownikami, aktywnie uczestniczącymi w pracach, są również: dr. Irina Chachulska z Instytutu Sztuki PAN oraz mgr. Agnieszka Fabiańska, kierownik Gabinetu Rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie.

Prowadzone w pracowni badania dotyczą przede wszystkim okresu średniowiecza i początku epoki nowożytnej. W obrębie zainteresowań znajdują się rękopisy średniowieczne oraz wczesne książki drukowane (inkunabuły i stare druki), w konsekwencji badamy zabytki – nośniki tekstu, zarówno pod kątem analizy treści, ale też jako przedmioty. Interesują nas również skomplikowane dzieje poszczególnych księzek oraz całych księgozbiorów. Z tego też względu wielokrotnie przekraczamy nakreślone cezury chronologiczne i sięgamy nawet do czasów najnowszych.

Badania kodykologiczne, jak i ogólniej – źródłoznawcze, siłą rzeczy mają charakter interdyscyplinarny. Zaletą zespołu jest reprezentowanie przez jego członków różnych dziedzin wiedzy – w pracowni działają historycy, filolodzy klasycyści, historycy filozofii, historycy sztuki, historyk muzyki oraz bibliotekoznawca. Stale też współpracujemy z przedstawicielami innych dyscyplin, związanych z badaniem dawnej książki, np. tegumentologami, konserwatorami oraz rękopisoznawcami z ośrodków naukowych w Polsce i za granicą.

Jak wspomniano, w ubiegłym roku do zespołu dołączyli, na czas określony, badacze reprezentujący różne dyscypliny naukowe. Prof. Khorkov jest historykiem filozofii, z bogatym doświadczeniem międzynarodowym, był m.in. stypendystą Max-Weber-Kolleg für kultur- und sozialwissenschaftliche Studien na Uniwersytecie w Erfurcie (2016–2017), Polskiego Instytutu Studiów Zaawansowanych (PIASt) w latach 2017–2018 oraz szwedzkiego Collegium for Advanced Studies w Uppsali (2019–2020). Jest też autorem licznych prac na temat filozofii oraz teologii, zwłaszcza mistycznej w okresie późnego średniowiecza¹. W ramach realizowanego projektu w IHN PAN uczony zajmuje się transmisją tekstów i idei w środowisku kartuzów w późnym średniowieczu (tytuł projektu: „Transmission of Texts and Individualisation of Knowledge at the End of the 15th Century: Carthusian Libraries as Transregional Hubs for Accumulation of Ideas and Practices of their Reception”).

We wrześniu 2022 r. do zespołu dołączyła, w ramach rocznego zatrudnienia, dr Hanna Rajfura – absolwentka historii i filologii klasycznej Uniwersytetu Warszawskiego, która 23 listopada obroniła na tej uczelni rozprawę doktorską z zakresu historii pt. „Katalog arcybiskupów gnieźnieńskich” Jana Długosza: studium źródłoznawcze i analiza funkcjonowania późnośredniowiecznej pamięci historycznej², napisaną pod kierunkiem Piotra Węcowskiego. Obok rozprawy doktorskiej dr Rajfura poświęciła twórczości Jana Długosza kilka artykułów naukowych, jest również stałą autorką zapisek krytycznych w „Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters”³.

- 1 Zob. m.in. M. Khorkov, *Erfurt Carthusian Treatises of the Fifteenth Century on Mystical Theology: Echoes of Controversies within the Carthusian Order, or Evidence of a Dialogue with Nicholas of Cusa*, „Przegląd Tomistyczny” 2019, t. 25, s. 217–240; idem, *Kontroversen um die mystische Theologie des Pseudo-Dionysius Areopagita in der Erfurter Kartause im 15. Jahrhundert*, [w:] *The Dionysian Traditions*, red. G. Kapriev, Turnhout 2021, s. 295–319; idem, *Verständnis der Weisheit und Streit über die mystische Theologie bei den Kartäusern im 15. Jahrhundert*, [w:] *Das 15. Jahrhundert*, red. G. Frank, F. Fuchs und M. Herweg, Stuttgart, Bad Cannstatt 2021, (Melanchthon-Schriften der Stadt Bretten, t. 15), s. 471–489; idem, *Konflikt, Toleranz und Dialog zwischen orthodoxen und katholischen Christen und Muslimen in den polemischen Schriften von Maxim Grek*, [w:] *Tolerance and Concepts of Otherness in Medieval Philosophy*, red. M.W. Dunne, S. Gottlöber, Turnhout 2022 (Rencontres de Philosophie Médiévale, t. 25), s. 55–80.
- 2 H. Rajfura, „Katalog arcybiskupów gnieźnieńskich” Jana Długosza: studium źródłoznawcze i analiza funkcjonowania późnośredniowiecznej pamięci historycznej, rozprawa doktorska, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2022.
- 3 Eadem, *Warsztat pisarski Jana Długosza w świetle „Żywotu św. Stanisława”*, „Studia Źródłoznawcze” 2018, t. 56, s. 33–75.

Głównym projektem realizowanym w ramach pracowni jest grant Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki (NPRH) pt. „Inwentarz dziedzictwa narodowego w zakresie rękopisów średniowiecznych” (nr 11H 16 0084 84), nieoficjalnie zwany „Manuscripta.pl”. Celem projektu jest stworzenie internetowej bazy danych zachowanych w zbiorach polskich rękopisów średniowiecznych: kodeksów i fragmentów (które oznaczamy w bazie odpowiednio skrótami MSPL i FRPL), kodeksów polskiej proveniencji zachowanych w zbiorach zagranicznych (tzw. poloników) (EXPL) oraz rękopisów utraconych (DEPL). Projekt miał być ukończony we wrześniu 2022 r., jednak z powodu ograniczeń pandemicznych i związanych z tym utrudnień w realizacji zmuszeni zostaliśmy wystąpić o przedłużenie grantu o rok, na co wyrażono zgodę. W 2022 r. kontynuowaliśmy więc prace nad gromadzeniem i wprowadzaniem danych do bazy (www.manuscripta.pl). Podjęto ponownie kwerendy biblioteczne: łącznie odbyto w ubiegłym roku 21 wyjazdów naukowych do kilkunastu bibliotek i archiwów, w tym do księgozbiorów znajdujących się w Cieszynie, Elblągu, Gdańsku, Kłodzku, Kórniku, Łodzi, Olsztynie, Pelplinie, Płocku, Poznaniu, Toruniu i we Wrocławiu. Dzięki współpracy z badaczami kontynuowano rejestrację rękopisów średniowiecznych w Archiwum i Bibliotece Krakowskiej Kapituły Katedralnej (Ryszard Tatarzyński) oraz Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu (Adam Poznański, Michał Broda, Łukasz Krzyszczyk).

Wyniki kwerend na bieżąco wprowadzane są do bazy danych, nad którą opiekę sprawuje mgr Szyller. W ubiegłym roku zarejestrowano poprzez autopsję ponad 800 zabytków rękopiśmiennych i nadano im unikatowe numery MSPL. Kontynuowano również prace nad rejestracją rękopisów polskiej proveniencji znajdujących się poza granicami Polski – wprowadzono do bazy ok. 650 nowych jednostek (mgr Szyller) oraz prace nad rękopisami zniszczonymi lub zaginionymi – odpowiedni dział bazy obejmuje łącznie ponad 1740 opisów (prof. Kaliszuk). W tej ostatniej grupie – rękopisów zniszczonych – trudno określić postęp prac na podstawie wprowadzonych rekordów. W wielu przypadkach, już po wpisaniu danych, okazywało się, że – także dzięki informacjom zebranych do tej pory w bazie – można ustalić obecne miejsce przechowywania rękopisu i w ten sposób „odnaleźć” zabytek uznany za zaginiony lub zniszczony (zob. niżej). Ogółem pod koniec ubiegłego roku w czterech wyodrębnionych grupach zabytków zarejestrowanych zostało łącznie 8727 rękopisów (MSPL), 756 fragmentów (FRPL), 714 poloników (EXPL) i 1742 rękopisy zaginione (DEPL).

Oprócz prac rejestracyjnych na stronie „Manuscripta.pl” na bieżąco uzupełniamy dane zawarte w osobnym dziale: *Vademecum do badań nad rękopisami w Polsce*, w którym znajdują się: bibliografia literatury na temat średniowiecznych rękopisów w zbiorach polskich, mapa repozytoriów, słownik polskich terminów technicznych używanych w opisach rękopisów i pracach kodykologicznych oraz konkordancje sygnatur krakowskiej Biblioteki Kapitulnej i płockiej Biblioteki Seminaryjnej.

Obok efektów naszych poszukiwań rękopisoznawczych w postaci rejestracji znajdujących się w księgozbiorach kodeksów kwerendy przyniosły również niespodziewane odkrycia naukowe, które w części były ogłaszane w formie referatów i artykułów. Nawet pobieżna z konieczności analiza kodeksów przyczyniła się do ustalenia zarówno stanu zachowania, jak też – może nawet w większym stopniu – dziejów niektórych zabytków. W pierwszym etapie realizacji projektu dominowały odkrycia przykre, związane z odnotowywaniem różnych ubytków. Przykładem takiego odkrycia niepowetowanej straty dla

polskiej historiografii było ustalenie, że w rękopisie Biblioteki Seminarium Duchownego im. Księży Chodyńskich we Włocławku (sygn. Ms. 137 – MSPL 414), w którym znajduje się jedyny przekaz *Rocznika kujawskiego (Annales Cuiavienses)*, najprawdopodobniej w zawierusze wojennej zniknęła ostatnia karta z częścią tego tekstu⁴. W dalszym ciągu zdarzają się takie przypadki, np. w jednym z rękopisów Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk (BGPAN), sygn. MS 1981 – MSPL 5331, prof. Kaliszuk stwierdził brak pierwszej składowki, na kartach której znajdował się traktat dotyczący sakramentu Eucharystii (*De sacramento Eucharistiae*), tym samym tekst ten pozostaje znany wyłącznie z opisu zamieszczonego w przedwojennym katalogu Ottona Günthera⁵.

W miarę powiększania zasobu informacji o księgozbiorach i rękopisach coraz więcej odkryć ma jednak charakter radosny i związane są one z odnajdywaniem nieznanymi zabytków albo ustaleniem miejsca przechowywania kodeksów, uznanych za przepadłe. W BGPAN mgr Figaszewska odnalazła dwie części wyodrębnione z rękopisu, uznanego za przepadły w czasie drugiej wojny światowej, a pochodzącego z średniowiecznego księgozbioru biblioteki katedralnej w Kamieniu Pomorskim (sygn. Ms Akc. 29 t. 1–2 – MSPL 8001–8002). Mgr Szyller odnalazł dwa kolejne rękopisy z tego księgozbioru, uznane za stratę wojenną, a obecnie przechowywane w zbiorach Beinecke Library w New Haven (sygn. MS 1271, MS 1272 – EXPL 815, EXPL 816). Z kolei w trakcie kwerendy w Bibliotece Uniwersyteckiej w Łodzi prof. Soszyński odkrył dwa rękopisy – czternastowieczny psalterz oraz piętnastowieczny modlitewnik, które pochodziły z Biblioteki Ordynacji Zamojskiej i uznawane były za zniszczone w czasie drugiej wojny światowej (sygn. Akc. Rps 7475, Akc. Rps 7476 – MSPL 5595, MSPL 5596).

Odkrycia nie dotyczyły wyłącznie strat wojennych. Mgr Szyller ustalił, że dwa kodeksy proveniencji królewieckiej, skradzione w połowie lat pięćdziesiątych XX w. z Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu, zostały zakupione w dobrej wierze przez Bibliotekę Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (sygn. Ms Akc. 32/57, Ms Akc. 33/57 – MSPL 2730, MSPL 2731).

Z kolei dr Pludra-Żuk odnalazła w zbiorach Biblioteki Elbląskiej pergaminowe fragmenty datowanego na XI w. psalterza ze staroangielską glosą biblijną zawarte w oprawie starego druku. Jednym z efektów odkrycia jest powstanie zespołu specjalistów z różnych dziedzin, którzy podjęli się nie tylko językowej analizy tekstu, a także odtworzenia historii rękopisu, który został wykorzystany wtórnie jako makulatura. Efekty dotychczasowych prac zaprezentowane zostały w napisanym przez dr Pludrę-Żuk, we współpracy z Moniką Opalińską (filologia angielska) i Ewą Chlebus (tegumentologia), artykule pt. *The Eleventh-Century 'N' Psalter From England: New Pieces Of The Puzzle*, który zostanie opublikowany w „Review of English Studies” w 2023 r.⁶ Jednym z przebadanych już wątków jest proveniencja druku i historia księgozbioru jego właściciela, elbląskiego teologa i bibliofila Samuela Meienreisa (1572–1604). Wyniki badań zostały przedstawione w referacie wygłoszonym w trakcie międzynarodowej konferencji we wrześniu ubiegłego roku⁷.

4 Rocznik został wydany w ramach Monumenta Poloniae Historica – zob. *Annales Cuiavienses*, wyd. W. Kętrzyński, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. 5, Lwów 1888, s. 885–889.

5 Zob. O. Günther, *Katalog der Handschriften der Danziger Stadtbibliothek*, t. 3, Danzig 1909, s. 130–131.

6 M. Opalińska, P. Pludra-Żuk, E. Chlebus, *The Eleventh-Century 'N' Psalter From England: New Pieces Of The Puzzle*, „Review of English Studies” 2023, t. 74, nr 314, s. 203–221.

7 P. Pludra-Żuk, E. Chlebus, *Księgozbiór kalwińskiego teologa Samuela Meienreisa z Elbląga – perspektywy ba-*

Kwerendy przyniosły także dość nieoczekiwane ustalenia. Dr Marszałkowski, analizując graduał o sygn. L 2 (MSPL 3158) z Biblioteki Diecezjalnej im. Biskupa Jana Bernarda Szlagi w Pelplinie, odnalazł część tego rękopisu wszytą, prawdopodobnie po drugiej wojnie światowej, w inny rękopis – antyfonarz, który przechowywany jest w BGPAN (sygn. Akc. 7889 – MSPL 7992). Odkrycie to zostało zaprezentowane w referacie wygłoszonym przez Marszałkowskiego wspólnie z muzykologiem Piotrem Ziółkowskim na konferencji w Toruniu w listopadzie 2022 r.⁸

Bodaj największą sensacją ubiegłego roku było odkrycie dokonane przez dr. Marszałkowskiego we wspomnianej Bibliotece Diecezjalnej im. Biskupa Jana Bernarda Szlagi w Pelplinie. W trakcie przeglądania nieopracowanego zbioru dawnych ksiąg odkrył on i wyodrębnił 13 zupełnie nieznanymi rękopisów średniowiecznych, ponadto dwa adligaty rękopiśmienne wszyte w stare druki oraz luźne fragmenty w osobnej teczce. Kodeksy te, z których tylko nieliczne zostały ujęte w przedwojennym rękopiśmiennym inwentarzu księgozbioru pelplińskiego sporządzonym przez Antoniego Neubaura, datowane są na okres od XIII do XV w., i pochodzą m.in. z klasztorów: cystersów w Pelplinie oraz kartuzów z kartuzji kaszubskiej *Paradisus Beatae Mariae*. Odkrycie to ma tym większe znaczenie, że obok nieznanymi przekazów tekstów, np. Mateusza z Krakowa, w jednym z kodeksów zawarte zostały, nieznanymi skądinąd, medytacje i kazania, powstałe w kręgu kartuzów kaszubskich w pierwszej połowie XV w. Wykaz rękopisów wraz z opisami zostanie opublikowany wkrótce, a niektóre dzieła będą przedmiotem osobnej szczegółowej analizy oraz edycji.

W niektórych przypadkach odkrycia dokonywane przez członków pracowni nie są odnotowywane w bazie danych, ograniczonej do rękopisów „bibliotecznych”. Dotyczy to na przykład rękopisów archiwalnych. Podczas kwerendy w Bibliotece Głównej Prowincji św. Franciszka z Asyżu Zakonu Braci Mniejszych w Poznaniu o. Salezy Bogumił Tomczak udostępnił prof. Kaliszukowi przechowywane tam rękopisy średniowieczne. Oprócz znanych w literaturze zabytków rękopiśmiennych, jak mszał cysterski z Przemętu, Biblia oraz traktat muzyczny autorstwa Marka z Płocka pt. *Hortulus musices choralis* z 1518 r., pokazany został również, liczący 21 kart, poszyt, prawdopodobnie pochodzący z przedwojennego archiwum magistratu miasta Kwidzyna, a zawierający m.in. wilkierz miasta Kwidzyna z 1480 r. O ile sam wilkierz został opracowany i wydany w 1910 r. przez Gustava Döhringa, to losy tej jednostki archiwalnej pozostawały nieznanymi⁹.

Wśród innych projektów naukowych realizowanych w obrębie pracowni warto wspomnieć o pracach nad fragmentami rękopiśmiennymi. Dr Pludra-Żuk kontynuowała współpracę pomiędzy „Manuscripta.pl” a „Fragmentarium”, Biblioteką Uniwersytecką w Toruniu i Biblioteką Elbląską im. C. Norwida w ramach projektu „Medieval Manuscript Fragments of Teutonic Prussia in Collections of the Parker Library, Corpus Christi College, Cambrid-

dań, III Międzynarodowa Konferencja Proweniencyjna: „Księgozbiory Historyczne Mniejszości Religijnych i Etnicznych”, Zakład Narodowy im. Ossolińskich (Wrocław, 23 września 2022 r.) [referat].

8 M.F. Marszałkowski, P. Ziółkowski, „Antyfonarz” Akc. 7889 z BGPAN i jego związek z pelplińskim graduałem L 2, *Textus et pictura IV*, „Średniowieczny kodeks rękopiśmienny w aspekcie historycznego trwania”, Wydział Sztuk Pięknych UMK, Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu, IHN PAN w Warszawie (Toruń 24–25 listopada 2022 r.) [referat].

9 Zob. G. Döhring, *Willküren einiger Stadt- und Landgemeinden im Kreise Marienwerder*, „Zeitschrift des historischen Vereins für den Regierungsbezirk Marienwerder” 1910, t. 48, s. 21–47 (edycja na s. 25–35).

ge, the C. Norwid Library in Elbląg and the University Library in Toruń as the Evidence in Reconstructing the History of Collections”. Efekty tej współpracy zostały przedstawione w listopadzie ubiegłego roku na konferencji „Textus et pictura IV”, podczas której dr Pludra-Żuk oraz Marta Czyżak wygłosiły komunikaty.

Członkowie pracowni aktywnie uczestniczyli w życiu naukowym, byli współorganizatorami dwóch konferencji naukowych, wygłaszali również – jak wspomniano – referaty naukowe.

Pierwsza konferencja, której tytuł brzmiał: „Joachimas Lelevelis ir pagalbinii istorijos mokslų praeitis, dabartis bei ateitis. Joachim Lelevel i przeszłość, terażniejszość oraz przyszłość nauk pomocniczych historii”, odbyła się w dniach 15–17 czerwca ubiegłego roku w trybie zasadniczo stacjonarnym, ale z możliwością uczestniczenia on-line. Organizatorami – obok prof. Soszyńskiego i prof. Kaliszuka, przedstawiciele IHN PAN – byli uczeni reprezentujący instytucje naukowe Litwy: Lietuvos istorijos institutas (Instytut Historii Litwy), Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka (Biblioteka im. Wróblewskich Litewskiej Akademii Nauk) oraz Vilniaus universiteto Istorijos fakultetas (Wydział Historii Uniwersytetu Wileńskiego) i Polski (Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego) oraz Ośrodek Kultury Polskiej w Paryżu – Sorbonne Université. W ramach konferencji zorganizowany został panel dyskusyjny pt. „Nauki pomocnicze historii w dobie humanistyki cyfrowej, nowych zagadnień i wojny na Ukrainie”, w którym udział wzięli: Gintautas Sliesoriūnas, Jacek Soszyński, Adam Szweda, Zbigniew Tucholski, Viktorija Vaitkevičiūtė-Verbickienė. Wśród wielu wątków podniesiono przede wszystkim konieczność dygitalizacji zabytków, pojętej nie tylko jako forma udostępnienia źródeł, ale ochrona przed potencjalną utratą.

Druga konferencja została zorganizowana w ramach cenionego w środowisku badaczy dawnej książki cyklu „Textus et pictura”, którego inicjatorami są badacze i bibliotekarze toruńscy, a zwłaszcza Monika Jakubek-Raczkowska z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (UMK) w Toruniu. Czwarta już konferencja odbyła się w dniach 24–25 listopada 2022 r. i poświęcona była dziejom dawnej książki („Textus et pictura IV. Średniowieczny kodeks rękopiśmienny w aspekcie historycznego trwania”). W organizacji konferencji, obok Krzysztofa Nierzwickiego i Marty Czyżak (Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu), Moniki Jakubek-Raczkowskiej i Jolanty Czuczko (Wydział Sztuk Pięknych UMK) uczestniczyli aktywnie prof. Kaliszuk, prof. Soszyński i dr Marszałkowski. Już w trakcie konferencji referat wprowadzający wygłosił prof. Kaliszuk (*Drugie życie rękopisu: zamiast wprowadzenia*), referaty wygłosili również dr Marszałkowski na temat wspomnianego graduatu pelplińskiego L 2 oraz dr Pludra-Żuk, która podsumowała wspomniany wyżej projekt badawczy, dotyczący badania fragmentów rękopiśmiennych (*Fragmenty rękopisów średniowiecznych z terenu Prus – podsumowanie projektu*).

W trakcie tej konferencji, oprócz referatów, odbył się również, moderowany przez prof. Kaliszuka, panel dyskusyjny („Fragmentologiczny okrągły stół”), w którym skonfrontowano podejście historyków, historyków sztuki, filologów, muzykologów, tegumentologów, konserwatorów i przedstawiciele innych specjalizacji źródłoznawczych do fragmentów średniowiecznych rękopisów bibliotecznych. Podstawą do dyskusji był referat dr Chlebus z Biblioteki Elbląskiej nt. *Kłopotliwa makulatura – fragmenty in situ okiem tegumentologa*, w którym zawarty został nie tylko zestaw problemów związanych z opracowaniem wykorzystanych wtórnie przez intrologatorów fragmentów rękopiśmiennych, a także za-

proponowano formularz badawczy, możliwy do wykorzystania w całościowym opracowaniu tego typu zabytków w zbiorach polskich. Wypowiedzi panelistów (Ewa Chlebus, Jakub Łukaszewski, Wojciech Mrozowicz, Soszyński, Arkadiusz Wagner) oraz ożywiona dyskusja zgromadzonych badaczy, ujawniły poważne różnice zarówno w podejściu metodologicznym (np. zdefiniowanie fragmentu czy makulatury rękopiśmiennej, ale też drukowanej), jak i w oczekiwaniach przedstawicieli różnych środowisk wobec planowanych katalogów fragmentów. Burzliwa dyskusja, jakkolwiek nie doprowadziła do wyklarowania stanowiska wobec problemu opracowania, stanowiła jednak znakomite pole wymiany doświadczeń i niewątpliwie będzie punktem wyjścia do dalszych ustaleń w tym zakresie.

Wieloletnią już tradycję ma seminarium mediewistyczne, organizowane przy współpracy kilku instytucji naukowych z całej Polski. Inicjatorem i głównym organizatorem seminarium jest Mieczysław Mejer z Pracowni Literatury Średniowiecznej Instytutu Badań Literackich PAN, a w ramach pracowni prof. Kaliszuk. Współorganizatorami są przedstawiciele Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Zakładu Historii Języka Polskiego Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza (UAM), Zakładu Dziejów Społeczeństwa i Kultury Epoki Przedindustrialnej Instytutu Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego oraz członkowie Interdyscyplinarnego Zespołu Badań Mediewistycznych *Textus et cultura*. Spotkania te, jeszcze prowadzone online, co miesiąc gromadzą specjalistów z całej Polski, a coraz częściej również z zagranicy. W ramach tego seminarium w październiku ubiegłego roku dr Pludra-Żuk przedstawiła referat poświęcony perspektywom badawczym związanym z traktatem *Aurora* Piotra Rigi, powstałym w końcu XII w.

Członkowie pracowni uczestniczyli również w wielu innych konferencjach, wygłaszając referaty. W maju 2022 r. odbyła się konferencja naukowa pt. „Modlitewniki XIV, XV i XVI wieku. Konteksty, odczytania, analizy, interpretacje”, zorganizowana przez Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej UAM oraz Bibliotekę Uniwersytecką w Poznaniu, podczas której prof. Kaliszuk wygłosił referat nt. *Późnośredniowieczny modlitewnik wspólnotowy – modlitwy w klasztorze żeńskim*. We wrześniu dr Rajfura na międzynarodowym kongresie pt. „Medialatinitas IX: Nostalgia in/and the Middle Ages”, zorganizowanym przez International Medieval Latin Committee oraz Uniwersytet Karola w Pradze, wygłosiła referat pt. *The Past as Source of Knowledge, Longing, and Legitimacy: The Case of Late Medieval Polish Historian Jan Długosz*. Kilka miesięcy później, w listopadzie tego roku, prof. Soszyński wygłosił referat nt. *Rękopisy średniowieczne w zbiorach kościelnych w świetle kwerendy „Manuscripta.pl”* w trakcie konferencji „Zbiory biblioteczne w instytucjach kościelnych”, zorganizowanej przez Bibliotekę Narodową, Radę ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturowego Konferencji Episkopatu Polski oraz Federację Bibliotek Kościelnych „Fides”. Nieco później, w początkach grudnia, na seminarium naukowym zorganizowanym przez Bibliotekę Uniwersytecką w Poznaniu z okazji włączenia części zbiorów tej biblioteki do narodowego zasobu bibliotecznego, prof. Kaliszuk wygłosił referat nt. *Rękopisy średniowieczne w zbiorach polskich dawniej i dziś – stan i potrzeby*.

W trzech konferencjach międzynarodowych uczestniczył aktywnie prof. Khorkov. W sierpniu 2022 r. – podczas 15. Międzynarodowego Kongresu Filozofii Średniowiecznej (SIEPM) w Paryżu, poświęconemu skrajnym poglądom w średniowieczu („Radical Thinking in the Middle Ages / La pensée radical au Moyen Âge”) wygłosił referat dotyczący recepcji *Fajdrosa* Platona przez Mikołaja z Kuzy w kontekście kontaktów teologa z kartu-

zem erfurckim Janem Hagenem de Indagine (*Nicholaus of Cusa and Plato's «Phaedrus» in Codex Cusanus 177: New Approaches*). Miesiąc później, w trakcie cyklicznego spotkania mediewistów w Kolonii („die 43. Kölner Mediaevistentagung“) zaprezentował na sesji plenarnej referat pt. *Nikolaus von Kues als Konsensfigur in der sowjetischen philosophischen Historiografie*. Z kolei w październiku, na corocznej konferencji Towarzystwa Mistrza Eckharta („Jahrestagung der Meister-Eckhart Gesellschaft“), w tym roku na temat: „Meister Eckhart und die Phänomenologie“, prof. Khorkov wygłosił, również na sesji plenarnej, referat poświęcony interpretacji poglądów Mistrza Eckharta przez polskiego filozofa Józefa Tischnera (*Meister Eckhart im polnischen Rundfunk in einer Ära des Wandels: Józef Tischners phänomenologische Interpretation der Reden der Unterweisung*). Wygłoszone referaty zostaną opublikowane niebawem w renomowanych seriach wydawniczych i czasopiśmie (Miscellanea Mediaevalia oraz „Meister-Eckhart Jahrbuch“).

Niewątpliwie ogrom prac związanych z realizacją projektu „Manuscripta.pl” spowodował, że w ubiegłym roku ukazało się stosunkowo niewiele publikacji powstałych w kręgu pracowni. Były to przede wszystkim artykuły naukowe, dotyczące różnych aspektów badań rękopisoznawczych: od analizy poszczególnych zabytków (zwłaszcza fragmentów rękopiśmiennych) oraz księgozbiorów, poprzez ujęcia ogólne, do recenzji książek z obszaru fragmentologii¹⁰.

Duże znaczenie w pracowni przykładamy do różnych form popularyzacji wiedzy. Członkowie pracowni publikują teksty z wykorzystaniem różnych mediów elektronicznych m.in. na portalu TVP Nauka (mgr Figaszewska, prof. Soszyński) i blogach Zespołu Badań nad Rękopisami Siglum UW (dr Marszałkowski, dr Rajfura), a przede wszystkim na naszym blogu „Manuscripta.pl”.

Znaczna część prac realizowanych w pracowni zaplanowana jest na dłuższy okres, a na efekty trzeba będzie niekiedy poczekać. W planach są katalogi i inwentarze rękopisów średniowiecznych ze zbiorów polskich (zarówno kodeksów, ale też fragmentów oraz adligatów rękopiśmiennych), różne pomoce warsztatowe z zakresu kodykologii. Niewątpliwie, najbardziej widocznym efektem naszej działalności jest na bieżąco aktualizowana strona internetowa i baza danych „Manuscripta.pl”. Można tylko wyrazić nadzieję, że już teraz jeden z ważnych celów funkcjonowania pracowni został zrealizowany – po raz pierwszy w historii możemy z całą odpowiedzialnością określić wielkość zbioru rękopisów średniowiecznych przechowywanych w polskich instytucjach.

10 Zob. J. Kaliszuk, *Cuda cystersa Christiana – koniec pewnego mitu*, [w:] *Polska i jej sąsiedzi w dobie średniowiecza. Kultura umysłowa, życie społeczne, polityka*, red. W. Iwańczak, S. Rosik, P. Urbańczyk, Wrocław 2022 (VI Kongres Mediewistów Polskich, t. 5), s. 21–48; idem, *Rejestracja i opisywanie rękopisów średniowiecznych w zbiorach polskich – stan i perspektywy badawcze*, [w:] *Inwentaryzacja zabytków w Polsce. Dzieje, metody, osiągnięcia*, red. M.F. Woźniak, Toruń 2021, s. 341–359; idem, *Wypis z Kroniki Witykinda: XVIII-wieczna polemika polityczna w kostiumie historycznym*, [w:] *Surasti Tiesą. Pagalbiniai istorijos mokslai falsifikatų tyrime. Mokslinių straipsnių rinkinys*, oprac. R. Čapaitė, Vilnius 2022, s. 395–412; idem, S. Szlyler, *Zbiór rękopisów biblioteki Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk w świetle inwentarza z 1827 r.*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 2022, nr 2, s. 51–142; M.F. Marszałkowski, *Działalność rękopiśmienna pelplińskich cystersów*, „Nasze Pomorze” 2022, t. 23, s. 13–40; K. Figaszewska, *Disiecta Membra Musicae: Studies in Musical Fragmentology*, red. Giovanni Varelli, De Gruyter, Berlin 2020 (*Studies in Manuscript Cultures*, vol. 21), ss. 398 [recenzja], „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2022, t. 67, nr 4, s. 190–196.

Bibliografia

- Annales Cuiavienses*, wyd. W. Kętrzyński, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. 5, Lwów 1888, s. 885–889.
- Döhring G., *Willküren einiger Stadt- und Landgemeinden im Kreise Marienwerder*, „Zeitschrift des historischen Vereins für den Regierungsbezirk Marienwerder” 1910, t. 48, s. 21–47.
- Figaszewska K., *Disiecta Membra Musicae: Studies in Musical Fragmentology*, red. Giovanni Varelli, *De Gruyter, Berlin 2020 (Studies in Manuscript Cultures, vol. 21)*, ss. 398, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2022 [recenzja], t. 67, nr 4, s. 190–196, DOI 10.4467/0023589xkhnt.22.042.16973.
- Günther O., *Katalog der Handschriften der Danziger Stadtbibliothek*, t. 3, Danzig 1909.
- Kaliszuk J., *Cuda cystersa Christiana – koniec pewnego mitu*, [w:] *Polska i jej sąsiedzi w dobie średniowiecza. Kultura umysłowa, życie społeczne, polityka*, red. W. Iwańczak, S. Rosik, P. Urbańczyk, Wrocław 2022 (VI Kongres Mediewistów Polskich, t. 5), s. 21–48.
- Kaliszuk J., *Rejestracja i opisywanie rękopisów średniowiecznych w zbiorach polskich – stan i perspektywy badawcze*, [w:] *Inwentaryzacja zabytków w Polsce. Dzieje, metody, osiągnięcia*, red. M.F. Woźniak, Toruń 2021, s. 341–359.
- Kaliszuk J., *Wypis z Kroniki Witykinda: XVIII-wieczna polemika polityczna w kostiumie historycznym*, [w:] *Surasti Tiesą. Pagalbiniai istorijos mokslai falsifikatų tyrime. Mokslinių straipsnių rinkinys*, oprac. R. Čapaitė, Vilnius 2022, s. 395–412.
- Kaliszuk J., Szyller S., *Zbiór rękopisów biblioteki Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk w świetle inwentarza z 1827 r.*, „*Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki*” 2022, t. 31, nr 2, s. 51–142.
- Khorkov M., *Erfurt Carthusian Treatises of the Fifteenth Century on Mystical Theology: Echoes of Controversies within the Carthusian Order, or Evidence of a Dialogue with Nicholas of Cusa*, „*Przegląd Tomistyczny*” 2019, t. 25, s. 217–240.
- Khorkov M., *Kontroversen um die mystische Theologie des Pseudo-Dionysius Areopagita in der Erfurter Kartause im 15. Jahrhundert*, [w:] *The Dionysian Traditions*, red. G. Kapriev, Turnhout 2021, s. 295–319, DOI 10.1484/m.rpm-eb.5.122453.
- Khorkov M., *Verständnis der Weisheit und Streit über die mystische Theologie bei den Kartäusern im 15. Jahrhundert*, [w:] *Das 15. Jahrhundert*, red. G. Frank, F. Fuchs und M. Herweg, Stuttgart, Bad Cannstatt 2021 (Melanchthon-Schriften der Stadt Bretten, t. 15) s. 471–489, DOI 10.5771/9783772833281-471.
- Khorkov M., *Konflikt, Toleranz und Dialog zwischen orthodoxen und katholischen Christen und Muslimen in den polemischen Schriften von Maxim Grek*, [w:] *Tolerance and Concepts of Otherness in Medieval Philosophy*, red. M. W. Dunne, S. Gottlöber Turnhout 2022 (Rencontres de Philosophie Médiévale, t. 25),, s. 55–80, DOI 10.1484/m.rpm-eb.5.129354.
- Marszałkowski M.F., *Działalność rękopiśmienna pelplińskich cystersów*, „*Nasze Pomorze*” 2022, t. 23, s. 13–40.
- Opalińska M., P. Pludra-Żuk, E. Chlebus, *The Eleventh-Century 'N' Psalter From England: New Pieces Of The Puzzle*, „*Review of English Studies*” 2023, t. 74, nr 314, s. 203–331, DOI 10.1093/res/hgac081.

Rajfura H., *Warsztat pisarski Jana Długosza w świetle „Żywotu św. Stanisława”*, „Studia Źródłoznawcze” 2018, t. 56, s. 33–75, DOI 10.12775/sz.2018.01.

Rajfura H., *„Katalog arcybiskupów gnieźnieńskich” Jana Długosza: studium źródłoznawcze i analiza funkcjonowania późnośredniowiecznej pamięci historycznej*, rozprawa doktorska, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2022.

dr hab. **Jerzy Kaliszuk**, prof. PAN jest kierownikiem Pracowni Wiedzy o Dawnej Książce IHN PAN. Zajmuje się historią średniowiecza, kodykologią, paleografią, hagiografią i historią geografii.

e-mail: jerzy.kaliszuk@gmail.com

Data zgłoszenia artykułu: 15 czerwca 2023

Data przyjęcia do druku: 24 czerwca 2023

Michał Kokowski

Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN
ORCID 0000-0002-5389-9051

Dorota Kozłowska

Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN
ORCID 0000-0001-5826-4381

Mateusz Hübner

Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN
ORCID 0000-0003-0438-4315

Działalność Pracowni Naukoznawstwa Instytutu Historii Nauki PAN w 2022 r.

Research Activity of the Science Studies Research Unit at the Institute for the History of Science PAS in 2022

The article discusses the activities and the most significant achievements of the Science Studies Research Unit at the Institute for the History of Science PAS in 2022.

Keywords: science of science, science and technology studies

Słowa kluczowe: naukoznawstwo, nauka o nauce, badanie nauki i techniki w kontekście historyczno-społeczno-kulturowym

1. Działalność mgr Doroty Kozłowskiej

W 2022 r. mgr Dorota Kozłowska kontynuowała badania nad osiągnięciami techniczno-bibliometrycznymi 147 czasopism polskich z dziedziny historia i archiwistyka, dyscyplina historia, porównując je z wykazem czasopism naukowych Ministerstwa Edukacji i Nauki z dnia 21 grudnia 2021 r. Celem tych badań jest utworzenie *Wykazu czasopism historycznych opracowanych przez Pracownię Naukoznawstwa IHN PAN*, służącego do techniczno-bibliometrycznej oceny czasopism, a także służącego do stworzenia redakcyjnym (instytucjom) naukowym możliwości samodzielnego wyznaczania punktacji oraz poprawy działalności redaktorskiej i recenzyjnej oraz stworzenie przejrzystej strony internetowej czasopisma zawierającej wszelkie dane niezbędne dla ewentualnego autora i czytelnika.

Efektom prowadzonej pracy była publikacja w czasopiśmie „*Studia Historiae Scientiarum*” artykułu *Wykaz czasopism historycznych oparty na nowym modelu ewaluacji czasopism*¹, a także referat *Wykaz czasopism historycznych oparty na nowym modelu ewaluacji czasopism* wygłoszony na Seminarium „Naukoznawstwo: historia i współczesność” 29 czerwca 2022 r.

Ponadto w 2022 r. mgr Kozłowska prowadziła pracę (rozpoczętą w 2019 r.) nad utworzeniem bieżącej bibliografii historii nauki polskiej². Wynikiem było opublikowanie w czasopiśmie „*Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki*” bibliografii historii nauki polskiej za 2021 r.³ Bibliografia ta obejmuje druki zamieszczone w polskich książkach i czasopiśmie naukowych, a także prace polskich autorów opublikowane za granicą. Pozycji tych za 2021 r. było 698 i jest to efekt przeanalizowania około 300 czasopism z dyscypliny historia zamieszczonych w Wykazie czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych MEiN z dnia 21 grudnia 2021 r., a także internetowych katalogów bibliotek i baz danych.

Prace nad bieżącą bibliografią historii nauki polskiej skłoniły mgr Kozłowską w 2021 r. do przesłania obecności polskich prac naukowych w wydawanej od 1913 r. bieżącej bibliografii historii nauki kwartalnika „*Isis*” (zarówno prac recenzowanych, jak i tylko uwzględnianych tytułów). Z powodu dużej ilości materiału do poszukiwań prace te trwały także w 2022 r. Po zakończeniu analizy planowane jest opublikowanie artykułu na powyższy temat.

Również w 2022 r. pod redakcją mgr Kozłowskiej ukazała się monografia *Profesor Zbigniew J. Wójcik nestor polskich historyków nauki*⁴. W monografii tej znajduje się także bibliografia prac prof. Zbigniewa Wójcika opracowana przez Marcina Grzymkowskiego i mgr Kozłowską⁵.

Dodatkowymi zadaniami mgr Kozłowskiej w 2022 r. było prowadzenie działu wydawniczego Instytutu⁶ (koordynacja prac związanych z wydawanymi przez Instytut książkami i czasopismami, sprzedaż i wysyłka wydawnictw prenumerowanych przez RUCH, GAR-MOND, KOLPORTER oraz instytucje i indywidualnych odbiorców – w tym egzemplarzy obowiązkowych, nadawanie numerów ISBN, przygotowywanie oferty wydawniczej czasopism).

Ponadto mgr Kozłowska pełniła funkcje: sekretarza Zespołu Historii Kartografii przy Instytucie Historii Nauki PAN (od 2011 r.), członka komitetu redakcyjnego serii „Z dziejów kartografii” (od 2022 r.)⁷, zastępcy redaktora naczelnego czasopisma „*Nauka Polska. Jej*

1 D. Kozłowska, *Wykaz czasopism historycznych oparty na nowym modelu ewaluacji czasopism*, „*Studia Historiae Scientiarum*” 2022, t. 21, s. 613–666.

2 Bibliografia (za kolejny rok – wybór) powstaje w oparciu o publikowaną w latach 1970–2007 *Bieżącą bibliografię historii nauki*. Była ona publikowana jako wkładka do czasopisma „*Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*” i ukazywała się w latach 1971–2007.

3 Eadem, *Bibliografia historii nauki i techniki za 2021 rok (wybór)*, „*Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki*” 2022, nr 2, s. 293–357.

4 *Profesor Zbigniew J. Wójcik nestor polskich historyków nauki*, red. D. Kozłowska, Warszawa 2022.

5 M. Grzymkowski, D. Kozłowska, *Bibliografia prac prof. Zbigniewa Wójcika*, [w:] *Profesor Zbigniew J. Wójcik*, s. 37–178.

6 Wydawcy wpisano na ministerialną listę wydawnictw naukowych. Unikatowy Identyfikator Wydawnictwa 31000, poziom I – 80 punktów: zob. Minister Edukacji i Nauki, Komunikat Ministra Edukacji i Nauki z dnia 22 lipca 2021 r. w sprawie wykazu wydawnictw publikujących recenzowane monografie naukowe, www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/komunikat-ministra-edukacji-i-nauki-w-sprawie-wykazu-wydawnictw-publikujacych-recenzowane-monografi-e-naukowe [dostęp 10.06.2022].

7 *Mapa a tekst*, red. K. Łopatecki, Warszawa 2022 (Z dziejów kartografii, t. 24).

Potrzeby Organizacja i Rozwój” (od 2021 r.; w latach 2014–2020 sekretarza) oraz członka redakcji czasopisma „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” (od 2002 r.).

2. Działalność dr. Mateusza Hübnera

W 2022 r. dr Mateusz Hübner przygotował do druku – preredagowany i znacząco poszerzony źródłowo w oparciu o dodatkowe kwerendy archiwalne i biblioteczne – tekst pracy doktorskiej *Fundusz Kultury Narodowej Józefa Piłsudskiego – zamysł i realizacja*. Opublikował dwa artykuły, wygłosił referat na konferencji naukowej oraz opublikował dwa popularyzatorskie teksty na stronie internetowej TVP Nauka. Brał również udział w organizowaniu życia naukowego w ramach Instytutu Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN.

Monografia „Fundusz Kultury Narodowej Józefa Piłsudskiego. Zamysł i realizacja” dotyczy instytucji państwowej, która od 1928 r. za pomocą zasiłków i stypendiów udzielała wsparcia twórczości naukowej, artystycznej i literackiej w II Rzeczypospolitej. W największym stopniu dr Hübner rozbudował rozdział V, w którym przedstawiono działalność Funduszu Kultury Narodowej w latach 1939–1948, a więc na uchodźstwie i w kraju. Monografię poświęconą FKN ukończył przed końcem 2022 r. Liczy ponad 800 stron, została wydana przez Instytut De Republica⁸.

Rezultatem badań dr. Hübnera nad zagadnieniem rewindykacji polskich dóbr kultury i nauki z Rosji sowieckiej jest artykuł *Traktat ryski a kwestia rewindykacji polskich dóbr kultury i nauki z Rosji sowieckiej*, opublikowany w pracy *Zwycięski pokój czy rozejm na pokolenie? Traktat ryski z perspektywy 100 lat*. W artykule tym dokonano prezentacji trudności i osiągnięć w zakresie rewindykacji polskich dóbr kultury i nauki z Rosji sowieckiej po I wojnie światowej. Artykuł dr. Hübnera – *Krytyka «partyjnictwa» w koncepcjach ugrupowań politycznych w czasach Drugiej Rzeczypospolitej* – ukazuje negatywny stosunek przedstawicieli różnych ugrupowań politycznych II Rzeczypospolitej do narastającego zjawiska szkodliwego rozdrobnienia w polityce na liczne, zantagonizowane partie, które nie były w stanie dojść do porozumienia, utrudniając efektywne rządzenie. Został opublikowany w pracy *Spory o modernizację i demokrację w XX–XXI wieku*⁹.

Na konferencji naukowej „Ład wersalski i zmiany terytorialne w Europie po I wojnie światowej” – zorganizowanej przez Instytut De Republica 25 i 26 maja 2022 r. – dr Hübner wygłosił referat *Udział polskich intelektualistów w opracowaniu założeń Ładu wersalskiego*. W wystąpieniu tym przedstawił działalność polskich uczonych, którzy w Paryżu – w okresie kończącej I wojnę światową konferencji pokojowej – w oparciu o własne ustalenia naukowe wykazywali zasadność postulatów w formowanych i forsowanych przez polityków tworzących Komitet Narodowy Polski¹⁰.

8 M. Hübner, *Fundusz Kultury Narodowej Józefa Piłsudskiego. Zamysł i realizacja*, Warszawa 2022, s. 824.

9 Idem, *Traktat ryski a kwestia rewindykacji polskich dóbr kultury i nauki z Rosji sowieckiej*, [w:] *Zwycięski pokój czy rozejm na pokolenie? Traktat ryski z perspektywy 100 lat*, red. Z. Girzyński, J. Kłaczek, Warszawa 2022, s. 295–325; idem, *Krytyka «partyjnictwa» w koncepcjach ugrupowań politycznych w czasach Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Spory o modernizację i demokrację w XX–XXI wieku*, red. G. Radomski, M. Strzelecki, A. Lewandowski, M. Winclawska, Toruń 2022, s. 33–52.

10 Idem, *Udział polskich intelektualistów w opracowaniu założeń Ładu wersalskiego*, Konferencja „Ład wersalski i zmiany terytorialne w Europie po I wojnie światowej”. Instytut De Republica (Toruń, 25–26.05.2022 r.) [referat].

Na stronie internetowej TVP Nauka opublikowano artykuły popularyzatorskie dr. Hübnera: *Polska Akademia Umiejętności. Krajowa reprezentacja nauki* oraz *Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Spadkobierca tradycji badań naukowych*. Dokonano w nich syntetycznej prezentacji dorobku i działalności PAU oraz TNW¹¹.

Od października 2022 r. dr Hübner prowadzi Seminarium Pracowni Naukoznawstwa IHN PAN „Naukoznawstwo: historia i współczesność”. W 2022 r. w tym Seminarium uczestniczyli prof. dr hab. Leszek Zasztowt (Uniwersytet Warszawski/Instytut Historii Nauki PAN), prof. dr hab. Piotr Biliński (Uniwersytet Jagielloński) oraz dr Patryk Tomaszewski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). Prof. Zasztowt 10 października przedstawił referat *Autonomia nauki (uniwersytetów, uczelni i instytucji naukowych) a zarządzanie nauką w XXI w. Czy wolność badań jest konieczna?*. 14 listopada prof. Biliński wygłosił referat *Stanisław Kutrzeba jako organizator nauki polskiej*. Autorem wystąpienia *Praca naukowa w korporacjach akademickich* był dr Tomaszewski, który wziął udział w Seminarium 12 grudnia. Wszystkie spotkania seminaryjne odbyły się w formie zdalnej za pośrednictwem platformy ZOOM.

3. Działalność prof. dr hab. Michała Kokowskiego

W 2022 r. prof. Kokowski prowadził trzy projekty badawcze z zakresu naukoznawstwa.

W pierwszym pt. „Plan odbudowy IHN PAN” wskazano – z perspektywy naukoznawstwa, w tym metodologii historii nauki – możliwości odbudowy infrastruktury materialnej i niematerialnej oraz zaplecza konceptualnego IHN PAN. Wyniki takich analiz zostały przedstawione w dwóch referatach¹².

W drugim projekcie pt. „Ewaluacja czasopism z historii i historii nauki w modelu ministerialnym i Pracowni Naukoznawstwa IHN PAN” przedstawione zostały wyniki ewaluacji czasopism w dwóch różnych modelach: ministerialnym, który jest nietransparentny, i Pracowni Naukoznawstwa IHN PAN, który jest transparentny i mierzy doskonałość wydawniczą, określoną obiektywnymi wskaźnikami. Efekty tych analiz zostały przedstawione w dwóch referatach i jednym artykule¹³.

11 Idem, *Polska Akademia Umiejętności. Krajowa reprezentacja nauki*, nauka.tvp.pl/63917946/polska-akademia-umiejtnosci-akademia-reprezentacja-nauki [dostęp 17.03.2023]; idem, *Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Spadkobierca tradycji badań naukowych*, nauka.tvp.pl/63990548/towarzystwo-naukowe-warszawskie-spadkobierca-tradycji-badan-naukowych [dostęp 17.03.2023].

12 M. Kokowski, *Plan odbudowy IHN PAN a Krajowy Plan Odbudowy (perspektywa aksjologiczno-naukoznawcza)*, seminarium „Naukoznawstwo: historia i współczesność”, Pracownia Naukoznawstwa IHN PAN, Komisja Historii Nauki PAU (platforma Zoom, 28.03.2022 r.) [referat]; idem, *Plan odbudowy IHN PAN a Krajowy Plan Odbudowy (perspektywa aksjologiczno-naukoznawcza)*, cz. 2, *Odbudowa (?) Instytutu a różne perspektywy poznawcze i pragmatyczne oraz postawa dialogiczna*, seminarium „Naukoznawstwo: historia i współczesność”, Pracownia Naukoznawstwa IHN PAN, Komisja Historii Nauki PAU (platforma Zoom, 11.04.2022 r.) [referat].

13 Idem, *Czasopisma z historii nauki na liście czasopism MEiN (21.12.2021)*, seminarium „Naukoznawstwo: historia i współczesność”, Pracownia Naukoznawstwa IHN PAN, Komisja Historii Nauki PAU (platforma Zoom, 30.05.2022 r.) [referat]; idem, *Wykaz czasopism historycznych opracowany przez Pracownię Naukoznawstwa IHN PAN – pierwsze wyniki*, seminarium „Naukoznawstwo: historia i współczesność”, Pracownia Naukoznawstwa IHN PAN, Komisja Historii Nauki PAU (platforma Zoom, 29.06.2022 r.) [referat]; idem, *Punktacją czasopism z historii nauki w Wykazach czasopism MNIŚW (25.01.2017), MEiN (21.12.2021) oraz PN IHN PAN*, „Studia Historiae Scientiarum” 2022, t. 21, s. 667–700.

W trzecim projekcie pt. „O rzekomej wypowiedzi Władysława Tatarkiewicza na temat metodologii historii” wyjaśniono kwestię autorstwa pewnej wypowiedzi na temat charakterystyki historyka nauki, którą przypisywano dotąd w literaturze naukowej Tatarkiewiczowi. Efekty tych analiz zostały przedstawione w jednym referacie¹⁴.

W 2022 r. prof. Kokowski prowadził także dwa projekty badawcze z zakresu historii nauki.

W pierwszym pt. „Mikołaj Kopernik (1473–1543)” przedstawiono syntetyczne ujęcie dokonań Mikołaja Kopernika i podsumowano dotychczasowe badania tej tematyki. Wyniki zostały przedstawione w postaci jednego hasła encyklopedycznego („Wielcy Polacy”, Fundacja Panteon Narodowy), jednego artykułu (opublikowanego przez Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum w 2023 r.), dwóch wypowiedzi w ramach dyskusji panelowych („Wielkie Pytania w Krakowie: Dziedzictwo Kopernika”. Prolog do Światowego Kongresu Kopernikańskiego oraz „Mikołaj Kopernik – fakty i mity z życia codziennego Wielkiego Astronoma”, seminarium popularno-naukowe w ramach przygotowań do Światowego Kongresu Kopernikańskiego z cyklu „Olsztyński Wehikuł Czasu”) oraz jednego wywiadu (PAP – Nauka w Polsce)¹⁵.

W drugim projekcie pt. „Thomas S. Kuhn and the Copernican Revolution: his Mistakes, Omissions and Exaggerated Accents” przypomniane zostały wyniki monografii prof. Kokowskiego z 2001 r., opublikowanej w serii „Studia Copernicana”, t. 39, która jest jedyną w literaturze światowej monografią poświęconą tematyce interpretacji rewolucji kopernikańskiej przez Kuhna. Tematyce tej poświęcono referat podczas Konferencji „*The Structure of Scientific Revolutions* (1962) by T.S. Kuhn versus Science Studies: the Polish Context”¹⁶.

W 2022 r. prof. Kokowski prowadził także interdyscyplinarny projekt badawczy pt. „100-lecie Związku Polaków w Niemczech w kontekście naukoznawstwa, historii, historii idei oraz historii pamięci”. Celem było przypomnienie w Krakowie i Warszawie zapomianej i zaniedbywanej tam problematyki Związku Polaków w Niemczech oraz autochtonów kresów północnych i zachodnich w związku z obchodami 100-lecia Związku. Tematyce tej

14 Idem, *O rzekomej wypowiedzi Władysława Tatarkiewicza na temat metodologii historii*, III Kwartalna konferencja Komisji Historii Nauki PAU „Z kart historii nauki i jej metodologii”, Komisja Historii Nauki PAU, Pracownia Naukoznawstwa Instytutu Historii Nauki PAN (platforma Zoom, 22.06.2022 r.) [referat].

15 Idem, *Mikołaj Kopernik (1473–1543)*, „Wielcy Polacy”, Fundacja Panteon Narodowy, www.panteonnarodowy.org/wielcy-polacy/72-mikolaj-kopernik [dostęp 30.05.2023]; idem, *Dokonania Mikołaja Kopernika z astronomii matematycznej i fizycznej*, [w:] *Kopernik i jego świat*, red. M. Banaś, N. Haliński, Warszawa 2023, s. 10–20; idem, K. Mikułski, M. Karas, K. Głowacka, *Czego nie wiemy o Koperniku?*, dyskusja panelowa prowadzona przez red. Karolinę Głowacką (*Radio Naukowe*) w ramach „Wielkie Pytania w Krakowie: Dziedzictwo Kopernika”. Prolog do Światowego Kongresu Kopernikańskiego (Kraków, Auditorium Maximum Uniwersytetu Jagiellońskiego, 28.11.2022 r.). www.youtube.com/watch?v=StXraBUG-Co [1:33:50] [dostęp 30.05.2023]; M. Kokowski, J. Sikorski, W. Szalkiewicz, A. Korytko, M. Jarmułowicz, *Mikołaj Kopernik – fakty i mity z życia codziennego Wielkiego Astronoma*, seminarium popularno-naukowe w ramach przygotowań do Światowego Kongresu Kopernikańskiego z cyklu „Olsztyński Wehikuł Czasu” (Olsztyn, Zamek Kapituły Warmińskiej, 8.12.2022 r.), www.youtube.com/watch?v=y1RcUuEgkwU [dostęp 30.05.2023]; M. Kokowski, J. Kiewisz-Wojciechowska, *Wiele źródeł o Koperniku wciąż jest do odnalezienia*, relacja z wywiadu prof. Michała Kokowskiego, wywiad przeprowadziła Joanna Kiewisz-Wojciechowska, „PAP – Nauka w Polsce”, 28.12.2022 r., naukawpolsce.pl/aktualnosci/news%2C94815%2Cprof-michal-kokowski-wiele-zrodel-o-koperniku-wciaz-jest-do-odnalezienia [dostęp 30.05.2023].

16 M. Kokowski, *Thomas S. Kuhn and the Copernican Revolution: his Mistakes, Omissions and Exaggerated Accents*, konferencja „*The Structure of Scientific Revolutions* (1962) by T.S. Kuhn versus Science Studies: the Polish Context”, Komisja Historii Nauki PAU, Pracownia Naukoznawstwa IHN PAN Kraków, 12.09.2022 r.) [referat].

poświęcone zostały dwa referaty przedstawione podczas konferencji „100-lecie Związku Polaków w Niemczech”¹⁷.

W 2022 r. prof. Kokowski zorganizował pięć wydarzeń naukowych:

1. posiedzenia naukowe Komisji Historii Nauki PAU, na których wygłoszono 10 referatów¹⁸;

2. III Kwartalną Konferencję Komisji Historii Nauki PAU „Z kart historii nauki i jej metodologii”, Komisja Historii Nauki PAU, Pracownia Naukoznawstwa Instytutu Historii Nauki PAN (platforma Zoom, 22 czerwca 2022 r.) podczas konferencji przedstawiono 6 referatów¹⁹;

3. Seminarium „Naukoznawstwo: historia i współczesność”, Pracownia Naukoznawstwa IHN PAN, Komisja Historii Nauki PAU; do czerwca 2022 r. odbyło się 5 seminariów²⁰;

- 17 Idem, *Wprowadzenie do konferencji: ZPwN a historia, pamięć historyczna i tradycje różnych polskich Kresów*, Naukowa konferencja online „100-lecie Związku Polaków w Niemczech”, Polska Akademia Umiejętności, Stacja PAU w Gdańsku, Komisja Historii Nauki PAU, Pracownia Naukoznawstwa IHN PAN (Kraków, 23.11.2022 r.) [referat]; idem, *Autochtoni i ZPwN a Kraków i Polski Panteon Narodowy*, Naukowa konferencja online „100-lecie Związku Polaków w Niemczech”, Polska Akademia Umiejętności, Stacja PAU w Gdańsku, Komisja Historii Nauki PAU, Pracownia Naukoznawstwa IHN PAN (Kraków, 23.11.2022 r.) [referat].
- 18 Lista referatów: dr inż. Krzysztof Petelczyc (Zakład Optyki i Fotoniki, Wydział Fizyki, Politechnika Warszawska), *Zasłużył na Nobla? Pomysły Mieczysława Wolfkego wyprzedzające jego epokę* (19.01.2022 r.); dr hab. Tomasz Pudłocki, prof. UJ (Instytut Historii UJ), *Świątynia wiedzy i władzy. Polityka na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w latach 1918–1939* (26.01.2022 r.); dr hab. Maria Stinia, prof. UJ (Instytut Historii UJ), *Krakowskie środowisko historyków kultury 1918–1939* (23.02.2022 r.); prof. dr. Katrin Steffen (University of Sussex, Brighton, Wielka Brytania), *Blood and Metal. The Transnational Lives of Ludwik Hirsfeld and Jan Czochralski in the 20th Century* (23.03.2022 r.); dr hab. Gabriela Besler, prof. UŚ (Instytut Filozofii, Uniwersytet Śląski), *Niepublikowana korespondencja polskich logików z Heinrichem Scholzem w latach 1928–1956* (27.04.2022 r.); dr hab. Anna Górecka-Nowak i dr Alina Chrzastek (Instytut Nauk Geologicznych Uniwersytetu Wrocławskiego) oraz J.T. (Han) van Gorsel (Esso-Exxon/ExxonMobil, USA), *Profesor Józef Zwierzycki (1888–1961) – wielki geolog, odkrywca złóż Indonezji i Polski* (25.05.2022 r.); dr hab. Marek Rembierz, prof. UŚ (Uniwersytet Śląski, Cieszyn), *O uczeniu się uprawiania nauki i kolektywach myślowych w refleksji metanaukowej Ludwika Flecka* (15.06.2022 r.); dr hab. Maciej Zdanek, prof. UJ (Archiwum UJ, Kraków), *Narodziny historiografii uniwersyteckiej w Krakowie w XVII w. jako odrębnej gałęzi dziejopisarstwa* (26.10.2022 r.); dr Paweł Brzegowy (Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich), *Mineralogia i geologia na Uniwersytecie Lwowskim doby austriackiej* (23.11.2022 r.); dr hab. Andrzej Bonusiak, prof. UR (Instytut Historii, Uniwersytet Rzeszowski), *Rzeszowski ośrodek badań polonijnoznawczych. Drogi rozwoju* (14.12.2022 r.).
- 19 Lista referatów: prof. dr hab. Jan Woleński (Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie), *Jak uprawiać historię nauki w kontekście historiografii ogólnej*; prof. dr hab. Michał Kokowski (Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN), *O rzekomej wypowiedzi Władysława Tatarkiewicza na temat metodologii historii*; dr Marcin Krasnodębski (Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN), *Emil Meyerson – zapomniany gigant filozofii nauki*; dr A. Wioletta Miśkiewicz (CRHC/CNRS, Archives Henri Poincaré Nancy/Strasbourg), *Publikacja traktatu Kazimierza Twardowskiego «O czynnościach i wytworach» na tle obchodów 250 rocznicy założenia Uniwersytetu Lwowskiego*; dr Paweł Brzegowy (Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich), *Emil Łucjan Habdank Dunikowski (1855–1924) w świetle archiwaliów lwowskich*; dr inż. Krzysztof Petelczyc (Zakład Optyki i Fotoniki, Wydział Fizyki, Politechnika Warszawska), *Mieczysław Wolfke. Etos innowacyjnego naukowca*.
- 20 Lista referatów: prof. Michał Kokowski (Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN), *Plan odbudowy IHN PAN a Krajowy Plan Odbudowy (perspektywa aksjologiczno-naukoznawcza)* (28.03.2022 r.); prof. Michał Kokowski (Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN), *Plan odbudowy IHN PAN a Krajowy Plan Odbudowy (perspektywa aksjologiczno-naukoznawcza), cz. 2, Odbudowa (?) Instytutu a różne perspektywy poznawcze i pragmatyczne oraz postawa dialogiczna* (11.04.2022 r.); prof. Michał Kokowski (Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN), *Czasopisma z historii nauki na liście czasopism MEiN* (21.12.2021) (30.05.2022 r.); prof. Michał Kokowski (Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN), *Wykaz czasopism historycznych opracowany przez Pracownię Naukoznawstwa IHN PAN – pierwsze wyniki* (29.06.2022 r.); Dorota Kozłowska (Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN), *Wykaz czasopism historycznych opracowany przez Pracownię Naukoznawstwa IHN PAN – pierwsze wyniki* (29.06.2022 r.).

4. Konferencję „*The Structure of Scientific Revolutions* (1962) by T.S. Kuhn versus Science Studies: the Polish Context”, Komisja Historii Nauki PAU; Pracownia Naukoznawstwa IHN PAN (Kraków, 12 września 2022 r.); na konferencji wygłoszono 6 referatów²¹;

5. Konferencję naukową „100-lecie Związku Polaków w Niemczech”, Polska Akademia Umiejętności; Stacja PAU w Gdańsku; Komisja Historii Nauki PAU; Pracownia Naukoznawstwa IHN PAN (Kraków, 23 listopada 2022 r.); podczas konferencji przedstawiono 11 referatów²²;

Prof. Kokowski w 2022 r. brał także udział w pracach Światowego Kongresu Kopernikańskiego w roli członka Komitetu Honorowego i organizatora trzech konferencji (w części olsztyńskiej Kongresu).

Prof. Kokowski pełni m.in. funkcję redaktora naczelnego i naukowego, sekretarza oraz webmastera OJS czasopisma „*Studia Historiae Scientiarum*”, indeksowanego m.in. w Scopus i DOAJ. Pod jego redakcją ukazał się w 2022 r. 21 tom tego czasopisma²³.

Bibliografia

Artykuły i monografie

Grzymkowski M., Kozłowska D., *Bibliografia prac prof. Zbigniewa Wójcika*, [w:] *Profesor Zbigniew J. Wójcik nestor polskich historyków nauki*, red. D. Kozłowska, Warszawa 2022, s. 37–178.

Hübner M., *Fundusz Kultury Narodowej Józefa Piłsudskiego. Zamysł i realizacja*, Warszawa 2022.

Hübner M., *Traktat ryski a kwestia rewindykacji polskich dóbr kultury i nauki z Rosji sowieckiej*, [w:] *Zwycięski pokój czy rozejm na pokolenie? Traktat ryski z perspektywy 100 lat*, red. Z. Girzyński, J. Kłaczek, Warszawa 2022, s. 295–325.

21 Lista referatów: prof. Adam Grobler (Uniwersytet Opolski), *Incommensurability Explained in Terms of Presuppositions*; dr Anna Michalska (Instytut Filozofii i Socjologii PAN), *Continuity and Discontinuity in the Process of Scientific Development: Thomas S. Kuhn and Stefan Amsterdamski*; dr Zbigniew Liana (Wydział Filozoficzny UPJP II w Krakowie), *Józef Życiński's Critical Reading of Kuhn's Structure: A Plea for a Consequent Meta-Scientific Realism*; prof. Jan Woleński (Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania), *History or Historiosophy of Science*; prof. Wojciech Sady (Instytut Filozofii, Uniwersytet Śląski), *Most Important Kuhn's Mistakes*; prof. Michał Kokowski (Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN), *Thomas S. Kuhn and the Copernican Revolution: his Mistakes, Omissions and Exaggerated Accents*.

22 Lista referatów: prof. Michał Kokowski (Komisja Historii Nauki PAU, Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN), *Wprowadzenie do konferencji: ZPwN a historia, pamięć historyczna i tradycje różnych polskich Kresów*; prof. Marek Masnyk (Uniwersytet Opolski), *Czy i komu potrzebna jest pamięć o Dzielnicy I Związku Polaków w Niemczech*; dr Bernard Linek (Instytut Śląski, Opole), *Polacy górnośląscy a prowincja górnośląska (1922–1933)*; prof. Janusz Małek (Uniwersytet Mikołaja Kopernika), *Kwestia mazurska w działalności ZPwN*; prof. Stanisław Achremczyk (Instytut Północny im. Wojciecha Kętrzyńskiego, Olsztyn), *Ludzie polskiej Warmii*; prof. Józef Borzyszkowski (Uniwersytet Gdański), *Stanisław Sierakowski i Waplewo a Związek Polaków w Niemczech*; dr Jan Chłosta (Instytut Północny im. Wojciecha Kętrzyńskiego, Olsztyn), *Oblicze religijne ZPwN*; prof. Cezary Obracht-Prondzyński (Uniwersytet Gdańsk), *Wokół pamięci o Związku Polaków w Niemczech na ziemi bytowskiej*; prof. Andrzej Sakson (Instytut Zachodni im. Zygmunta Wojciechowskiego, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), *Polityka niepamięci? ZPwN w świadomości Polaków – uwagi i refleksje*; prof. Jowita Kęcińska-Kaczmarek (Akademia Pomorska w Słupsku), *Czy Książd Bolesław Domański należy tylko do przeszłości?*; prof. Michał Kokowski (Komisja Historii Nauki PAU, Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN), *Autochtoni i ZPwN a Kraków i Polski Panteon Narodowy*.

23 Zob. wydanie elektroniczne: ojs.ejournals.eu/SHS/issue/view/volume-21 [dostęp 30.05.2023].

- Hübner M., *Krytyka «partyjnictwa» w koncepcjach ugrupowań politycznych w czasach Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Spory o modernizację i demokrację w XX–XXI wieku*, red. G. Radomski, M. Strzelecki, A. Lewandowski, M. Winclawska, Toruń 2022, s. 33–52.
- Hübner M., *Polska Akademia Umiejętności. Krajowa reprezentacja nauki*, nauka.tvp.pl/63917946/polska-akademia-umiejtnosci-krajowa-reprezentacja-nauki [dostęp 17.03.2023].
- Hübner M., *Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Spadkobierca tradycji badań naukowych*, nauka.tvp.pl/63990548/towarzystwo-naukowe-warszawskie-spadkobierca-tradycji-badan-naukowych [dostęp 17.03.2023].
- Kokowski M., *Punkcja czasopism z historii nauki w Wykazach czasopism MNiSW (25.01.2017), MEiN (21.12.2021) oraz PN IHN PAN*, „*Studia Historiae Scientiarum*” 2022, t. 21, s. 667–700, DOI 10.4467/2543702XSHS.22.019.15985.
- Kokowski M., *Mikołaj Kopernik (1473–1543)*, „*Wielcy Polacy*”, Fundacja Panteon Narodowy, www.panteonnarodowy.org/wielcy-polacy/72-mikolaj-kopernik [dostęp 30.05.2023].
- Kokowski M., *Dokonania Mikołaja Kopernika z astronomii matematycznej i fizycznej*, [w:] *Kopernik i jego świat*, red. M. Banaś, N. Haliński, Warszawa 2023, s. 10–20.
- Kokowski M., Kiewisz-Wojciechowska J., M. Kokowski, J. Kiewisz-Wojciechowska, *Wiele źródeł o Koperniku wciąż jest do odnalezienia*, relacja z wywiadu prof. Michała Kokowskiego, wywiad przeprowadziła Joanna Kiewisz-Wojciechowska, „*PAP – Nauka w Polsce*”, 28.12.2022 r., naukawpolsce.pl/aktualnosci/news%2C94815%2Cprof-michal-kokowski-wiele-zrodel-o-koperniku-wciaz-jest-do-odnalezienia [dostęp 30.05.2023].
- Kozłowska D., *Bibliografia historii nauki i techniki za 2021 rok (wybór)*, „*Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki*” 2022, z. 2, s. 293–357.
- Kozłowska D., *Wykaz czasopism historycznych oparty na nowym modelu ewaluacji czasopism*, „*Studia Historiae Scientiarum*” 2022, t. 21, s. 613–666, DOI 10.4467/2543702XSHS.22.018.15984.
- Profesor Zbigniew J. Wójcik nestor polskich historyków nauki*, red. D. Kozłowska, Warszawa 2022.

Referaty, dyskusje panelowe

- Hübner M., *Udział polskich intelektualistów w opracowaniu założeń Ładu wersalskiego*, Konferencja „Ład wersalski i zmiany terytorialne w Europie po I wojnie światowej”, Instytut De Republica (Toruń, 25–26.05.2022 r.) [referat].
- Kokowski M. *Autochtoni i ZPwN a Kraków i Polski Panteon Narodowy*, Naukowa konferencja online „100-lecie Związku Polaków w Niemczech”, Polska Akademia Umiejętności, Stacja PAU w Gdańsku, Komisja Historii Nauki PAU, Pracownia Naukoznawstwa IHN PAN (Kraków, 23.11.2022 r.) [referat].
- Kokowski M., *Czasopisma z historii nauki na liście czasopism MEiN (21.12.2021)*, seminarium „Naukoznawstwo: historia i współczesność”, Pracownia Naukoznawstwa IHN PAN, Komisja Historii Nauki PAU (platforma Zoom, 30.05.2022 r.) [referat].
- Kokowski M., *O rzekomej wypowiedzi Władysława Tatarkiewicza na temat metodologii historii*, III Kwartalna konferencja Komisji Historii Nauki PAU „Z kart historii nauki i jej metodologii”, Komisja Historii Nauki PAU, Pracownia Naukoznawstwa Instytutu Historii Nauki PAN (platforma Zoom, 22.06.2022 r.) [referat].

- Kokowski M., *Plan odbudowy IHN PAN a Krajowy Plan Odbudowy (perspektywa aksjologiczno-naukoznawcza)*, seminarium „Naukoznawstwo: historia i współczesność”, Pracownia Naukoznawstwa IHN PAN, Komisja Historii Nauki PAU (platforma Zoom, 28.03.2022 r.) [referat].
- Kokowski M., *Plan odbudowy IHN PAN a Krajowy Plan Odbudowy (perspektywa aksjologiczno-naukoznawcza)*, cz. 2, *Odbudowa (?) Instytutu a różne perspektywy poznawcze i pragmatyczne oraz postawa dialogiczna*, seminarium „Naukoznawstwo: historia i współczesność”, Pracownia Naukoznawstwa IHN PAN, Komisja Historii Nauki PAU (platforma Zoom, 11.04.2022 r.) [referat].
- Kokowski M., *Thomas S. Kuhn and the Copernican Revolution: his Mistakes, Omissions and Exaggerated Accents*, konferencja „*The Structure of Scientific Revolutions (1962) by T.S. Kuhn versus Science Studies: the Polish Context*”, Komisja Historii Nauki PAU, Pracownia Naukoznawstwa IHN PAN Kraków, 12.09.2022 r.) [referat].
- Kokowski M., *Wprowadzenie do konferencji: ZPwN a historia, pamięć historyczna i tradycje różnych polskich Kresów*, Naukowa konferencja online „100-lecie Związku Polaków w Niemczech”, Polska Akademia Umiejętności, Stacja PAU w Gdańsku, Komisja Historii Nauki PAU, Pracownia Naukoznawstwa IHN PAN (Kraków, 23.11.2022 r.) [referat].
- Kokowski M., *Wykaz czasopism historycznych opracowany przez Pracownię Naukoznawstwa IHN PAN – pierwsze wyniki*”, seminarium „Naukoznawstwo: historia i współczesność”, Pracownia Naukoznawstwa IHN PAN, Komisja Historii Nauki PAU (platforma Zoom, 29.06.2022 r.) [referat].
- Kokowski M., Mikulski K., Karas M., Głowacka K.. *Czego nie wiemy o Koperniku?*, dyskusja panelowa prowadzona przez red. Karolinę Głowacką (*Radio Naukowe*) w ramach „Wielkie Pytania w Krakowie: Dziedzictwo Kopernika”. Prolog do Światowego Kongresu Kopernikańskiego (Kraków, Audytorium Maximum Uniwersytetu Jagiellońskiego, 28.11.2022 r.). www.youtube.com/watch?v=StXraBUG-Co [1:33:50] [dostęp 30.05.2023].
- Kokowski M., Sikorski J., Szalkiewicz W., Korytko A., Jarmułowicz M., *Mikołaj Kopernik – fakty i mity z życia codziennego Wielkiego Astronoma*, seminarium popularno-naukowe w ramach przygotowań do Światowego Kongresu Kopernikańskiego z cyklu „Olsztyński Wehikuł Czasu” (Olsztyn, Zamek Kapituły Warmińskiej, 8.12.2022 r.), www.youtube.com/watch?v=y1RcUuEgkwU [dostęp 30.05.2023].

prof. dr hab. **Michał Kokowski** – absolwent trzech uczelni (Akademia Górniczo-Hutnicza, Uniwersytet Jagielloński, Papieska Akademia Teologiczna), fizyk, historyk i filozof nauki oraz naukoznawca, kopernikanista, badacz zagadnień interdyscyplinarnych, redaktor naczelny czasopisma „*Studia Historiae Scientiarum*”, członek korespondent International Academy of the History of Science, przewodniczący Komisji Historii Nauki PAU, członek Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN, członek Komitetu Naukoznawstwa PAN, kierownik Pracowni Naukoznawstwa IHN PAN.
e-mail: michal.kokowski@gmail.com

mgr **Dorota Kozłowska** pracuje w Instytucie Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN. Jej zainteresowania badawcze obejmują naukoznawstwo, historię nauk przyrodniczych i historię nauk technicznych. Obecnie pracuje nad przygotowywa-

niem bieżącej bibliografii historii nauki polskiej, wykazem osiągnięć techniczno-bibliometrycznych polskich czasopism historycznych oraz bada obecność polskich prac naukowych w wydawanej od 1913 r. bieżącej bibliografii historii nauki kwartalnika „Isis”.

e-mail: dorotapeczlewicz@gmail.com

dr **Mateusz Hübner** – adiunkt w Instytucie Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN. Specjalizuje się w historii Polski XIX–XX w. Jego badania dotyczą w szczególności historii nauki, jej organizacji oraz polityki naukowej. Jest autorem monografii: *„Pułkownicy”. Rdzeń środowiska piłsudczyków w systemie polityczno-ustrojowym II Rzeczypospolitej* (Warszawa 2020) oraz *Fundusz Kultury Narodowej Józefa Piłsudskiego. Zamyśl i realizacja* (Warszawa 2022). Należy do Komisji Historii Nauki PAU oraz Towarzystwa Naukowego w Toruniu. Pełni funkcję Dyrektora Programowego Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego. Jest członkiem redakcji „Rozpraw z Dziejów Oświaty”.

e-mail: mateuszhubner@wp.pl

Data zgłoszenia artykułu: 30 maja 2023

Data przyjęcia do druku: 15 czerwca 2023

Bartosz Kozak

Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN

ORCID 0000-0001-5940-3005

Działalność Pracowni Historii Techniki Instytutu Historii Nauki PAN w 2022 r.

Research Activity of the History of Technology Research Unit at the Institute for the History of Science PAS in 2022

The article presents the research areas and scientific achievements of the members of the History of Technology Research Unit in 2022. Their research covered a diverse range of topics within the history of science, technology, and economic history, spanning from the 17th to the 20th c. Some of these issues were analyzed from environmental and sociological perspectives. The investigated topics included the history of railroad transportation and inland navigation, the environmental history of Polesie, economic activity in the Old Polish Industrial District, the history of cinematography, and the presentation of achievements of noteworthy scientists and inventors. Additionally, the Unit actively engaged in initiatives to support the preservation of technical cultural heritage, creating a substantial foundation that facilitated the legal protection of objects of historical value. Through its multidirectional scope, the research highlights the importance of studying the history of technology and economic developments in shaping our understanding of global history.

Keywords: scientific research, history of technology, economic history, history of science, Institute for the History of Science PAS

Słowa kluczowe: badania naukowe, historia techniki, historia gospodarcza, historia nauki, Instytut Historii Nauki PAN

Działalność badawcza realizowana w ramach Pracowni Historii Techniki Instytutu Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN w 2022 r. obejmowała szeroki zakres zagadnień historii nauki, techniki i dziejów gospodarczych w okresie od XVII do XX w., przy czym niektóre z podjętych tematów rozpatrywane były w ujęciu środowiskowym i socjologicznym. Prowadzone badania dotyczyły między innymi przeszłości transportu kolejowego na ob-

szarze obecnych oraz historycznych ziem polskich, a także żeglugi śródlądowej w północno-wschodnich Chinach. Kolejnym analizowanym zagadnieniem była historia środowiska¹ Polesia, ze szczególnym uwzględnieniem rozpatrywanych wieloaspektowo planów osuszenia tamtejszych mokradeł z okresu międzywojennego. Badaniami objęte zostały również różne dziedziny działalności gospodarczej na terenie Staropolskiego Okręgu Przemysłowego, dotyczące między innymi metalurgii żelaza, wytwórczości węgla drzewnego, eksploatacji surowców skalnych oraz gospodarki leśnej. W sferze zainteresowań naukowych Pracowni znalazły się również dzieje kinematografii. Z zagadnieniem tym związane były badania nad wielokierunkowym oddziaływaniem społecznym rozwoju techniki filmowej oraz podejmowanej przez twórców tematyki. Prowadzone poszukiwania dotyczyły również dorobku wybranych postaci w zakresie różnych dziedzin nauki i wynalazczości. W ramach Pracowni realizowana była ponadto działalność na rzecz zachowania dziedzictwa technicznego w formie prowadzonych inwentaryzacji, sporządzonych dokumentacji konserwatorskich i ekspertyz, umożliwiających objęcie ochroną prawną obiektów o walorach zabytkowych. Przedstawiony powyżej krótki przegląd wielokierunkowej tematyki badawczej świadczy o dużym znaczeniu historii techniki i szeroko pojętej historii gospodarczej w studiach nad dziejami powszechnymi. Szczególnie istotny jest przy tym praktyczny wymiar prowadzonych poszukiwań, przyczyniający się do ochrony i zachowania materialnego dziedzictwa kulturowego.

W 2022 r. działalność naukową w ramach Pracowni Historii Techniki prowadzili: dr hab. Zbigniew Tucholski, prof. PAN (kierownik Pracowni), dr hab. Sławomir Łotysz, prof. PAN, dr inż. Bartosz Kozak oraz dr Jarosław Kurkowski.

Zainteresowania badawcze prof. Łotysza dotyczyły dwóch obszarów: historii środowiskowej oraz dziejów wynalazczości. W pierwszym przypadku w 2022 r. jego badania koncentrowały się na dziejach Polesia, które analizował z perspektywy środowiskowej. Głównym założeniem badawczym była teza o determinującej roli czynników przyrodniczych w procesach historycznych, co w przypadku Polesia dotyczyło przede wszystkim tamtejszych bagien. Analizie poddano zakrojone na szeroką skalę plany melioracyjne, których realizacja w powszechnym odbiorze społeczeństwa międzywojennej Polski zyskała miano drugiej, po budowie portu w Gdyni, sztandarowej inwestycji państwowej. W świetle ustaleń prof. Łotysza projekt osuszenia poleskich mokradeł stanowił główny element polityki Rzeczypospolitej względem ziem wschodnich, jako pierwszy etap zamierzonej tamże akcji kolonizacyjnej. Prowadzone badania miały charakter interdyscyplinarny. Zasadniczą ich część poprzedziła analiza kwestii postrzegania terenów podmokłych na przestrzeni dziejów. Kolejnym badanym zagadnieniem była determinowana warunkami przyrodniczymi specyfika miejscowej gospodarki, przez prof. Łotysza określonej wręcz jako „amfibialna”. Podjęte zostało również zagadnienie dziejów naukowego rozpoznania tej krainy. Badaniami objęto ponadto kwestie dotyczące administracji, planów robót melioracyjnych oraz potencjalnego wpływu ich realizacji na stan środowiska przyrodniczego. Przedmiotem rozważań było również znaczenie poleskich mokradeł z punktu widzenia obronności państwa przed spodziewaną agresją sowiecką, postrzegane jako jedna z głównych przyczyn niezrealizowania zamiaru ich osuszenia przed 1939 r. Odniesiono się również do mała

1 Zob. M. Praczyk, *Historia środowiskowa jako praktyka badawcza (Environmental History in Practice)*, „Historyka. Studia metodologiczne” 2020, t. 50, s. 352–354, 371.

znanego zagadnienia roli Polesia w polityce rządu Rzeczypospolitej względem mniejszości żydowskiej. Badaniami objęto także okres powojenny, gdy w następstwie melioracji przeprowadzonej przez władze sowieckie doszło do katastrofy ekologicznej. W ramach poszukiwań przeprowadzono rozległe kwerendy w archiwach i bibliotekach polskich oraz zagranicznych (amerykańskich, białoruskich, brytyjskich, czeskich, francuskich, łotewskich, niemieckich i włoskich). Prace realizowane były w ramach grantu nr 2015/19/B/HS3/03553 Narodowego Centrum Nauki, którego prof. Łotysz był kierownikiem i jedynym wykonawcą. Wyniki badań ukazały się w formie książkowej². Efektem realizacji tego grantu był również artykuł opublikowany na łamach „Kwartalnika Filmowego”, stanowiący krytyczną analizę reportażu z Polesia (1936 r.) w reżyserii Maksymiliana Emmera³. Dzieje środowiskowe tej krainy były także tematem dwóch referatów, wygłoszonych w 2022 r. na konferencji „Historia środowiskowa w Polsce. Przegląd badań” w Poznaniu oraz w trakcie „International Congress of Belarusian Studies” w Kownie (Litwa). Efektem prac badawczych w zakresie studiów nad wynalazczością, stanowiących drugi obszar zainteresowań naukowych prof. Łotysza, były trzy wystąpienia konferencyjne. Dwa z nich, wygłoszone podczas konferencji Międzynarodowego Komitetu Historii Techniki (International Committee for the History of Technology, ICOHTEC) w Ostrawie (Czechy) oraz Stowarzyszenia Historii Techniki (Society for the History of Technology, SHOT) w Nowym Orleanie (USA), dotyczyły społecznych konsekwencji innowacji w przemyśle filmowym. Prof. Łotysz postawił tezę, że skutkiem innowacji, jaką w technice filmowej końca lat dwudziestych XX wieku było wprowadzenie dźwięku, doszło do masowego bezrobocia wśród muzyków kinowych oraz do pozbawienia głuchych i niedosłyszących widzów dostępu do sztuki filmowej. Trzeci referat, wygłoszony podczas sympozjum „Jan Szczepanik. Geniusz, wynalazca konstruktor” w Muzeum Rzemiosła w Krośnie, dotyczył kontrowersji wokół roli tego wynalazcy w powstaniu kamizelki kuloodpornej. Od października 2022 r. prof. Łotysz jest także kierownikiem polskiej części projektu „Media and Epidemics: Technologies of Science Communication and Public Health in the 20th and 21st Centuries” realizowanego w ramach konkursu CHANSE, która to część finansowana jest w ramach grantu badawczego nr 2021/03/Y/HS3/00283 Narodowego Centrum Nauki, przy współudziale środków Komisji Europejskiej.

Poszukiwania naukowe dr. Kurkowskiego dotyczyły między innymi zagadnień z graniczą historii kinematografii i socjologii. Tematem badań, podjętych razem z dr. Mirellą Kurkowską, był wpływ przemian obyczajowych w sferze postrzegania seksualności oraz związanej z nimi liberalizacji twórczości filmowej w państwach zachodnich na tematykę polskich ekranizacji z lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w., a w konsekwencji – obyczajowość społeczeństwa PRL. Za symptomatyczny w tej materii uznano film *Kardiogram* w reżyserii Romana Załuskiego z 1971 r. Na podstawie materiałów odnalezionych w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, treści artykułów w czasopiśmie branżowych, literackich i ogólnokulturalnych oraz ogólnopolskiej i regionalnej prasie codziennej, a także publikowanych i niepublikowanych wspomnień twórców dokonano wielowątkowej analizy funkcji eksponowania nagości w kinematografii polskiej, od uatrakcyjniania

2 S. Łotysz, *Pińskie Błota. Natura, wiedza i polityka na polskim Polesiu do 1945 roku*, Kraków 2022.

3 Idem, „Bajecznie egzotyczne Polesie”? Reportaż z krainy tęsknych pieśni Maksymiliana Emmera w perspektywie ekokrytycznej, „Kwartalnik Filmowy” 2022, t. 118, s. 113–125.

i uprawdopodobniania narracji, poprzez wyrażenie realizmu przedstawień i akcentowania modernizacji kina, po motywy polityczne, związane z budowaniem zewnętrznego wizerunku państwa oraz odwracaniem uwagi społeczeństwa od bieżących problemów aprowizacyjnych. Wyniki badań ukazały się w formie książkowej⁴. Dr Kurkowski prowadził również poszukiwania dotyczące twórczości i działalności dydaktycznej lwowskiego profesora Gottfrieda Uhlicha (1743–1794). Szczegółowej analizie poddane zostały poglądy uczonego w zakresie numizmatyki i dyplomatyki. Za punkt wyjścia do swoich rozważań dr Kurkowski przyjął dwie publikacje prof. Uhlicha z lwowskiego okresu jego aktywności: *Praelectiones diplomaticae quas in usum auditorum suorum ex Gatterero, Ekhardo et Grubero adornavit [...]* (Leopoli 1785) oraz *Praelectiones numismaticae quas in usum auditorum suorum ex clar. Eckhelio aliisque adornavit [...]* (Leopoli 1785), stanowiące udane kompilacje wcześniejszych prac autorów niemieckojęzycznych. Jego poglądy dotyczące roli nauk pomocniczych historii w dziedzinie numizmatyki, wyrażone w drugim z wymienionych podręczników, skonfrontował z publikacją *Versuch einer Numismatik für Künstler oder Vorschriften, wie auf alle Fälle Münzen im Römischen Geschmack ja entwerfen und historische Gegenstände in passende Allegorien einzukleiden sind* (Lemberg 1792). Treść późniejszego dzieła dr Kurkowski poddał analizie z punktu widzenia zarówno neoklasycznych tendencji końca XVIII w. oraz typowego oświeceniowego, józefińskiego dydaktyzmu i poszukiwania praktycznych zastosowań dla wiedzy teoretycznej, jak również prezentowanych przez Uhlicha nowych tendencji estetycznych i światopoglądowych. Wyniki badań zostały zreferowane podczas konferencji „Joachimas Lelevelis ir pagalbinii istorijos mokslų praeitis, dabartis bei ateitis (Joachim Lelewel i przeszłość, teraźniejszość oraz przyszłość nauk pomocniczych historii)” zorganizowanej w dniach 15–17 czerwca 2022 r. przez Litewską Akademię Nauk w Wilnie. Publikację treści wystąpienia przewidziano w materiałach pokonferencyjnych. Tematem zainteresowań badawczych dr Kurkowskiego była również działalność Michała Jana Borchy (1753–1811), pisarza, przyrodnika i mineraloga⁵. Nowe ustalenia w zakresie jego podróży i zainteresowań badawczych zaprezentowane zostały podczas IV Kongresu Badaczy Osiemnastego Wieku w Toruniu, w dniach 14–16 września 2022 r.

Problematyka badawcza prof. Tucholskiego obejmuje szeroki zakres zagadnień. W 2022 r. ukazała się publikacja książkowa przedstawiająca wyniki badań nad udziałem polskiej kadry inżynierijno-technicznej zaangażowanej w organizację żeglugi parowej na rzece Sungari podczas realizowanej w latach 1897–1903 budowy Kolei Wschodniochińskiej. Przybliżając postać inż. Seweryna Wachowskiego, prof. Tucholski wraz z inż. Jerzym Czajewskim po raz pierwszy podjęli temat dziejów Towarzystwa Żeglugi Kolei Wschodniochińskiej w Mandzurii w oparciu o materiały archiwalne, przedstawiając przy tym rozpatrywane zagadnienie na szerokim tle uwarunkowań geopolitycznych⁶. Publikacja ta stanowi cenny wkład w poznanie i popularyzację osiągnięć polskiej myśli tech-

4 M. Kurkowska, J. Kurkowski, „Kardiogram” przemian obyczajowych w polskim kinie na progu dekady Gierka, Łomianki 2022.

5 Zob. J. Stradiņš, *Michał Jan Broch – polski przyrodnik XVIII w.*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1980, t. 25, nr 3, s. 481–499.

6 J. Czajewski, Z. Tucholski, *Inżynier Seweryn Wachowski. Twórca żeglugi parowej Towarzystwa Kolei Wschodniochińskiej na rzece Sungari*, Warszawa 2022.

nicznej na arenie międzynarodowej⁷. Kolejnym obszarem poszukiwań naukowych prof. Tucholskiego były dzieje kolejnictwa na ziemiach polskich. Pomimo doniosłego znaczenia gospodarczego i cywilizacyjnego tego rodzaju transportu w XIX i XX w. tematyka związana z rozwojem sieci kolejowej w Polsce była dotychczas poruszana jedynie w nielicznych opracowaniach⁸. Utrudnienie dla badaczy stanowiły i nadal stanowią duże rozproszenie oraz ograniczona dostępność materiałów źródłowych, poważny stopień ich zniszczenia, a także utajnienie szczegółowych danych technicznych w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w., wynikające z doktryny zimnowojennej. Problemy te dotyczą zwłaszcza kolei niepublicznych (w tym wąskotorowych), często o krótkim czasie użytkowania; w wielu przypadkach jedynym źródłem świadczącym o ich funkcjonowaniu są materiały kartograficzne i fotogrametryczne. Ograniczenia badawcze są przyczyną występujących w publikacjach błędów i nieścisłości. W wyniku badań zasobu Archiwum Państwowego w Warszawie prof. Tucholski odnalazł nieznaną dokument z 1911 r., obejmujący tabelaryczny wykaz kolei podjazdowych i przemysłowych, a także bocznic Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej (potraktowanych jako wąskotorowe z punktu widzenia normatywu rosyjskich kolei szerokotorowych) na terenie guberni warszawskiej, wraz ze szczegółowymi danymi na temat m.in. długości linii, szerokości toru, rodzaju trakcji, typu i ilości taboru, funkcji gospodarczej i praw własnościowych. Edytowane źródło stanowi cenny przyczynek dla dalszych badań w zakresie historii transportu, geografii komunikacyjnej oraz urbanistycznego rozwoju Warszawy⁹. Prof. Tucholski kontynuował również badania dziedzictwa kolejowego dawnych Kresów w ramach zapoczątkowanego w 2018 r. projektu „Dzieje kolei na terenach wschodnich II Rzeczypospolitej. Publikacja” pod patronatem Instytutu Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą „Polonika”. Celem tej inicjatywy jest dokumentacja obiektów polskiej architektury i infrastruktury kolejowej w obecnych granicach Litwy, Białorusi i Ukrainy. Przedsięwzięcie realizuje kiluosobowy zespół działający pod kierunkiem prof. Tucholskiego. W 2022 r. prowadzone były kwerendy w archiwach krajowych oraz prace nad wydawnictwem podsumowującym projekt badawczy. Problematyka muzealnictwa oraz ochrony dziedzictwa technicznego w Polsce była tematem wystąpienia prof. Tucholskiego podczas konferencji zorganizowanej przez Muzeum Narodowe w Poznaniu w dniach 1–3 czerwca 2022 r. W referacie poruszono najważniejsze zagadnienia pragmatyki oraz metodologii muzealnej dotyczące ochrony, opracowania, dokumentacji, ekspozycji i konserwacji zabytków techniki. Treść wystąpienia ukazała się drukiem w materiałach pokonferencyjnych¹⁰. Prof. Tucholski uczestniczył też 17 czerwca 2022 r. w dyskusji panelowej „Nauki pomocnicze historii w dobie humanistyki cyfrowej, nowych zagadnień i wojny w Ukrainie” w ramach zorganizowanej przez Litewską Akade-

7 Zob. B. Orłowski, *Przedmowa*, [w:] *Słownik polskich pionierów techniki*, red. B. Orłowski, Katowice 1986, s. 5, 9–10.

8 Zob. m.in. T. Bissaga, *Geografia kolejowa Polski z uwzględnieniem stosunków gospodarczo-komunikacyjnych*, Warszawa 1938 (Wydawnictwa Techniczne Ministerstwa Komunikacji, nr 9); T. Lijewski, *Rozwój sieci kolejowej w Polsce*, Warszawa 1959 (Dokumentacja Geograficzna, z. 5); Z. Taylor, *Rozwój i regres sieci kolejowej w Polsce*, Warszawa 2007; A. Ciechański, *Rozwój i regres sieci kolei przemysłowych w Polsce w latach 1881–2010*, Warszawa 2013 (Prace Geograficzne, nr 243).

9 Z. Tucholski, *Opis kolei podjazdowych w guberni warszawskiej z 1911 r. Nieznany dokument w zasobie Archiwum Państwowego w Warszawie*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2022, t. 67, nr 4, s. 149–157.

10 Idem, *Współczesne problemy polskiego muzealnictwa technicznego oraz ochrony i konserwacji dziedzictwa techniki*, [w:] *Muzeum XXI wieku. W stulecie I zjazdu muzealników polskich w Poznaniu, Muzeum Narodowe w Poznaniu 1–3 czerwca 2022 r.*, red. M. Gołąb, Poznań 2022, s. 249–264.

mię Nauk konferencji „Joachimas Lelevelis ir pagalbinių istorijos mokslų praeitis, dabartis bei ateitis (Joachim Lelewelel i przeszłość, terażniejszość oraz przyszłość nauk pomocniczych historii)”. Praktycznym aspektem prowadzonej działalności badawczej w zakresie ochrony zabytków techniki były również ekspertyzy i dokumentacje konserwatorskie dotyczące zespołu budynków i zachowanego wyposażenia technicznego dawnej elektrociepłowni Zakładów Tworzyw Sztucznych „Pronit” w Pionkach, a także zespołu stacji kolejowej Sędziszów z subzesołami: dworca kolejowego, parowozowni z wieżą ciśnień oraz osiedli kolejowych. Wymienione opracowania zostały wykonane przez prof. Tucholskiego wspólnie z dr. Kozakiem i dr. Michałem Jerczyńskim, na zlecenie wojewódzkich urzędów ochrony zabytków w Warszawie i Kielcach¹¹. Sporządzone ekspertyzy umożliwią objęcie ochroną konserwatorską wymienionych obiektów, stanowiących cenne pozostałości techniki i architektury z okresu XIX–XX w.

Głównym obszarem zainteresowań badawczych dr. Kozaka było życie i dorobek naukowy doc. Mieczysława Radwana (1889–1968), metalurga, konstruktora, historyka techniki oraz inicjatora badań nad starożytnym hutnictwem żelaza w Górach Świętokrzyskich¹². Dzięki nawiązaniu kontaktu z dr Marią Wiktoria Radwan uzyskano dostęp do materiałów ze zbiorów rodzinnych. W Archiwum Państwowym w Kielcach przeprowadzona została kwerenda dotycząca historii huty żelaza w Chlewiskach oraz kopalni „Stanisław” w Stąporkowie, związanych z działalnością zawodową M. Radwana w okresie okupacji niemieckiej. Dr Kozak uczestniczył również w prezentacji książki autorstwa dr M.W. Radwan *Mieczysław Radwan. Historia prawdziwa*¹³ w siedzibie Muzeum Archeologicznego i Rezerwatu „Krzemionki”, a także w konferencji poświęconej setnej rocznicy urodzin prof. Kazimierza Bielenina (1923–2011) w Muzeum Starożytnego Hutnictwa Świętokrzyskiego w Nowej Słupi. Rozwinięciem tematu głównego były badania w zakresie dziejów gospodarczych Staropolskiego Okręgu Przemysłowego. Na potrzeby monografii naukowej Suchedniowsko-Oblęgarskiego Parku Krajobrazowego sporządzono opracowanie dotyczące historii oraz materialnych śladów działalności industrialnej w centralnej części tego obszaru. Przedmiotem badań dr. Kozaka była działalność metalurgiczna z XVII–XX w., obejmująca hutnictwo, górnictwo rud żelaza, produkcję węgla drzewnego oraz eksploatację topnika wielkopieczowego, jak również inne formy aktywności gospodarczej: młynarstwo, tartacznictwo, hutnictwo szkła, kamieniarstwo, wydobywanie gliny kamionkowej i barytu. W odniesieniu do zakładów wykorzystujących energię wodną poruszono też kwestię wykorzystywania spiętrzeń rezerwowych. Rezultatem przeprowadzonej prospekcji terenowej było zinventaryzowanie pozostałości m.in. 40 zakładów metalurgicznych (wielkich pieców, kuźnic, fryszerek), 45 kopalń rud żelaza, 44 młynów wodnych oraz 8 wodnych zbiorników

11 Idem, B. Kozak, *Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego – Elektrociepłownia EC-1 Zakładów Tworzyw Sztucznych „Pronit” w Pionkach*, 27.10.2022 r. mps; iidem, *Opinia w sprawie określenia wartości zabytkowych i stanu zachowania zespołu budynków dawnej elektrociepłowni Zakładów Tworzyw Sztucznych „Pronit” w Pionkach, wykonana na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie*, 27.10.2022 r., mps; M. Jerczyński, Z. Tucholski, *Opinia historyczno-wartościująca zespołu stacji kolejowej Sędziszów z subzesołami: dworca kolejowego, parowozowni z wieżą ciśnień, osiedla kolejowego przy ul. Kolejowej i osiedla kolejowego przy ul. Osiedle DREWNIANE*, 15.12.2022 r., mps.

12 Zob. m.in. W. Różański, *Mieczysław Radwan 1889-1968*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1968, t. 13, nr 3, s. 657–660.

13 M.W. Radwan, *Mieczysław Radwan. Historia prawdziwa*, Warszawa, Ostrowiec Świętokrzyski 2022.

rezerwowych¹⁴. W pracy zamieszczono również informację o starożytnym piecowisku dymarskim odnalezionym przez dr. Kozaka w okolicy Suchedniowa¹⁵, które w powiązaniu z wcześniej przebadanym wykopaliskowo stanowiskiem w rejonie rezerwatu „Wykus” otwiera nowy rozdział w badaniach nad zasięgiem świętokrzyskiego ośrodka hutnictwa żelaza kultury przeworskiej¹⁶. Odrębną publikację poświęcono nieznannej z wcześniejszych opracowań nieudanej próbie modernizacji (głównie w sferze organizacyjnej) węglarstwa w Królestwie Polskim z lat 1826–1829, podjętej po przejściu nad nim nadzoru przez Komisję Rządową Przychodów i Skarbu. Dokonano przy tym edycji szczegółowej instrukcji służbowej z 1826 r., odnalezionej w zbiorach Archiwum Państwowego w Radomiu¹⁷. Przedmiotem badań dr. Kozaka były również początki racjonalnej gospodarki leśnej na terenie Staropolskiego Okręgu Przemysłowego, mającej podstawowe znaczenie dla zapewnienia trwałości dostaw drewna i węgla drzewnego na potrzeby zakładów metalurgicznych. Opublikowano nieznaną opis lasów wchodzących w skład rządowej ekonomii samsonowskiej (późniejszych tzw. lasów górniczych¹⁸) z 1809 r. oraz realizowanej na ich terenie gospodarki, w tym pierwszych prób wprowadzenia podziału przestrzennego¹⁹. W ramach historii gospodarczej mieściły się również badania, których pokłosiem były publikacje dotyczące historycznej eksploatacji surowców skalnych w dolinie Świśliny²⁰ oraz dawnych kolei wąskotorowych²¹; ostatnie z wymienionych zagadnień przedstawiono także w ujęciu przyrodniczym²².

Bibliografia

- Barański S., *Dzieje „lasów górniczych” w okolicach Bliżyna, Samsonowa, Suchedniowa i Zagnańska w Górach Świętokrzyskich do pierwszej połowy XIX w.*, „Prace Muzeum Ziemi” 1970, nr 15, cz. 1, s. 223–240.
- Bissaga T., *Geografia kolejowa Polski z uwzględnieniem stosunków gospodarczo-komunikacyjnych*, Warszawa 1938 (Wydawnictwa Techniczne Ministerstwa Komunikacji, nr 9).
- Ciechański A., *Rozwój i regres sieci kolei przemysłowych w Polsce w latach 1881–2010*, Warszawa 2013 (Prace Geograficzne, nr 243).

- 14 B. Kozak, 8.4. *Dziedzictwo poprzemysłowe i techniczne*, [w:] *Monografia Suchedniowsko-Oblęgarskiego Parku Krajobrazowego*, red. A. Świercz, Kielce 2022, s. 521–572.
- 15 Ibidem, s. 521.
- 16 D. Czernek, 8.3. *Archeologia*, [w:] *Monografia Suchedniowsko-Oblęgarskiego*, s. 511–512.
- 17 B. Kozak, *Instrukcja dla urzędników, oficjalistów i węglarzy leśnych z 1826 r. Nieudana próba modernizacji rządowego węglarstwa w Królestwie Polskim (1826–1829)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2022, t. 67, nr 4, s. 103–147.
- 18 Zob. S. Barański, *Dzieje „lasów górniczych” w okolicach Bliżyna, Samsonowa, Suchedniowa i Zagnańska w Górach Świętokrzyskich do pierwszej połowy XIX w.*, „Prace Muzeum Ziemi” 1970, nr 15, cz. 1, s. 234.
- 19 B. Kozak, *Opis lasów i gospodarki leśnej ekonomii samsonowskiej z 1809 roku*, „Piękne, Rzadkie i Chronione”, cz. 10, „Skarżyskie Zeszyty Ligii Ochrony Przyrody” 2022, nr 19, s. 39–49.
- 20 A. Fijałkowska-Mader, A. Stoiński, Z. Tyczyński, P. Gawron, B. Kozak, P. Król, W. Treła, *Historia eksploatacji surowców skalnych w dolinie Świśliny (Góry Świętokrzyskie)*, „Przegląd Geologiczny” 2022, t. 70, nr 2, s. 100–114.
- 21 B. Kozak, *Koleje wąskotorowe o trakcji mechanicznej na terenie Suchedniowa i okolic*, „Zeszyty Suchedniowskie. Historia” 2022, nr 7, s. 147–163.
- 22 Idem, A. Sobczak, *Starotorze zagnańskiej kolei wąskotorowej na terenie Suchedniowsko-Oblęgarskiego Parku Krajobrazowego jako obszar wtórnej sukcesji przyrodniczej*, „Piękne, Rzadkie i Chronione”, cz. 10, „Skarżyskie Zeszyty Ligii Ochrony Przyrody” 2022, nr 19, s. 80–101.

- Czajewski J., Tucholski Z., *Inżynier Seweryn Wachowski. Twórca żeglugi parowej Towarzystwa Kolei Wschodniochińskiej na rzece Sungari*, Warszawa 2022.
- Czernek D., 8.3. *Archeologia*, [w:] *Monografia Suchedniowsko-Oblęgarskiego Parku Krajobrazowego*, red. A. Świercz, Kielce 2022, s. 509–520.
- Fijałkowska-Mader A., Stoiński A., Tyczyński Z., Gawron P., Kozak B., Król P., Trela W., *Historia eksploatacji surowców skalnych w dolinie Świśliny (Góry Świętokrzyskie)*, „Przegląd Geologiczny” 2022, t. 70, nr 2, s. 100–114.
- Jerczyński M., Tucholski Z., *Opinia historyczno-wartościująca zespołu stacji kolejowej Sędziszów z subzesołami: dworca kolejowego, parowozowni z wieżą ciśnień, osiedla kolejowego przy ul. Kolejowej i osiedla kolejowego przy ul. Osiedle Drewniane*, 15.12.2022 r., mps.
- Kozak B., 8.4. *Dziedzictwo przemysłowe i techniczne*, [w:] *Monografia Suchedniowsko-Oblęgarskiego Parku Krajobrazowego*, red. A. Świercz, Kielce 2022, s. 521–572.
- Kozak B., *Instrukcja dla urzędników, oficjalistów i węglarzy leśnych z 1826 r. Nieudana próba modernizacji rządowego węglarstwa w Królestwie Polskim (1826–1829)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2022, t. 67, nr 4, s. 103–147, DOI 10.4467/0023589xkhnt.22.038.16969.
- Kozak B., *Opis lasów i gospodarki leśnej ekonomii samsonowskiej z 1809 roku*, „Piękne, Rzadkie i Chronione”, cz. 10, „Skarżyskie Zeszyty Ligii Ochrony Przyrody” 2022, nr 19, s. 39–49.
- Kozak B., *Koleje wąskotorowe o trakcji mechanicznej na terenie Suchedniowa i okolic*, „Zeszyty Suchedniowskie. Historia” 2022, nr 7, s. 147–163.
- Kozak B., Sobczak A., *Starotorze zagnańskiej kolei wąskotorowej na terenie Suchedniowsko-Oblęgarskiego Parku Krajobrazowego jako obszar wtórnej sukcesji przyrodniczej*, „Piękne, Rzadkie i Chronione”, cz. 10, „Skarżyskie Zeszyty Ligii Ochrony Przyrody” 2022, nr 19, s. 80–101.
- Kurkowska M., Kurkowski J., *„Kardiogram” przemian obyczajowych w polskim kinie na progu dekady Gierka*, Łomianki 2022.
- Lijewski T., *Rozwój sieci kolejowej Polski*, Warszawa 1959 (Dokumentacja Geograficzna, z. 5).
- Łotysz S., *Pińskie Błota. Natura, wiedza i polityka na polskim Polesiu do 1945 roku*, Kraków 2022.
- Łotysz S., *„Bajecznie egzotyczne Polesie”? Reportaż z krainy tęsknych pieśni Maksymiliana Emmera w perspektywie ekokrytycznej*, „Kwartalnik Filmowy” 2022, t. 118, s. 113–125, DOI 10.36744/kf.1103.
- Orłowski B., *Przedmowa*, [w:] *Słownik polskich pionierów techniki*, red. B. Orłowski, Katowice 1986, s. 5–12.
- Taylor Z., *Rozwój i regres sieci kolejowej w Polsce*, Warszawa 2007.
- Praczyk M., *Historia środowiskowa jako praktyka badawcza (Environmental History in Practice)*, „Historyka. Studia metodologiczne” 2020, t. 50, s. 351–376.
- Radwan M.W., *Mieczysław Radwan. Historia prawdziwa*, Warszawa, Ostrowiec Świętokrzyski 2022.
- Różański W., *Mieczysław Radwan 1889–1968*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1968, t. 13, nr 3, s. 657–660.

- Stradiņš J., *Michał Jan Broch – polski przyrodnik XVIII w.*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1980, t. 25, nr 3, s. 481–499.
- Tucholski Z., *Opis kolei podjazdowych w guberni warszawskiej z 1911 r. Nieznany dokument w zasobie Archiwum Państwowego w Warszawie*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2022, t. 67, nr 4, s. 149–157, DOI 10.4467/0023589xkhnt.22.039.16970.
- Tucholski Z., *Współczesne problemy polskiego muzealnictwa technicznego oraz ochrony i konserwacji dziedzictwa techniki*, [w:] *Muzeum XXI wieku. W stulecie I zjazdu muzealników polskich w Poznaniu, Muzeum Narodowe w Poznaniu 1–3 czerwca 2022 r.*, red. M. Gołąb, Poznań 2022, s. 249–264.
- Tucholski Z., Kozak B., *Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego – Elektrociepłownia EC-1 Zakładów Tworzyw Sztucznych „Pronit” w Pionkach*, 27.10.2022 r. mps.
- Tucholski Z., Kozak B., *Opinia w sprawie określenia wartości zabytkowych i stanu zachowania zespołu budynków dawnej elektrociepłowni Zakładów Tworzyw Sztucznych „Pronit” w Pionkach, wykonana na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie*, 27.10.2022 r., mps.

dr inż. **Bartosz Kozak** – absolwent dziennych studiów magisterskich i doktoranckich na Wydziale Leśnym Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie oraz niestacjonarnych studiów doktoranckich w Instytucie Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, doktor nauk leśnych w zakresie leśnictwa (2011 r.) oraz doktor nauk humanistycznych w zakresie historii – historii techniki (2019 r.). Od 2020 r. zatrudniony w Pracowni Historii Techniki Instytutu Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN w Warszawie. Autor kilkudziesięciu publikacji dotyczących historii regionu świętokrzyskiego. Członek Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego oraz Kieleckiego Towarzystwa Naukowego.

e-mail: bartosz.kozak@ihnpan.pl

Data zgłoszenia artykułu: 23 lipca 2023

Data przyjęcia do druku: 1 sierpnia 2023

Joanna Schiller-Walicka

Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN

ORCID 0000-0002-2783-2507

Działalność Pracowni Dziejów Oświaty i Antropologii Kultury Instytutu Historii Nauki PAN w 2022 r.

Research Activity of the History of Education and Anthropology of Culture Research Unit at the Institute for the History of Science PAS in 2022

The article presents the research areas, scientific achievements, popularization efforts, and organizational accomplishments of the members of the Research Unit in 2022. The conducted research covered the period from the mid-18th c. to almost modern times, with the majority of the Unit members focusing on research related to the 20th c.

Keywords: scientific research, history of education, history of culture, history of science, Institute for the History of Science PAS

Słowa kluczowe: badania naukowe, historia oświaty, historia kultury, historia nauki, Instytut Historii Nauki PAN

W skład Pracowni Dziejów Oświaty i Antropologii Kultury Instytutu Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN w 2022 r. wchodził: dr hab. Joanna Schiller-Walicka, prof. PAN (kierownik), prof. Jan Piskurewicz, prof. Leszek Zasztowt (urlop bezpłatny), dr Jakub Bajer, dr Mikołaj Getka-Kenig, dr Michał Piekarski, dr Alicja Urbanik-Kopeć, dr Monika Wiśniewska, mgr Michał Jasiński i mgr Daniel Sunderland. Jesienią 2022 r. do zespołu dołączył nowy pracownik – dr Michał Siermiński. Dwie osoby spośród wymienionych uzyskały w ostatnim czasie awans naukowy – Michał Jasiński jesienią 2022 r. obronił z wyróżnieniem pracę doktorską, natomiast Mikołaj Getka-Kenig rozpoczął w 2022 r. procedurę habilitacyjną, uwieńczoną uzyskaniem stopnia doktora habilitowanego wczesną wiosną 2023 r.

Obszar zainteresowań badawczych pracowników nie zmienił się i obejmuje okres od drugiej połowy XVIII w. do czasów współczesnych, przy czym punkt ciężkości przesunął się w stronę badań dotyczących XX w.

Badania nad XVIII w.

Dr Jakub Bajer kontynuował prace nad planowaną rozprawą habilitacyjną *Dzieje Polskiej Szkoły Orientalnej w Stambule (1766–1793)*. Prowadził kwerendy w Archiwum Głównym Akt Dawnych i Bibliotece ks. Czartoryskich, których celem była rejestracja oraz wstępne rozpoznanie pod względem kompletności, układu rzeczowego i chronologicznego licznych ale rozproszonych materiałów zachowanych do tego tematu. Są to kodeksy z kilku zespołów archiwalnych, stanowiących niegdyś archiwum króla Stanisława Augusta (część tzw. puławska w Krakowie oraz tzw. Zbiór Popielów i Archiwum Królestwa Polskiego w Warszawie). Ze względu na bardzo słabe opracowanie inwentarzy praca ta dla kolejnych tomów materiałów z lat 1766–1780 (każdy z nich składa się z ok. 800–1000 kart) musiała być wykonana z autopsji.

Oprócz tego dr Bajer kontynuował prace źródłoznawcze w postaci powiązanych ze sobą tematycznie edycji źródłowych, dotyczących polskiej dyplomacji w Wiedniu (po książce *Correspondance du roi Stanislas-Auguste et de Luigi Malabaila di Canale 1765–1773*, Warszawa 2020). W ramach stypendium Fundacji Augusta Cieszkowskiego miał w planach podjęcie pracy nad drugą częścią materiałów dotyczących misji Andrzeja Ogińskiego w Wiedniu (w 2021 r. opracował pierwszą część listów z 1772 r.; w 2022 r. celem było dopełnienie pracy o listy z 1774 r. i wydanie ich w ramach jednej edycji). Zadanie to okazało się jednak niewykonalne wskutek agresji rosyjskiej na Ukrainę i zamknięcia archiwów rosyjskich dla polskich badaczy (polonika z Rosyjskiego Archiwum Państwowe Akt Dawnych [RGADA] w Moskwie). W związku z tym zmuszony był dokonać zmiany zgłoszonego wcześniej projektu na zbliżony tematycznie – opracowanie korespondencji Stanisława Augusta z Franciszkiem Rzewuskim z 1766 r., znajdującej się w Bibliotece Uniwersyteckiej we Lwowie. Efektem pracy jest maszynopis z transkrypcją listów (60 stron po francusku). Niestety, materiały po ich sprowadzeniu w formie skanów ze Lwowa okazały się niekompletne, brakuje w nich ustępów, które były zsyfrowane w XVIII w., a to uniemożliwia wydanie ich drukiem w formie pełnej edycji źródłowej. Ostatecznie więc zamiast jednej większej edycji źródłowej ukaże się jedna mniejsza (wspomniana korespondencja z Ogińskim z 1772 r., ok. 250 stron) oraz artykuł źródłoznawczy, prezentujący królewską korespondencję z Rzewuskim.

Ponadto dr Bajer przygotował do druku dwa artykuły: *Entre le salon et la cour. Stanislas-Auguste, Madame Geoffrin et le baron de Gleichen*, który dotyczy postaci Karola Heinricha barona de Gleichen, dyplomaty Królestwa Danii we Francji, pełniącego rolę swego rodzaju łącznika między światem paryskich salonów a dworem w Wersalu w kontekście spraw powierzanych mu przez Stanisława Augusta w latach 1765–1766. Tekst w języku francuskim powstał na podstawie materiałów archiwalnych zebranych podczas kwerendy w Duńskim Archiwum Narodowym w Kopenhadze i ukaże się w 2023 r. w pracy zbiorowej *Polyhistor Europaeus. Études sur l'âge classique offertes à Chantal Grell* w wydawnictwie Brepols International Publishers (w serii *De Diversis Artibus*). Drugi artykuł: *Aneksja Spi-sza i starostw podgórskich przez Austrię w świetle korespondencji Stanisława Augusta z Canalem (1769–1772)* ukazuje sprawę bezprawnej aneksji starostwa spiskiego i trzech starostw na Sądecczyźnie, dokonanej przez monarchię habsburską w latach 1769–1772, w świetle wspomnianej korespondencji Stanisława Augusta z Canalem, a także materiałów ze Zbioru Popielów w Archiwum Głównym Akt Dawnych. Jest to pokłosie współorga-

nizowanej przez dr. Bajera konferencji „Po co nam niepodległość? Konferencja w związku z 250. rocznicą I rozbioru Rzeczypospolitej”, 22–24 czerwca 2022 r. (IHN PAN, Zamek Królewski w Warszawie, Instytut De Republica, Wydział Historyczny UW). Artykuł ukaże się w pracy zbiorowej *Pierwszy rozbiór Polski w świetle najnowszych badań* pod redakcją dr. Bajera oraz Jacka Kordela. Na międzynarodowej konferencji „The Readings of Albertas Vijūkas Kojalavičius 2022”, która odbyła się 16 września 2022 r. w Retowie na Litwie, dr Bajer przedstawił referat *The 1772 Correspondence between Stanisław August and Andrzej Ogiński*.

Badania nad XIX w.

13 października 2022 r. odbyła się publiczna obrona pracy doktorskiej mgr. Michała Jasińskiego *Unici warszawscy w latach 1721–1945. Kulturowy obraz społeczności*. Na wniossek recenzentów rozprawa otrzymała wyróżnienie i rekomendację do druku, a jej autor decyzją Rady Naukowej IHN PAN z 20 października 2022 r. otrzymał stopień doktora.

Po obronie dr Jasiński przeszedł do Pracowni Historii Nauk Przyrodniczych i Medycznych, gdzie oprócz przygotowywania do druku swojej rozprawy doktorskiej podjął pracę nad biografią naukową doktora nauk farmaceutycznych Teodora Kikty (planowana publikacja w formie artykułu w „Medycynie Nowożytnej” w 2023 r.). Rozpoczął kwerendy w warszawskim klasztorze siostr wizytek (księgozbiór królewski, starodruki, zbiór grafik, w planach także archiwum) pod kątem problematyki przyrodniczo-medycznej i naukoznawczej. Prowadził także kwerendy w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu, Archiwum Diecezjalnym w Łomży, Archiwum Państwowym w Łomży, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Centralnym Archiwum Wojskowym Wojskowego Biura Historycznego, Archiwum UW, Archiwum Akt Nowych, Muzeum Warszawy i Muzeum Farmacji w Warszawie. Przygotował do druku artykuł *Twórczość naukowa warszawskich grekokatolików i kwestia unicka w badaniach wychowanków warszawskich uczelni ostatniego stulecia. Przyczynek do historii historiografii*, skierowany do druku w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki”. Wystąpił z referatami na dwóch konferencjach naukowych: I Interdyscyplinarnym Kongresie Badań nad Cmentarzami, zorganizowanym przez Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Narodowy Instytut Dziedzictwa (20 października 2022 r.), na którym wygłosił referat *Rozproszone dziedzictwo: zachowane i utracone nagrobki unickie jako świadectwo różnorodności etniczno-wyznaniowej mieszkańców Warszawy*, oraz w ramach The Assemani Seminar for Eastern Catholic History, Neustern Project (organizatorzy: Institute of History PAS, Ihor Skochyliias Center for Religious Culture Ukrainian Catholic University, Institute of Eastern and South Eastern European History Ludwig-Maximilians-Universität München), przedstawił 15 listopada 2022 r. referat *Warsaw and Rome: The Significance of Basilian Residences in the West*.

Dr Alicja Urbanik-Kopeć realizowała projekt NCN Sonata „Najbardziej niebezpieczne w świecie istoty. Tożsamość i aspiracje guwernantek w Królestwie Polskim (1830–1914) w kontekście zmian społecznych i kulturowych”. Przeprowadzała kwerendy biblioteczne w Polsce i Ukrainie, poszukując materiałów do planowanej rozprawy habilitacyjnej poświęconej nauczycielkom domowym. W ramach upowszechniania wyników swoich badań wzięła udział jako panelistka w Festiwalu Feminatywa we Wrocławiu (4–11 listopada 2022 r.,

Miejska Biblioteka Publiczna im. T. Różewicza). Uczestniczyła też w konferencji naukowej European Society for the History of Science na Université Libre de Bruxelles (7–10 września 2022 r.), gdzie wygłosiła referat *Governesses in the Kingdom of Poland (1864–1904) in the Context of Class and Gender*. Dwukrotnie wystąpiła również z wykładami: 24 września 2022 r. w Muzeum Fotografii w Krakowie (*Robotnice i prawa pracownicze w XIX wieku*), a 16 grudnia zagadnienie *Eugenics and Social Health* przedstawiła w ramach Samson Seminars „Nature(s) and Norms” – międzynarodowej inicjatywie EUR’Orb Sorbona i paryskiego CEFRES.

W 2022 r. ukazała się kolejna już w jej dorobku monografia poświęcona społeczności kobiecej, tym razem dotycząca dziejów instytucji małżeństwa w XIX–początku XX w.¹ Ogłosiła także artykuł związany z prowadzonymi badaniami nad guwernantkami w Królestwie Polskim².

W związku z publikacją książki, która, podobnie jak poprzednie, spotkała się z szerokim odzewem czytelnictwem, brała udział w licznych spotkaniach autorskich (Sopot, Warszawa, Kraków). Udzieliła też licznych wywiadów prasowych i radiowych, popularyzujących wiedzę na temat warunków pracy i życia kobiet w XIX w., m.in. w radiu TOK FM, Dwójce, RMF FM; udzieliła wywiadów publikowanych w pismach kobiecych („Wysokie Obcasy”, „Vogue”, „Zwierciadło”, „PANI”), a także na portalach internetowych (Okopress, onet.pl, wp.pl, gazeta.pl i in.).

Problematyką kobietą w XIX w. zajmuje się także mgr Daniel Sunderland, który kontynuuje prace nad przygotowaniem rozprawy doktorskiej pod roboczym tytułem *Żałoba narodowa w dobie powstania styczniowego w kontekście nierówności płciowych w podręcznikach do historii*. Wyniki dotychczasowych badań przedstawił 27 października 2022 r. na seminarium z historii oświaty i dziejów ruchu umysłowego Pracowni Dziejów Oświaty i Antropologii Kultury.

Uzyskany grant Fundacji Margi i Kurta Möllgaardów pozwolił mu spędzić miesiąc (2 maja–3 czerwca 2022 r.) w Instytucie Międzynarodowych Badań nad Podręcznikami w Brunszwiku — najlepszej jednostce specjalizującej się w tej problematyce na świecie. W trakcie pobytu przygotował katalog źródeł polskich oraz opracowań, które mogłyby szczególnie zainteresować historyków oświaty (WH-HB: *Methodology of Textbook and Curriculum Research*, WH-HCa: *Textbook Analysis and Curriculum Research*, WH-KA: *Historical Education Research*, WH-KCa: *Treatment of History, Memory, Coming to Terms with the Past*). Wyniki badań i projekt rozprawy doktorskiej konsultował z pracownikami tamtejszego ośrodka (prof. Riem Spielhausem i dr. Marcusem Ottem), stypendystami z Uniwersytetu Cape Town, Gruzińskiego Uniwersytetu Amerykańskiego, z Fundacji Maxa Webera, Australijskiego Uniwersytetu Narodowego i Moskiewskiego Uniwersytetu Państwowego, a także uczestnikami seminarium zorganizowanego przez instytut. Przeprowadził także krótkie kwerendy w zasobach Polskiej Misji Historycznej w Würzburgu, a także w różnych instytutach naukowych Gottfried-Wilhelm-Leibniz-Gemeinschaft w Moguncji, we Frankfurcie, Marburgu, Lipsku, wreszcie w Bibliothek für Bildungsgeschichtliche Forschung der Gottfried-Wilhelm-Leibniz-Gemeinschaft w Berlinie.

1 A. Urbanik-Kopeć, *Matrymonium. O małżeństwie nieromantycznym*, Warszawa 2022.

2 Eadem, *Dziewczyńska wyobraźnia jako osobliwa siła bezsilnych*, „Czas Kultury” 2022, nr 2 (213), s. 60–70.

Opublikował jeden tekst i jeden komunikat, będące pokłosiem konferencji naukowych³; wziął także udział w dwóch międzynarodowych konferencjach naukowych: z referatem *Beyond Symbolic Power and Knowledge Apparatus: Exploring Recent Developments in the Methodology of International Textbook Research* wystąpił 23 maja 2022 r. na Fellowship Colloquium, Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung der Gottfried-Wilhelm-Leibniz-Gemeinschaft w Brunzswiku, a 9 września 2022 r. na Université Libre de Bruxelles podczas konferencji *Science Policy and the Politics of Science*, w której brała udział również dr Urbanik-Kopeć, zreferował temat *Poland v Gender Studies: The Academic Fight for Equality and the Government Backlash*.

Badania nad XX w.

Okres międzywojenny

Dr Michał Piekarski pracował nad kolejnymi rozdziałami pracy habilitacyjnej, poświęconej studentom z ziem polskich na studiach muzykologicznych w Wiedniu w latach 1898–1938. Podczas pobytu w czerwcu 2022 r. w Austrii prowadził poszukiwania w Archiv der Universität Wien, gdzie zapoznał się z teczkami osobowymi studentów i absolwentów muzykologii pochodzących z ziem polskich, jak Józef Koffler, Irena Pelikant, Adam Skarżyński, Bencion Rogowski (postać wcześniej nieznana) czy Lew Turkewycz. W ramach badań prowadzonych w Fachbereichsbibliothek Musikwissenschaft Uniwersytetu Wiedeńskiego zapoznał się z rękopisem pracy doktorskiej Konrada Zawitowskiego, który w 1902 . jako pierwszy Polak obronił pracę z zakresu muzykologii (*Stanislaus Moniuszko*), a także odnalazł pracę doktorską Juliana Pulikowskiego z 1932 r. (*Zur Geschichte des Begriffes Volkslied im musikalischen Schrifttum*). Zbiory tej biblioteki dostarczyły również obszernej, niemieckojęzycznej literatury przedmiotu.

Dr Piekarski przeprowadził także kwerendy w wiedeńskim Haus-, Hof- und Staatsarchiv i w Archiv der Universität für Musik und darstellende Kunst, gdzie poszukiwał dokumentów związanych z polskim pianistą i pedagogiem Jerzym Lalewiczem, wykładowcą Akademii Muzycznej w Wiedniu (1913–1919).

Dalsze badania dr Piekarski prowadził już w Warszawie, w Archiwum Akt Nowych, Archiwum Uniwersytetu Muzycznego Fryderyka Chopina i w Archiwum UW, oraz w Krakowie, w Oddziale Zbiorów Muzycznych Biblioteki Jagiellońskiej. Zebrane materiały posłużyły zarówno do przygotowywanej pracy habilitacyjnej, jak i do napisania artykułu⁴. Dotyczy on ciekawego odkrycia, jakim jest odnaleziona w Archiwum UW nieznana dotąd praca magisterska *Repertuar operowy Teatru Narodowego jako przyczynek do życia kulturalnego Warszawy w drugiej połowie XVIII wieku*, obroniona w 1938 r. na Uniwer-

3 D. Sunderland, *Argument z postmodernizmu. Epizod z wojny twórców z krytykami*, [w:] *Śmierć krytyka. Kultura uczestnictwa a przemiany krytyki XX i XXI w.*, red. A. Górską, E. Janiak, K. Jędrasiak, Łódź 2022, s. 29–38; idem, *Poland v Gender Studies: The Academic Fight for Equality and the Government Backlash*, [w:] *Science Policy and the Politics of Science: Book of Abstracts*, Brussels 2022, s. 99.

4 M. Piekarski, *Z badań nad repertuarem operowym Teatru Narodowego w drugiej połowie XVIII w. Nieznana praca magisterska obroniona na Uniwersytecie Warszawskim w 1938 r.*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2022, t. 67, nr 2, s. 65–84.

sytecie Warszawskim. Autorką była Gustawa Zysman (po 1945 r. znana jako Krystyna Żukotyńska). Ponieważ nieformalnym promotorem pracy był Julian Pulikowski (wykładowca muzykologii na UW w latach 1935–1939), za sprawą odkrycia pracy Zysman można uznać, że pierwszą pracą magisterską z zakresu muzykologii obroniono na UW w 1938 r. (dotąd za pierwsze prace z tej dyscypliny obronione na UW uważano rozprawy Józefa Kańskiego i Józefa Patkowskiego z 1953 r.).

Nadszpodziewanie interesujące wyniki przyniosły także kwerendy prasowe: dr Piekarski przejrzał w całości miesięcznik „Muzyk Wojskowy” (1926–1929), miesięcznik „Orkiestra” (1930–1938), „Echo – Miesięcznik Poświęcony Kulturze Muzycznej Lwowa” (1936–1937). Dwa ostatnie ukazywały się pod redakcją Józefa Kofflera, absolwenta muzykologii wiedeńskiej.

Przygotowując artykuł *Muzyka i muzycy w kręgu rodziny Węśławskich w Wilnie*⁵, dr Piekarski korzystał z prywatnego archiwum rodziny Węśławskich w Gdyni, gdzie natrafił na nieopisane dotąd, dwa opracowane intrologatorsko zbiory druków muzycznych, należące wcześniej do Stanisława Węśławskiego (1896–1942). Zawierały one kompozycje Ignacego Jana Paderewskiego, Henryka Melcera, Ludomira Różyckiego, Karola Szymanowskiego i innych kompozytorów polskich przełomu XIX i XX w. Natomiast w Oddziale Zbiorów Specjalnych Biblioteki Jagiellońskiej natrafił na również nieopisane dotąd rękopisy pieśni na głos i fortepian autorstwa Węśławskiego. Odkrycia te posłużyły jako inspiracja do opisanie wspomnianego zbioru w kontekście kultury muzycznej Wilna pierwszej połowy XX w.

W 2022 r. ukazały się jeszcze dwa artykuły dr. Piekarskiego, oparte na materiałach archiwalnych i prasowych: pierwszy poświęcony postaci wieloletniego pedagoga i dyrektora Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Warszawie, Henryka Melcer-Szczawińskiego⁶, a drugi dyrektorowi Konserwatorium we Lwowie, Karolowi Mikulemu⁷.

Dr Piekarski wystąpił z referatami na czterech konferencjach naukowych: podczas „Obchodów 100-lecia śmierci Franciszka Bylickiego (1845–1922)” (Kraków, Państwowa Szkoła Muzyczna II stopnia im. Władysława Żeleńskiego, 28 kwietnia 2022 r.) przedstawił referat *Salon muzyczny we Lwowie*; na III Sympozjum Historyków Muzyki XIX wieku (Warszawa, Instytut Sztuki PAN w Warszawie, 31 maja 2022 r.) referat *Konrad Zawilowski – doktor muzykologii solistą wiedeńskiej Hofoper*; na konferencji „Archiwa, biblioteki, kolekcje na terenie Galicji” (Przemyska Biblioteka Publiczna, 9 września 2022 r.) zaprezentował temat *Dzieje muzyczne Lwowa a ich dokumentacja archiwalna*, i na konferencji „100 lat Muzykologii Uniwersyteckiej w Poznaniu” (Instytut Muzykologii UAM w Poznaniu, 16 grudnia 2022 r.) wystąpił z referatem *Adolf Chybiński jako dydaktyk na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie i Uniwersytecie Poznańskim. Kontynuacja szkoły lwowskiej wobec tradycji muzykologii poznańskiej*.

Sporo uwagi dr Piekarski poświęca popularyzacji – obejmuje ona zarówno publikacje⁸, jak i wykłady, organizację koncertów, udział w audycjach radiowych i telewizyjnych.

5 Idem, *Muzycy i muzyka w kręgu rodziny Węśławskich w Wilnie*, „Muzyka” 2022, nr 2 (265), s. 63–90.

6 Idem, *Henryk Melcer-Szczawiński w kontekście jego epoki*, [w:] *Długi wiek XIX w muzyce*, red. M. Sulek, Warszawa 2022, s. 57–92.

7 Idem, *Karol Mikuli, uczeń Fryderyka Chopina i dyrektor konserwatorium we Lwowie. W 200. rocznicę urodzin pianisty i kompozytora (1821–2021)*, „Studia Chopinowskie” 2021 [2022], nr 2 (8), s. 4–21.

8 Idem, *Rapsodia ukraińska w przedwojennej Polsce*, „Ruch Muzyczny” 2022, nr 7, s. 18–19; idem, *Teatr hrabiiego Skarbka*, „Cracovia Leopoldis” 2022, nr 1, s. 43–44; idem, *Pierwsza Dyrektorka*, „Cracovia Leopoldis” 2022, nr 2, s. 40–42; idem, *Lwowska Pani Twardowska*, „Cracovia Leopoldis” 2022, nr 3, s. 44–45; idem, *Pamięć o rodzinie Szymanowskich we Lwowie*, „Cracovia Leopoldis” 2022, nr 4, s. 47–48.

Prof. Jan Piskurewicz kontynuował rozpoczęte rok wcześniej badania nad tematem: Naukowe relacje polsko-włoskie w dwudziestoleciu międzywojennym (1918–1939) i po wojnie. Dzięki zebranych już wcześniej materiałom, w związku z 50. rocznicą śmierci Romana Pollaka – wybitnego animatora naukowych i kulturalnych relacji polsko-włoskich, opublikował dwa artykuły o jego życiu i działalności⁹. Zainicjował także przygotowanie konferencji „Roman Pollak (1886–1972) – nowe spojrzenia. Sesja naukowa w 50. rocznicę śmierci”, która odbyła się 25–26 października 2022 r. w Poznaniu (organizatorami były: Uniwersytet Adama Mickiewicza, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk oraz IHN PAN). Wygłosił tam referat wstępny *O życiu i działalności Romana Pollaka – zarys biograficzny*.

W 2022 r. rozpoczął także zbieranie materiałów do dziejów Instytutu Kultury Polskiej im. Attilio Begeya (1930–1987) w Turynie, które zamierza opracować wspólnie z profesorem Uniwersytetu w Turynie oraz młodą uczoną zajmującą się także tym tematem. Na przełomie czerwca i lipca 2022 r. odbył kwerendę w uniwersyteckim Archivio Storico w Turynie i w Biblioteca Reale. Prowadził także badania w Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza, gdzie znajdują się interesujące go archiwalia. Rezultatem tych kwerend są dwa artykuły – pierwszy z nich, łączący postać Romana Pollaka z powstaniem Instytutu Kultury Polskiej, został już opublikowany¹⁰, drugi ukaże się w wydawnictwie historyczno-literackim.

Oprócz głównego nurtu swoich zainteresowań dotyczących problematyki dziewiętnastowiecznej mgr Daniel Sunderland zajmuje się także tematem: Korzenie polskiej kultury wizualnej. Teoria estetyczna Jana Sunderlanda i wybrane teorie współczesne dwudziestolecia międzywojennego. We współpracy z Fundacją Archeologii Fotografii przygotował kolejny wniosek o dofinansowanie w ramach programu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego („Wirtualne Muzeum Fotografii — opracowanie i udostępnienie archiwum polskich fotografów”), obejmujący tym razem archiwa Władysława Pawelca, Marii Chrzęszczowej, Antoniego Zdebiaka i Jana Sunderlanda. W związku z ostatnim z nich zaplanowano opracowanie dokumentacji fotograficznej aktualnego stanu zbiorów, konsultacje konserwatorskie i sporządzenie kopii cyfrowych 1,5 tysiąca wybranych obiektów, symposium poświęcone działalności naukowej i pedagogicznej twórcy, zorganizowane we współpracy z IHN PAN, a także wystawę przypominającą największe jego dokonania artystyczne, której towarzyszyć będzie bogaty program kulturalny (słuchowisko, warsztaty i oprowadzania kuratorskie z tłumaczeniem na polski język migowy).

Mgr Sunderland jako koordynator realizuje także grant przyznany na lata 2023–2024 i finansowany przez Ministerstwo Edukacji i Nauki (Rozwój Czasopism Naukowych) „Rozwój praktyk wydawniczych i edytorskich wybranych czasopism naukowych z zakresu historii nauki i oświaty”.

9 J. Piskurewicz, *Roman Pollak (1886–1972) i jego rola w rozwoju stosunków naukowych i kulturalnych polsko-włoskich*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2022, t. 67, nr 3, s. 43–90; idem, *O życiu i działalności Romana Pollaka. Zarys biograficzny w 50 rocznicę śmierci*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 2021–2022, t. 84, s. 89–108.

10 Idem, *Roman Pollak – inicjator i opiekun Instytutu Kultury Polskiej im. Attilio Begeya przy Uniwersytecie w Turynie*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2022, t. 59, s. 189–221.

Okres po 1945 r.

Dr Mikołaj Getka-Kenig kontynuował prace nad projektem badawczym NCN „Zabytki architektury i polityka historyczna w komunistycznej Polsce – przypadek Krakowa 1945–1978”. W 2022 r. prowadził kwerendy archiwalne w Archiwum Narodowym w Krakowie (zespoły Urzędu Wojewódzkiego Krakowskiego, Miejskiej Rady Narodowej, Wojewódzkiej Rady Narodowej, Społecznego Funduszu Odbudowy Stolicy w Krakowie, Komitetu Wojewódzkiego PZPR), Archiwum Akt Nowych w Warszawie (zespoły Ministerstwa Kultury i Sztuki, Sejmu Ustawodawczego RP i Sejmu PRL, Urzędu Rady Ministrów), Archiwum Zakładowym Zamku Królewskiego na Wawelu – Państwowych Zbiorach Sztuki (zespoły Muzeum Historii Wawelu, Państwowych Zbiorów Sztuki, Kierownictwa Odnowienia Zamku Królewskiego na Wawelu), Archiwum Zakładowym Muzeum Narodowego w Krakowie, Archiwum Zakładowym Muzeum Krakowa, Archiwum UJ (zespół Muzeum UJ), a także kwerendy biblioteczne w Bibliotece Jagiellońskiej i Bibliotece UW. W swoich poszukiwaniach koncentrował się na badaniu genezy i pierwszych kilkunastu latach istnienia muzeum na Wawelu: od 1945 r. (otwarcie Zamku dla publiczności) do 1961 r. (otwarcie nowej aranżacji komnat królewskich po powrocie arrasów jagiellońskich z Kanady). Z punktu widzenia tematu projektu Muzeum wawelskie (Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu) zasługuje na szczególną uwagę ze względu na szczególnie status Zamku wawelskiego, jedyne zabytku w Krakowie, który podlegał bezpośrednio władzy centralnej. Zamek, zachowany niemal bez szwanku po II wojnie światowej, był też jedyną historyczną rezydencją królewską w komunistycznej Polsce, która została udostępniona zwiedzającym od razu po wojnie. Jego przeznaczenie wywołało jednak spór między administracją centralną a Ministerstwem Kultury i Sztuki. Jedna strona chciała kontynuacji funkcji rezydencjonalnej Zamku i jego ciągłej obecności w życiu politycznym, a druga jego pełnej muzealizacji i traktowania wyłącznie w charakterze pomnika historii. Był to spór o rolę dziedzictwa polskiego Złotego Wieku w komunistycznej Polsce, który ostatecznie został wygrany przez stronę muzealną ze względu na brak poważniejszego politycznego znaczenia Krakowa. Analiza tego konkretnego przypadku pozwala ukazać ambiwalencję państwowej polityki wobec dziedzictwa przedrozbiorowego, polegającą jednak nie na podważaniu jego znaczenia, ale na niejednoznacznym stosunku do jego współczesnej funkcji społecznej. Badania te odnoszą się bezpośrednio do innych studiów poświęconych stosunkowi władz komunistycznych do materialnego dziedzictwa monarchii w powojennej Europie Środkowo-Wschodniej. Jest to wciąż zagadnienie nowe, a całkiem nowatorskie na gruncie historiografii polskiej.

Pokłosiem wcześniejszych zainteresowań dr. Getki-Keniga epoką oświecenia są trzy artykuły, jakie ukazały się drukiem w 2022 r.¹¹ Zajmował się także przygotowaniem artykułu *Urzędnicza kariera Bonifacego Witkowskiego (1800–1840) – przyczynek do dziejów biurokracji budowlanej w Królestwie Polskim*, który został złożony do druku w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki”, oraz tekstu (na podstawie materiałów zebranych w Archiwum

11 M. Getka-Kenig, *Zagadnienia budownictwa cywilnego w pracach Rady Administracyjnej Królestwa Polskiego okresu konstytucyjnego (1815–1830)*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2022, t. 70, nr 1, s. 1–70; idem, *Od Staszica do Grochulskiej – badania nad biografią Stanisława Kostki Potockiego*, „Studia Wilanowskie” 2021 [2022], t. 28, s. 41–56; idem, *Uwagi o politycznym znaczeniu klasycyzmu w architekturze sakralnej okresu stanisławowskiego – przypadek katedry wileńskiej*, „Studia Waweliana” 2019–2020 [2022], t. 20–21, s. 105–123.

Państwowym w Kielcach i Archiwum Zakładowym Muzeum Zamkowego w Sandomierzu) o procesie muzealizacji zamku w Sandomierzu. To ostatnie zagadnienie przedstawił też w referacie *Muzealizacja Zamku Królewskiego w Sandomierzu – przyczynek do dziejów powojennej polityki ochrony dziedzictwa kulturowego*, wygłoszonym na konferencji „Średniowieczne i nowożytne zamki – granice i formy ochrony w XXI wieku”, która odbyła się w Malborku 28–29 września 2022 r. Wziął udział w kilku innych konferencjach: konferencji „Echoes of Antiquity” (Wydział Archeologii UW, Muzeum Łazienki Królewskie, Warszawa, 22–24 czerwca 2022 r.), gdzie zaprezentował referat *Classical Monumentalism and the Rise of a Modern Capital – the Case of Congress Poland, 1815–1830*; konferencji „230 lat historii Cmentarza Powązkowskiego” (Zamek Królewski w Warszawie, Fundacja Stare Powązki, Warszawa, 3 listopada 2022 r.) z referatem *Założenie Cmentarza Powązkowskiego a narodziny nowoczesnej nekropolii na ziemiach Rzeczypospolitej u schyłku XVIII w.*; konferencji „Józef Wybicki na tle epoki przełomu (koniec XVIII–początek XIX wieku” (Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Wydział Historii UAM, Poznań, 12–13 grudnia 2022 r.) z referatem *Polityczna kariera Józefa Wybickiego a problem „otwartej elity” w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim*. Wreszcie referat *The Royal Court and the Politics of Monarchical Image in Romanov Poland (1815–1830)* przedstawił na konferencji „Monarchy in Turmoil. Princes, Courts, and Politics in Revolution and Restoration, 1780–1830”, która odbyła się na Uniwersytecie w Leiden (18–20 maja 2022 r.).

Jako dyrektor Muzeum Zamkowego w Sandomierzu dr Getka-Kenig był kuratorem dwóch wystaw czasowych: *Szlachta sandomierska na Sejmie Wielkim 1788-1792*¹² oraz *Jagiello – Matejko. Król w twórczości Mistrza*.

Za swoją książkę habilitacyjną dr Getka-Kenig otrzymał w 2022 r. główną Nagrodę im. prof. Jerzego Skowronka, Magazyn Literacki Książki¹³.

Dr Monika Wiśniewska zajmowała się trzema zagadnieniami: badała aspekty demograficzne, socjalne, społeczne, zdrowotne i edukacyjne dzieciństwa w okresie powojnia w Polsce oraz problem opieki instytucjonalnej nad dzieckiem osieroconym i opuszczonym (na podstawie źródeł archiwalnych Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej, Ministerstwa Zdrowia, Ministerstwa Oświaty oraz Ministerstwa Ziem Odzyskanych)¹⁴; zajmowała się przebiegiem kształcenia i rozwoju naukowego osób duchownych w Polsce na początku lat siedemdziesiątych XX w. (na podstawie źródeł oraz informacji pozyskanych z polskich i zagranicznych archiwów kościelnych – diecezjalnych i zakonnych)¹⁵; wreszcie prowadziła badania biograficzne kobiet – uczonych, działaczek oświatowych i społecznych: prof. Barbary Otwinowskiej (1924–2018), specjalizującej się w zakresie literatury staropolskiej, językoznawczynie, kustoszki pamięci narodowej, osoby zasłużonej dla upamiętnienia historii kobiet-więźniarek politycznych okresu stalinowskiego, oraz Barbary Teresy Żulińskiej

12 Zob. idem, *Szlachta sandomierska na Sejmie Wielkim 1788–1792. Katalog wystawy czasowej w Muzeum Zamkowym w Sandomierzu*, Sandomierz 2022.

13 Idem, *Stanisław Kostka-Potocki. Studium magnackiej kariery w dobie upadku i „wskrzeszenia” Polski*, Warszawa 2021.

14 Ich efektem jest artykuł: M. Wiśniewska, *Determinanty rozwoju psychofizycznego dzieci w Polsce w pierwszych latach po II wojnie światowej*, „Glaukopis” 2022, nr 40, s. 240–269.

15 Zob. eadem, „Działalność ekstremistów kościelnych stwarza niekorzystny klimat we wzajemnych stosunkach”. *Relacje między biskupami warszawskimi a władzami stołecznymi w okresie stanu wojennego w dokumentach Wydziału do spraw Wyznań w Warszawie*, [w:] *Biskupi w rzeczywistości politycznej Polski „ludowej”*, t. 2, red. R. Łatka, Warszawa 2022, s. 446–483.

CR (1881–1962), siostry zakonnej ze Zgromadzenia Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego, pedagog katolickiej, znawczynie wychowania przedszkolnego, publicystki. Podstawę źródłową badań stanowiły w pierwszym przypadku archiwalia pochodzące z Archiwum UW (akta personalne, przebieg studiów), Archiwum IPN (akta personalne, dokumentacja dotycząca inwigilacji, aresztowania, procesu i uwięzienia) oraz Archiwum Instytutu Badań Literackich PAN (akta personalne, przebieg zatrudnienia, rozwój zawodowy). Ponadto dr Wiśniewska przeprowadziła kwerendę w Zbiorach Specjalnych Biblioteki IBL PAN (źródła ikonograficzne) i Białskiej Bibliotece Cyfrowej (rodzina Kuczyńskich). Cennym źródłem okazały się zbiory audiowizualne Archiwum Historii Mówionej Muzeum Powstania Warszawskiego. Wykorzystała także źródła prasowe (czasopismo „Nike”) oraz przeprowadziła rozmowy i konsultacje z rodziną i przyjaciółmi prof. Otwinowskiej. W badaniach nad postacią s. Żulińskiej dr Wiśniewska korzystała z materiałów Archiwum Generalnego Sióstr Zmartwychwstank w Kętach oraz źródeł drukowanych, a jej biogram ukazał się już drukiem¹⁶. W *Słowniku biograficznym polskiego katolicyzmu społecznego* ukazały się jeszcze trzy inne opracowane przez dr Wiśniewską biogramy kobiece¹⁷.

Dr Wiśniewska była współorganizatorką konferencji „Edukacja pod bombami. Dzieci wojny. Uwarunkowania edukacyjne i oświata podczas II wojny światowej i w okresie powojnia” (IHN PAN, Instytut Pileckiego, Warszawa, 6 października 2022 r.), podczas której wygłosiła referat *Depedagogizacja dzieciństwa. Determinanty zdrowia i rozwoju uczniów w Polsce w pierwszych latach po II wojnie światowej*. Przygotowała także i opublikowała sprawozdanie z tej konferencji¹⁸. Bierze udział w projekcie badawczym NPRH jako redaktorka naukowa edycji źródłowej: Stefan Wyszyński, *Pro memoria*; jest też kierowniczką dwóch projektów: *Zygmunt Szczęśny Feliński (1822–1895)* (koordynacja prac nad opracowaniem i wydaniem audiobooka z tekstami źródłowymi, e-booka z tekstami źródłowymi i broszury papierowej z tekstami źródłowymi) oraz *Martyrologium duchowieństwa* (utworzenie bazy danych ok. 4500 rekordów, opracowanie publikacji). Oba projekty finansuje Instytut Dziedzictwa Myśli Narodowej.

Jesienią 2022 r. rozpoczął pracę w IHN PAN dr Michał Siermiński. Zasadniczym obszarem jego zainteresowań naukowych jest marksizm rozumiany jako ideologia naukowa w Polsce w latach 1945–1965 oraz jego wpływ na naukę i oświatę w tym okresie. Tak nakreślony program badawczy został już zainicjowany w postaci roboczo sformułowanego tematu pracy habilitacyjnej *Marksizm w PRL: między polityką, nauką i oświatą. Wokół postaci Adama Schaffa*. W 2022 r. dr Siermiński przeprowadził wstępne rozpoznanie istniejącej literatury przedmiotu, a także rozpoczął kwerendę w Bibliotece Narodowej, w której dostępna jest większość potrzebnych tekstów prasowych z epoki. Rezultaty pierwszego etapu badań przedstawione zostaną na seminarium Pracowni Dziejów Oświaty i Antropologii Kultury w drugiej połowie 2023 r.

16 Eadem, *Barbara Teresa Żulińska (1881–1962)*, [w:] *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. 4, red. R. Łatka, Warszawa 2022, s. 402–408.

17 Eadem, *Karolina Kaczorowska (1929–2021)*, [w:] *Słownik biograficzny*, s. 77–82; eadem, *Stefania Marianna Marciszewska-Posadzowa (1874–1955)*, [w:] *Słownik biograficzny*, s. 198–201; eadem, *Cecylia Plater-Zyberk (1853–1920)*, [w:] *Słownik biograficzny*, s. 242–247.

18 Eadem, *Konferencja naukowa „Edukacja pod bombami. Dzieci wojny. Uwarunkowania edukacyjne i oświata podczas II wojny światowej i w okresie powojnia”*, Instytut Historii Nauki PAN, Instytut Solidarności i Męstwa im. Witolda Pileckiego, Warszawa, 6 października 2022 roku, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2022, t. 59, s. 325–329.

Ponadto przez większą część 2022 r. dr Siermiński pracował nad obszernym anglojęzycznym artykułem pod roboczym tytułem *Marxism and the Leap to the Kingdom of Modernity*. W tekście stawia prowokacyjną i całkowicie oryginalną tezę o fundamentalnej niejednoznaczności dzieła Karola Marksa. Staranna rekonstrukcja myśli „pierwszego” i „drugiego” Marksa pozwoliła na stworzenie dwóch modeli idealnych (Max Weber), które można spożytkować do wyjaśnienia pewnych wzorców myślenia, które uporczywie wracają w ramach tradycji marksistowskiej – aż do dzisiaj. (Jest to pomysł inspirowany dokonaniem Warszawskiej Szkoły Historyków Idei, a zwłaszcza określeniem przez jej przedstawicieli dwóch idealnych modeli romantycznego antyracjonalizmu: romantyzmu tradycji i romantyzmu charyzmy. Modele te historycy z WSHI wykorzystali do badań nad słowianofilstwem i romantyzmem Adama Mickiewicza.) Opracowanie powstaje w porozumieniu z redakcją czasopisma „Historical Materialism” i zostanie złożone do publikacji w tym piśmie. W zamierzeniu redakcji artykuł ma przyczynić się do promocji angielskiego przekładu książki dr. Siermińskiego *Pęknięta „Solidarność”. Inteligencja opozycyjna a robotnicy 1964–1981*¹⁹, który ma ukazać się w 2024 r. w wydawnictwie Brill. Artykułu ten ma również stanowić (podobnie jak jego projektowana część druga), historyczną i teoretyczną „podbudowę” wspomnianych wyżej badań w IHN PAN.

Dr Siermiński wystąpił z referatem *Tadeusz Kowalik wobec wystąpień robotniczych w PRL* na konferencji „Wokół myśli Tadeusza Kowalika: Kryzysy, transformacje, alternatywy”, która odbyła się w Warszawie 9 lipca 2022 r. (organizatorzy: Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Fundacja Naprzód, Fundacja im. R. Luksemburg, Instytut Wydawniczy Książka i Prasa). Bierze udział jako wykładowca w debatach publicznych, np. Forum Okrągłego Stołu (dwukrotnie, na zaproszenie prof. Pawła Śpiewaka i prof. Ireneusza Krzemińskiego wypowiadał się na temat antysemityzmu); dawał też gościnne wykłady na Wydziale Filozofii UW i w Centrum Europejskim UW.

Dr hab. Joanna Schiller-Walicka, prof. PAN kontynuowała prace nad spuścizną naukową prof. Andrzeja Walickiego, przygotowując do druku pierwszą część jego dzienników za lata 1961–1991. Praca polegała na odczytaniu z rękopisu 12 grubych zeszytów, przepisaniu ich oraz opatrzeniu przypisami i komentarzami. Fragmenty pisane są w języku rosyjskim i angielskim, wymagają więc przetłumaczenia na język polski. Dzienniki dotyczą w niewielkim stopniu spraw osobistych i koncentrują się przede wszystkim na działalności naukowej autora. Mowa jest m.in. o wystąpieniach w Klubie Krzywego Koła i dyskusjach tam prowadzonych, udziale w konferencjach (włącznie z krytycznym omówieniem prezentowanych referatów), zagranicznych pobytach stypendialnych (w tym szczegółowy opis przebiegu dwumiesięcznego pobytu w ZSRR w 1962 r.), o pracy w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN, przygotowywaniu pracy habilitacyjnej, wydanej w 1964 r. Sporo jest refleksji o współpracownikach i osobach, z którymi autor utrzymywał relacje naukowe i towarzyskie. W 1980 r. prof. Walicki opuścił Polskę, wyjeżdżając do Australii, gdzie spędził 6 lat, ale ten okres opisany jest dość skrótowo. Ostatni, obszerny zeszyt, dotyczy pobytu w 1991 r. w ZSRR na stypendium Guggenheima i ukazuje burzliwy okres upadku ZSRR, przemian politycznych, gospodarczych i społecznych, jakie dokonywały się w tym czasie. Publikacja tomu, we współpracy z Fundacją Oratio Recta, przewidziana jest na koniec 2023 r.

19 M. Siermiński, *Pęknięta „Solidarność”. Inteligencja opozycyjna a robotnicy 1964–1981*, Warszawa 2020.

Prof. Schiller-Walicka przygotowała również artykuł prezentujący cztery nieznanne i niepublikowane wcześniej listy prof. Walickiego do Isaiaha Berlina z lat 1962–1965. Korespondencja Berlina do Walickiego jest kilkakrotnie publikowana, zarówno w brzmieniu oryginalnym, jak i w tłumaczeniu na język polski, nie ukazał się natomiast, jak dotąd, żaden list Walickiego do Berlina. Listy te, odnalezione w formie brulionów w archiwum domowym autora, pisane są po rosyjsku (trzy listy) i angielsku. Artykuł zawiera teksty zarówno w wersji oryginalnej, jak i polskim tłumaczeniu, a poprzedzony jest obszernym komentarzem wyjaśniającym historię znajomości obu uczonych oraz tło opisywanych w listach faktów. Treść listów została opatrzona stosownymi przypisami. Artykuł przewidziany jest do publikacji w 2023 r. w czasopiśmie „Analecta”.

Ponadto prof. Schiller-Walicka jako redaktorka naukowa przygotowała do druku wywiad-rzekę, w której prof. Jerzy J. Wiatr przedstawił dzieje socjologii w powojennej Polsce do 1989 r.²⁰

„Rozprawy z Dziejów Oświaty”

U schyłku 2022 r. ukazał się kolejny, 59 tom czasopisma, przy którego przygotowaniu pracują głównie członkowie Pracowni Dziejów Oświaty i Antropologii Kultury: Joanna Schiller-Walicka (redaktor naczelna), Jan Szumski (zastępca redaktor naczelnej), Monika Wiśniewska (sekretarz redakcji) i członkowie sekretariatu: Jakub Bajer, Mikołaj Getka-Kenig, Michał Jasiński, Michał Piekarski i Daniel Sunderland. Tom otwiera wspomnienie pióra prof. Władysławy Szulakiewicz o zmarłym 10 listopada 2022 r. nestorze polskich historyków wychowania, prof. Karolu Poznańskim. W tomie znalazły się artykuły Anety Bołdyrew i Małgorzaty Krakowiak, Izabeli Bożyk, Olgi Gajdaj, Macieja Górnego, Anny Landau-Czajki, Mirosława Łapota, Andrei Marianiego, Moniki Piotrowskiej-Marchewy, Jana Piskurewicza, Joanny Szady, Anatolija Wialikiego i Doroty Żołądź-Strzelczyk. Recenzję książki prof. Leszka Zasztowta przygotował Mikołaj Getka-Kenig, który jest także autorem sprawozdania z seminarium *Nauki ścisłe i humanistyczne w służbie polityki w Europie doby oświecenia*. Sprawozdania z konferencji naukowych napisali także Mikołaj Brenk, Marek Siwicki i Monika Wiśniewska. Roczniki „Rozpraw z Dziejów Oświaty” od 2018 r. są dostępne on-line²¹.

Seminarium z historii oświaty i dziejów ruchu umysłowego

Od 2020 r. seminarium Pracowni (pod kierunkiem dr hab. Joanny Schiller-Walickiej, prof. PAN i dr hab. Iwony Pugacewicz, prof. UW) odbywa się we współpracy z Centre de civilisation polonaise – Université Paris-Sorbonne. Spotkania odbywają się co miesiąc. Program seminariów znaleźć można na stronie internetowej IHN PAN²².

20 J.J. Wiatr, P. Kozłowski, *O socjologii w Polsce Ludowej rozmów jedenaście*, red. nauk. J. Schiller-Walicka, Warszawa 2022 (Fontes Rerum ad Historiam Scietiae Spectantium, t. 32, series recentior 14).

21 CEON Biblioteka Nauki, yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.da885551-d867-36c1-b931-cb-f01bf10b8f [dostęp 23.05.2023].

22 Seminarium z historii oświaty i dziejów ruchu umysłowego, www.ihnpan.pl/seminarium-z-historii-oswiaty/ [dostęp 23.05.2023].

Bibliografia

- Getka-Kenig M., *Od Staszica do Grochulskiej – badania nad biografią Stanisława Kostki Potockiego*, „Studia Wilanowskie” 2021 [2022], t. 28, s. 41–56.
- Getka-Kenig M., *Stanisław Kostka-Potocki. Studium magnackiej kariery w dobie upadku i „wskrzeszenia” Polski*, Warszawa 2021.
- Getka-Kenig M., *Szlachta sandomierska na Sejmie Wielkim 1788–1792. Katalog wystawy czasowej w Muzeum Zamkowym w Sandomierzu*, Sandomierz 2022.
- Getka-Kenig M., *Uwagi o politycznym znaczeniu klasycyzmu w architekturze sakralnej okresu stanisławowskiego – przypadek katedry wileńskiej*, „Studia Waweliana” 2019–2020 [2022], t. 20–21, s. 105–123.
- Getka-Kenig M., *Zagadnienia budownictwa cywilnego w pracach Rady Administracyjnej Królestwa Polskiego okresu konstytucyjnego (1815–1830)*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2022, t. 70, nr 1, s. 1–70, DOI 10.23858/khkm70.2022.1.003.
- Piekarski M., *Henryk Melcer-Szczawiński w kontekście jego epoki*, [w:] *Długi wiek XIX w muzyce*, red. M. Sułek, Warszawa 2022, s. 57–92.
- Piekarski M., *Karol Mikuli, uczeń Fryderyka Chopina i dyrektor konserwatorium we Lwowie. W 200. rocznicę urodzin pianisty i kompozytora (1821–2021)*, „Studia Chopinowskie” 2021 [2022], nr 2 (8), s. 4–21, DOI 10.56693/sch.2021.02.01.
- Piekarski M., *Lwowska Pani Twardowska*, „Cracovia Leopoldis” 2022, nr 3, s. 44–45.
- Piekarski M., *Muzycy i muzyka w kręgu rodziny Węsfawskich w Wilnie*, „Muzyka” 2022, nr 2 (265), s. 63–90, DOI 10.36744/m.1294.
- Piekarski M., *Pamięć o rodzinie Szymanowskich we Lwowie*, „Cracovia Leopoldis” 2022, nr 4, s. 47–48.
- Piekarski M., *Pierwsza Dyrektoressa*, „Cracovia Leopoldis” 2022, nr 2, s. 40–42.
- Piekarski M., *Rapsodia ukraińska w przedwojennej Polsce*, „Ruch Muzyczny” 2022, nr 7, s. 18–19.
- Piekarski M., *Teatr hrabiego Skarbka*, „Cracovia Leopoldis” 2022, nr 1, s. 43–44.
- Piekarski M., *Z badań nad repertuarem operowym Teatru Narodowego w drugiej połowie XVIII w. Nieznana praca magisterska obroniona na Uniwersytecie Warszawskim w 1938 r.*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2022, t. 67, nr 2, s. 65–84, DOI 10.4467/0023589xkhnt.22.012.15826.
- Piskurewicz J., *O życiu i działalności Romana Pollaka. Zarys biograficzny w 50 rocznicę śmierci*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 2021–2022, t. 84, s. 89–108.
- Piskurewicz J., *Roman Pollak (1886–1972) i jego rola w rozwoju stosunków naukowych i kulturalnych polsko-włoskich*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2022, t. 67, nr 3, s. 43–90, DOI 10.4467/0023589xkhnt.22.023.16326.
- J. Piskurewicz, *Roman Pollak – inicjator i opiekun Instytutu Kultury Polskiej im. Attilio Begeya przy Uniwersytecie w Turynie*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2022, t. 59, s. 189–221.
- Siermiński M., *Pęknięta „Solidarność”. Inteligencja opozycyjna a robotnicy 1964–1981*, Warszawa 2020.
- Sunderland D., *Argument z postmodernizmu. Epizod z wojny twórców z krytykami*, [w:] *Śmierć krytyki. Kultura uczestnictwa a przemiany krytyki XX i XXI w.*, red. A. Górka, E. Janiak, K. Jędrasiak, Łódź 2022, s. 29–38.

- Sunderland D., *Poland v Gender Studies: The Academic Fight for Equality and the Government Backlash*, [w:] *Science Policy and the Politics of Science: Book of Abstracts*, Brussel 2022, s. 99.
- Urbanik-Kopec A., *Dziewczyńska wyobraźnia jako osobliwa siła bezsilnych*, „Czas Kultury” 2022, nr 2 (213), s. 60–70.
- Urbanik-Kopec A., *Matrymonium. O małżeństwie nieromantycznym*, Warszawa 2022.
- Wiatr J.J., Kozłowski P., *O socjologii w Polsce Ludowej rozmów jedenaście*, red. nauk. J. Schiller-Walicka, Warszawa 2022 (Fontes Rerum ad Historiam Scietiae Spectantium, t. 32, series recentior 14).
- Wiśniewska M., *Barbara Teresa Żulińska (1881–1962)*, [w:] *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. 4, red. R. Łatka, Warszawa 2022, s. 402–408.
- Wiśniewska M., *Cecylia Plater-Zyberk (1853–1920)*, [w:] *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. 4, red. R. Łatka, Warszawa 2022, s. 242–247.
- Wiśniewska M., *Determinanty rozwoju psychofizycznego dzieci w Polsce w pierwszych latach po II wojnie światowej*, „Glaukopis” 2022, nr 40, s. 240–269.
- Wiśniewska M., *„Działalność ekstremistów kościelnych stwarza niekorzystny klimat we wzajemnych stosunkach”. Relacje między biskupami warszawskimi a władzami stołecznymi w okresie stanu wojennego w dokumentach Wydziału do spraw Wyznań w Warszawie*, [w:] *Biskupi w rzeczywistości politycznej Polski „ludowej”*, t. 2, red. R. Łatka, Warszawa 2022, s. 446–483.
- Wiśniewska M., *Karolina Kaczorowska (1929–2021)*, [w:] *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. 4, red. R. Łatka, Warszawa 2022, s. 77–82.
- Wiśniewska M., *Konferencja naukowa „Edukacja pod bombami. Dzieci wojny. Uwarunkowania edukacyjne i oświata podczas II wojny światowej i w okresie powojnia”*, Instytut Historii Nauki PAN, Instytut Solidarności i Męstwa im. Witolda Pileckiego, Warszawa, 6 października 2022 roku, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2022, t. 59, s. 325–329.
- Wiśniewska M., *Stefania Marianna Marciszewska-Posadzowa (1874–1955)*, [w:] *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. 4, red. R. Łatka, Warszawa 2022, s. 198–201.

dr hab. **Joanna Schiller-Walicka**, prof. PAN, profesor nadzwyczajny w Instytucie Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN, kierowniczka Pracowni Dziejów Oświaty i Antropologii Kultury, historyk oświaty i nauk humanistycznych. Zajmuje się historią szkolnictwa średniego i wyższego w Królestwie Polskim i Imperium Rosyjskim w XIX w., historią organizacji i nauki na uniwersytetach Europy Środkowo-Wschodniej.

e-mail: j.schiller@onet.eu

Data zgłoszenia artykułu: 23 maja 2023

Data przyjęcia do druku: 15 czerwca 2023

Jan Szumski

Instytut Historii Nauki PAN

ORCID 0000-0001-6591-5795

Działalność Pracowni Historii Idei Humanistycznych i Społecznych Instytutu Historii Nauki PAN w 2022 r.

Research Activity of the History of Humanist and Social Thought Research Unit at the Institute for the History of Science PAS in 2022

The article showcases the primary research directions, scientific engagement, and popularization and organizational accomplishments of the Research Unit's employees in 2022. The staff members are actively involved in four core areas of historical research. These include the advancement of Polish science in the 20th c., the exploration of the history of historiography from a comprehensive socio-political perspective, biographies of historians, and investigations into intellectual trends. Simultaneously, they address the international influences on scientific and intellectual exchanges.

Keywords: Institute for the History of Science PAS, History of Science and Humanities, History of Ideas

Słowa kluczowe: Instytut Historii Nauki PAN, historia nauki, historia idei

Działalność naukowa Pracowni Historii Idei Humanistycznych i Społecznych (PHIHIS) Instytutu Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN koncentrowała się w 2022 r. w obszarach rozwijanych od momentu jej powołania. Są to w pierwszej kolejności rozmaite zagadnienia związane z warunkami rozwoju nauki polskiej w XX w., historia historiografii rozpatrywana w szerokiej perspektywie społeczno-politycznej, biografistyka historyków oraz badania prądów intelektualnych. Pracownia realizuje ponadto inne formy aktywności akademickiej poprzez udział w organizacji wydarzeń naukowych, seminariów, dyskusji oraz na niwie popularyzacji wiedzy naukowej. Podobnie jak w poprzednim roku przegląd niniejszy zawiera bilans wspólnych dokonań PHIHIS, jak również syntetyczny opis indywidualnych osiągnięć jej pracowników.

Prace zespołowe i współpraca międzynarodowa

Jedną z najbardziej znaczących form aktywności zespołowej Pracowni była kontynuacja prac uruchomionego w styczniu 2021 r. interdyscyplinarnego seminarium z dziejów nauk humanistycznych i społecznych. Ze względu na ówczesne uwarunkowania epidemiologiczne seminarium prowadzone było w trybie on-line za pomocą platformy Zoom. Choć niesie to za sobą oczywiste ograniczenia, to jednocześnie z uwagi na niestandardowe formy życia społeczności akademickiej w okresie pandemicznym, spotkało się ono z dużym zainteresowaniem krajowych środowisk naukowych. Dodatkowo, co poczytujemy sobie za szczególnego rodzaju sukces, stałą reprezentację podczas organizowanych dyskusji mieli słuchacze Szkoły Doktorskiej Anthropos oraz Studium Doktoranckiego Historii Nauki, Techniki i Kultury przy IHN PAN.

W 2022 r. Pracownia zorganizowała dziewięć seminariów, przeważnie w formie dyskusji nad nowo opublikowanymi książkami z profilowego obszaru zainteresowań naukowych, a także debatę o pracach edytorskich nad źródłami²³. Tradycyjnie w polu zainteresowań seminarium znalazły się tematy związane z losami poszczególnych polskich humanistów i ludzi nauki z różnych epok jak Józef Mianowski (Leszek Zasztowt, *Józef Mianowski. Biografia konserwatysty*, Warszawa 2021) i Stefan Kieniewicz (*Pamiętniki*, Kraków 2021) oraz portret zbiorowy wielkich postaci – myślicieli, naukowców, pisarzy, literaturoznawców z czasów PRL (Michał Głowiński, *Tęgie głowy. 58 sylwetek humanistów*, Warszawa 2021). Nie zabrakło też omówienia nowatorskich prób opowiedzenia naszych dziejów na nowo – nie przez pryzmat podbojów i powstań, ale tworzenia instytucji, ewolucji stylu życia (Rafał Matyja, *Miejski grunt. 250 lat polskiej gry z nowoczesnością*, Warszawa 2021), eksperymentalnego ujęcia historii Warszawy wstecz (Błażej Brzostek, *Wstecz. Historia Warszawy do początku*, Warszawa 2021), prowokującego, a zarazem bardzo osobistego poszukiwania sensu polskich dziejów (Andrzej Romanowski, *Pamięć gromadzi prochy. Szkice historyczne i osobiste*, Kraków 2021), rozważań na temat współczesnej Europy i jej tożsamości (Marek Cichocki, *Początek końca historii*, Warszawa 2021), a także dyskusji o pracach edytorskich nad źródłami do dziejów totalitaryzmu z udziałem Eugeniusza Cezarego Króla (Josepf Goebbels, *Dzienniki*, t. 1–3, przeł. i oprac. E.C. Król, Warszawa 2013–2014; Adolf Hitler, *Mein Kampf*, przeł. i oprac. E.C. Król, Warszawa 2020).

W organizację seminariów na różnych etapach czynnie zaangażowani byli wszyscy członkowie Pracowni. Jak już zostało wspomniane, seminarium realizowane w trybie zdalnym stale gromadziło liczne grono uczestników tak z IHN PAN, jak i innych ośrodków.

Uwarunkowania polityczne i sytuacja międzynarodowa wywarły ogromny wpływ na realizację projektów naukowo-badawczych we współpracy z partnerami w kraju i za granicą, w szczególności z obszaru postsowieckiego. Od wybuchu wojny w Ukrainie Polska Akademia Nauk aktywnie wspiera naukowców, którzy zostali zmuszeni do opuszczenia swojego kraju, organizując pobyty badawcze w jednostkach naukowych PAN. W 2022 r.

23 Szerzej na ten temat zob.: Seminarium z dziejów nauk humanistycznych i społecznych – spotkania 2021/2022, www.ihnpan.pl/seminarium-z-dziejow-nauk-humanistycznych-i-spoecznych-spotkania-2021-2022/ [dostęp 10.06.2023] oraz Seminarium z dziejów nauk humanistycznych i społecznych 2022/2023, www.ihnpan.pl/seminarium-z-dziejow-nauk-humanistycznych-i-spoecznych/ [dostęp 10.06.2023].

IHN PAN w ramach programu wsparcia gościł dwóch historyków z Ukrainy, a kierownik PHiHiS sprawował opiekę merytoryczną nad dr Natalią Borozdykh z Instytutu Badań nad Potencjałem Naukowo-Technologicznym i Historii Nauki im. Gienadija Dobrowa Narodowej Akademii Nauk Ukrainy.

Wobec niemożności utrzymywania kontaktów naukowych ze stroną białoruską na szczeblu oficjalnym Instytut stara się współpracować z uczonymi białoruskimi w formie indywidualnej, realizując badania dotyczące relacji polsko-białoruskich w dziedzinie historii nauki. Dzięki uzyskaniu grantu Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej (NAWA), która wraz z Konferencją Rektorów Akademickich Szkół Polskich realizuje na zlecenie Ministerstwa Edukacji i Nauki (MEiN) działanie „Solidarni z naukowcami” roczny staż naukowy (od 1 marca 2021 r. do 28 lutego 2022 r.) pod kierownictwem kierownika PHiHiS dr. hab. Jana Szumskiego, prof. PAN odbywał w IHN PAN dr. Anatol Wialiki.

Wysokie kwalifikacje naukowe i wiedza stypendysty zostały wykorzystane przez Instytut i jego pracowników w prowadzonych badaniach. Prof. Szumski opracował koncepcję badań i złożył wniosek do Narodowego Centrum Badań i Rozwoju (NCBR), który przewidywał dalszą współpracę ze stypendystą w ramach nowego projektu badawczego dotyczącego obrazu dawnej Rzeczypospolitej w sowieckich podręcznikach do historii BSRR. Projekt został pozytywnie zaopiniowany i uzyskał dofinansowania NCBR. Realizacja projektu oprócz zatrudnienia białoruskiego uczonego na okres trwania grantu (1 marca 2022 r.– 31 sierpnia 2023 r.) zakłada szeroki program, obejmujący zarówno publikację uzyskanych wyników, ich popularyzację, jak również aktywizację współpracy z innymi ośrodkami naukowo-badawczymi w kraju i za granicą.

IHN PAN gościł ponadto dwóch badaczy w ramach programu stypendialnego PASIFIC w ramach programu MSCA COFUND. Dr Michał Przeperski z PHiHiS został oddelegowany przez dyrekcję IHN PAN do opieki nad naukowcami w trakcie stażu podoktorskiego, służąc radą i wsparciem dla zagranicznych badaczy.

Badania naukowe i osiągnięcia pracowników Pracowni

W związku z zatrudnieniem na czas trwania grantu w ramach programu „Solidarni z naukowcami” dr. Anatola Wialikiego skład osobowy PHiHiS zwiększył się do pięciu osób: dr Michał Przeperski, dr Tomasz Siewierski, dr Andrzej Skalimowski, dr hab. Jan Szumski, prof. PAN (kierownik) i wspomniany dr Wialiki.

W 2022 r. dr Michał Przeperski podsumował swoje dotychczasowe badania oraz działalność w krajowym środowisku naukowym, nakierowaną na badanie transformacji ustrojowej w Polsce na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w. Efektem tych działań była monografia zbiorowa opublikowana pod jego współredakcją w Wydawnictwie Instytutu Pamięi Narodowej²⁴.

Gros działań badawczych dr. Przeperskiego w 2022 r. dotyczyło badań z pogranicza socjologii, historii socjologii oraz analizy dyskursów eksperckich i publicznych w ostatniej dekadzie funkcjonowania Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. W tym nurcie mieścił się

²⁴ *Transformacja ustrojowa w Polsce. Nowe Perspektywy*, red. M. Przeperski, D. Wicenty, Warszawa, Gdańsk 2022.

tekst poświęcony historiografii okresu transformacji ustrojowej w Polsce, opublikowany w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki”²⁵.

W tekście opublikowanym wspólnie z prof. Danielem Wicentym na łamach renomowanego rocznika Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk „Polska 1944–1945. Studia i materiały” dr Przeperski zaprezentował głęboką analizę zapisu przeżywania okresu transformacji ustrojowej z perspektywy mikrohistorycznej²⁶. Analiza ta stanowi punkt wyjścia do szerszych refleksji na temat konstruowania naukowej i potocznej wiedzy oraz pamięci na temat okresu kluczowych przemian politycznych w Polsce przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych.

W szczegółowym studium poświęconym działalności centrum władzy skupionym wokół gen. Wojciecha Jaruzelskiego, dr Przeperski analizował jego funkcjonowanie, ale też „życie po życiu” tego układu polityczno-towarzyskiego, łącznie z miejscem jakie historiografia przypisała Jaruzelskiemu oraz jego ekipie²⁷. Wnioski przedstawione przez autora stanowią nową jakość w badaniu nad elitą późnego PRL, a także w badaniach nad naukowym namysłem nad tymi elitami.

W rozdziale ze zbiorowej monografii opublikowanej przez Europejskie Centrum Solidarności dr Przeperski analizował sposoby produkcji wiedzy, jaką komunistyczne kierownictwo miało na temat nastrojów społecznych oraz szerszych tendencji w społeczeństwie polskim w pierwszej połowie 1989 r.²⁸ Pozwala to na konfrontację z ustalonymi poglądami historiografii, skłaniając do weryfikacji dotychczasowych poglądów.

W roku 2022 dr Tomasz Siewierski kontynuował pracę nad biografią intelektualną prof. Marii Turlejskiej. Wygłosił referaty poświęcone koncepcji biografii prof. Turlejskiej, m.in. w Instytucie Studiów Politycznych PAN. Dr Siewierski wspólnie z dr. Janem Olaszkiem opublikował również książkę, należącą do gatunku historii mówionej (wywiad rzeka z prof. Andrzejem Friszke)²⁹. Publikacja uhonorowana została nagrodą KLIO 2022 w kategorii edytorskiej.

Na łamach „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” dr Siewierski opublikował artykuł naukowy poświęcony dziejom historiografii ruchu robotniczego w powojennej Polsce³⁰. W artykule swą uwagę skoncentrował na biografii historyka Jerzego Targalskiego (1929–1977), pracownika m.in. Zakładu Historii Partii przy KC PZPR, autora biografii Ludwika Waryńskiego oraz Bolesława Limanowskiego oraz studiów poświęconych początkom Polskiej Partii Socjalistycznej. Opublikował także artykuł biograficzny poświęcony Jerzemu Holzerowi (1930–2015), historykowi dziejów najnowszych. W artykule koncentruje się głównie na badaniach Holzera wokół dziejów pierwszej „Solidarności”³¹. Holzer był pierwszym

25 M. Przeperski, *Historiografia polskiej transformacji? Szkic do bilansu*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 2022, t. 67, nr 1, s. 89–103.

26 Idem, D. Wicenty, *W przededniu transformacji. Studium pewnego dziennika osobistego*, „Polska 1944/45–1989. Studia i materiały” 2022, t. 20, s. 245–273.

27 M. Przeperski, *Zespół Jaruzelskiego. Ku mikroanalizie centrum władzy w PRL lat osiemdziesiątych*, [w:] *Transformacja ustrojowa*, s. 131–147.

28 Idem, *Długi cień stanu wojennego. Dlaczego w 1989 w Polsce nie polala się krew?*, [w:] *Strajki, manifestacje i starcia uliczne w PRL i bloku wschodnim*, red. K. Knoch, J. Kufel, Gdańsk 2022, s. 457–485.

29 *Andrzej Friszke. Zawód: historyk*, rozmawiają J. Olaszek i T. Siewierski, Warszawa 2022.

30 T. Siewierski, *Karta z dziejów historiografii ruchu robotniczego: przypadek Jerzego Targalskiego (1929–1977)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2022, t. 67, nr 1, s. 105–123.

31 Idem, *Pierwszy historyk pierwszej Solidarności: Jerzy Holzer (1930–2015)*, „Wolność i Solidarność. Studia z dziejów opozycji wobec komunizmu i dyktatury” 2021–2022, nr 13–14, s. 151–164.

historykiem monografii poświęconej „Solidarności”, która ukazała się w drugim obiegu wydawniczym. Choć sam związany był z działalnością opozycji demokratycznej, jego publikacja miała charakter publikacji rzetelnej, niezależnej i uczciwej.

W roku sprawozdawczym dr Siewierski ukończył prace edytorskie nad *Dziennikiem Władysława Czaplińskiego*, który ukaże się drukiem w końcu 2023 r. W tym celu przeprowadzono szereg kwerend archiwalnych w Warszawie, Wrocławiu i Krakowie, oraz zebrano kilka relacji. Ponadto podjął badania nad biografią Karola Estreichera, wybitnego twórcę muzeum i rewindykatora polskich dzieł sztuki i zabytków. Efektem tej pracy była wystawa prezentowana od października 2022 r. w murach Międzynarodowego Ośrodka Szkolenia i Badań nad Dziedzictwem Kultury w Zagrożeniu we Wrocławiu oraz folder napisany wspólnie z dr. Zbigniewem Zieloną pod tytułem *Karol Estreicher. Strażnik polskiego dziedzictwa kultury*.

Dr Andrzej Skalimowski wydał w 2022 r. drukiem wybór dokumentów źródłowych dotyczących polskiej powojennej architektury i urbanistyki³². Był autorem rozdziału w publikacji dotyczącej praktyk i postępowania z zabytkami okresu architektury powojennej³³. Opracował obszerną ekspertyzę („Opinia historyczna dotycząca wydarzeń o charakterze ogólnopolskim odbywających się na Placu Piłsudskiego w Warszawie w latach 1945–2021”), dotyczącą wydarzeń historycznych, które miały miejsce na warszawskim placu Piłsudskiego na zlecenie Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego w Warszawie. Uczestniczył ponadto w pracach redakcji „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” i miesięcznika „Nowe Książki”, cieszących się w świecie nauki renomą i uznaniem.

Kierownik PHIHiS dr hab. Szumski, prof. PAN oprócz bieżącego zarządzania pracami zespołu realizował zadania w ramach projektu „Obraz Rzeczypospolitej/Polski w «Historii Białoruskiej SRR»”, koncentrując się na prowadzeniu kwerend w zasobach archiwalnych i bibliotecznych. Po zakończeniu etapu kwerend bibliotecznych i archiwalnych zgromadzony materiał poddany został segregacji systematyzacji i inwentaryzacji dokumentów. Kolejny etap realizacji projektu obejmował naukową weryfikację zgromadzonego materiału. Uzyskane wyniki badań, interpretacje i wysunięte hipotezy poddane zostały dyskusjom w gronie historyków. Szczególnie owocne były obrady podczas X Kongresu Badaczy Białorusi, który odbył się na Uniwersytecie im. Witolda Wielkiego w Kownie (Litwa) w dniach 30 września–2 października 2022 r., gdzie prof. Szumski wygłosił referat „The Image of the Polish Commonwealth in the «History of the Byelorussian SSR»”.

Oprócz prezentacji uzyskanych wyników na krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych prof. Szumski przygotował i przekazał do druku w czasopiśmie recenzowanych dwa artykuły naukowe oraz opracował rozdział w wieloautorskiej monografii naukowej³⁴.

32 *Architektura i urbanistyka w dokumentach KC PZPR*, oprac. A. Skalimowski, Warszawa 2022 (seria Teksty źródłowe).

33 A. Skalimowski, *Warszawski Dom Partii*, [w:] *Poradnik dobrych praktyk architektonicznych dla socjodernizmu*, Warszawa 2022, s. 38–40.

34 Oprócz Kongresu w Kownie prof. Szumski wygłosił także referat *Neo-Stalinist Historical Narrative Concerning the Causes of World War II in Russian Historical Politics* podczas międzynarodowej konferencji „Ideology and Power: the Expansionism of Russia in Europe Throughout the History”, która odbyła się w Rydze w dniach 3–4.11.2022 r. Na konferencji „Jezuici: nauka i nauczanie, sztuka, kultura, duchowość”, odbywającej się w dniach 6–8.07.2022 r. w Serocku, wygłosił referat *Działalność jezuitów na Kresach Północno-Wschodnich: wkład w organizację i rozwój szkolnictwa na ziemiach białoruskich dawnej Rzeczypospolitej*.

W obszarze działalności na rzecz instytutu dr hab. Szumski recenzował teksty zgłoszone do czasopism z listy MEiN, przewodniczył komisji doktorskiej w przewodzie mgr. Michała Jasińskiego, komisji ds. wyboru członków Rady Naukowej IHN PAN na kadencję 2023–2026, brał udział w przewodzie doktorskim mgr. Marcina Wilczka w charakterze członka komisji doktorskiej. Działalność ekspercka prof. Szumskiego obejmowała szeroki zakres zagadnień, przygotował m.in. ekspertyzy w Konkursie Historycznym Ministra Spraw Zagranicznych w kategorii „Najlepsza publikacja obcojęzyczna promująca historię Polski”, opiniował wnioski złożone w ramach konkursów na realizację projektów badawczych w USA.

Dowodem uznania dla wysiłków na rzecz rozwijania międzynarodowej współpracy naukowej było powołanie prof. Szumskiego z dniem 22 grudnia 2022 r. do Rady Polsko-Amerykańskiej Komisji Fulbrighta na 3-letnią kadencję. Polsko-Amerykańska Komisja Fulbrighta to fundacja edukacyjna administrująca największym programem wymiany naukowej i kulturowej Stanów Zjednoczonych.

Od chwili zatrudnienia w IHN PAN dr Wiałiki aktywnie uczestniczył w życiu naukowym, biorąc udział w konferencjach krajowych i zagranicznych, seminariach i innych imprezach naukowych organizowanych przez czołowe ośrodki naukowo-badawcze w Polsce, przede wszystkim jednostki PAN. W 2022 r. przygotował i przekazał do druku kilka artykułów naukowych, związanych bezpośrednio z tematyką projektu „Obraz Rzeczypospolitej/Polski w «Historii Białoruskiej SSR»: transformacja sowieckiego przekazu historycznego w narodowo-oficjalną wersję dziejów” realizowanego w ramach konkursu „Solidarni z naukowcami”³⁵. Zakończył także prace związane z publikacją tomu dokumentów poświęconego tragicznym dzięjom Polaków w BSRR³⁶.

Podsumowanie

Pracownicy PHiHiS mają na swoim koncie liczne publikacje w czasopismach i wydawnictwach recenzowanych świadczące o weryfikacji ustaleń przez miarodajne gremia, biorą aktywny udział w życiu naukowym w rozmaitych formach na forum krajowym i międzynarodowym. Prowadzą dialog na płaszczyźnie historii nauki w trzech zasadniczych kierunkach, wymienionych we wstępie, nawiązując jednocześnie do międzynarodowych uwarunkowań relacji naukowo-intelektualnych. Są także aktywni w obszarze krytyki naukowej, publikują bowiem regularnie recenzje na łamach miesięcznika „Nowe Książki” , w kwartalniku „Więź” oraz miesięczniku „Znak”.

Obraz aktywności zawodowej członków Pracowni nie byłby pełny bez uwzględnienia rozmaitych form działalności publicznej i popularyzatorskiej. Samodzielni pracownicy naukowcy Pracowni uczestniczą w kształceniu doktorantów ze Szkoły Doktorskiej Anthropos, którą tworzy dziewięć instytutów PAN, w tym IHN PAN, oraz Studium Doktoranckiego

35 A. Wiałiki, «*Istoriâ Belorusskoj SSR*» 1954 g.: *sozdanie pervogo sovetskogo učebnika po nacional'noj istorii*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2022, t. 59, s. 245–269; idem, *Białorusko-polska współpraca kulturalna w połowie-końcu lat 50.*, „Przegląd Środkowo-Wschodni” 2022, nr 7, s. 133–153.

36 „Operacja Polska” NKWD 1937–1938 na tle represji wobec Polaków w Białoruskiej SRS w dokumentach, red. A. Smalianczuk, A. Wiałiki, M. Wyrwa, Warszawa 2022.

Historii Nauki, Techniki i Kultury przy IHN PAN. Prof. Szumski sprawuje opiekę merytoryczną nad projektami prac dwóch doktorantów. Na mocy uchwały Rady IHN PAN w listopadzie 2022 r. otwarto przewód doktorski dla mgr Julity Komosy. Z kolei dr Skalimowski prowadził zajęcia dydaktyczne na Uniwersytecie Warszawskim (Wydział Historii UW, Podyplomowe Studia Varsavianistyczne, „Władze samorządowe Warszawy”; „Gospodarka i społeczeństwo miejskie – nowe wyzwania XX w.”).

Należy także uwzględnić dokonania pracowników PHiHiS z zakresu popularyzacji nauki poprzez udział w programach naukowych i publicystycznych w mediach ogólnopolskich oraz sympozjach edukacyjno-naukowych. Teksty popularnonaukowe ukazywały w tygodniku „Teologia Polityczna co tydzień”, na łamach „Plusa Minusa”, weekendowej wersji dziennika „Rzeczpospolita”, a także w portalu internetowym TVP.

Bibliografia

- Andrzej Friszke. *Zawód: historyk*, rozmawiają J. Olaszek i T. Siewierski, Warszawa 2022.
- Architektura i urbanistyka w dokumentach KC PZPR*, oprac. A. Skalimowski, Warszawa 2022 (seria Teksty źródłowe).
- „Operacja Polska” NKWD 1937–1938 na tle represji wobec Polaków w Białoruskiej SRS w dokumentach, red. A. Smalianczuk, A. Wialiki, M. Wyrwa, Warszawa 2022
- Przeperski M., *Historiografia polskiej transformacji? Szkic do bilansu*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2022, t. 67, nr 1, s. 89–103, DOI 10.4467/0023589xkhnt.22.005.15441.
- Przeperski M., Wicenty D., *W przededniu transformacji. Studium pewnego dziennika osobistego*, „Polska 1944/45–1989. Studia i materiały” 2022, t. 20, s. 245–273, DOI 10.12775/polska.2022.09.
- Przeperski M., *Zespół Jaruzelskiego. Ku mikroanalizie centrum władzy w PRL lat osiemdziesiątych*, [w:] *Transformacja ustrojowa w Polsce: nowe perspektywy*, red. M. Przeperski, D. Wicenty, Warszawa, Gdańsk 2022, s. 131–147.
- Siewierski T., *Karta z dziejów historiografii ruchu robotniczego: przypadek Jerzego Targalskiego (1929–1977)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2022, t. 67, nr 1, s. 105–123, DOI 10.4467/0023589xkhnt.22.006.15442.
- Siewierski T., *Pierwszy historyk pierwszej Solidarności: Jerzy Holzer (1930–2015)*, „Wolność i Solidarność. Studia z dziejów opozycji wobec komunizmu i dyktatury” 2021–2022, nr 13–14, s. 151–164, DOI 10.4467/25434942ws.22.009.17551.
- Skalimowski A., *Warszawski Dom Partii*, [w:] *Poradnik dobrych praktyk architektonicznych dla socjodemokratyzmu*, Warszawa 2022, s. 38–40.
- Wialiki A., *«Istoriâ Belorusskoj SSR» 1954 g.: sozdanie pervogo sovetskogo učebnika po nacional’noj istorii*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2022, t. 59, s. 245–269.
- Wialiki A., *Białorusko-polska współpraca kulturalna w połowie-końcu lat 50.*, „Przegląd Środkowo-Wschodni” 2022, nr 7, s. 133–153.

dr hab. **Jan Szumski**, prof. PAN – profesor nadzwyczajny w Instytucie Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN, kierownik Pracowni Historii Idei Humanistycznych i Społecznych. Zajmuje się historią Europy Środkowo-Wschodniej w XX w. w wymiarze politycznym, społecznym, kulturalnym i edukacyjnym, a także historią polsko-sowieckich kontaktów naukowych ze szczególnym uwzględnieniem nauk historycznych.

e-mail: szumski_jan@onet.eu

Data zgłoszenia artykułu: 27 czerwca 2023

Data przyjęcia do druku: 5 lipca 2023